

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINIŲ POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

DANIEL ILKEVIČ

II kurso studentas

**NUO HEGEMONINIO IKI MARGINALIZUOTO – ĮVAIRIALYPIŠ VYRIŠKUMAS IR JO
RAIŠKA ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE. VILNIAUS KALĖJIMO ATVEJIS.**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Doc. Augustė Dementavičienė

Vilnius, 2024

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

(v., pavardė)

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

(Gynimo komisijos sekretoriaus parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Ilkevič D. Nuo hegemoninio iki marginalizuoto – įvairialypis vyriškumas ir jo raiška įkalinimo įstaigose. Vilniaus kalėjimo atvejis: Šiuolaikinių politikos studijų magistro programa, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė Doc. Augustė Dementavičienė – V., 2024. – 103 p.

Reikšminiai žodžiai: lytis, lyčių tvarka, įkalinimo įstaiga, vyriškumas, hegemoninis vyriškumas, marginalizuotas vyriškumas, disciplina, kalėjimo kultūra, kalėjimo subkultūros, vyrai, posovietinis laikotarpis.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Nuo hegemoninio iki marginalizuoto – įvairialypis vyriškumas ir jo raiška įkalinimo įstaigose. Vilniaus kalėjimo atvejis* yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Daniel Ilkevič

(parašas)

Turinys

Įvadas.....	1-2
Darbo tikslas.....	9
1. Vilniaus kalėjimas – tyrimo objektas ir vieta.....	10-11
1.1 Lietuvos kalėjimų tarnyba.....	11
1.2 Posovietinių kalėjimų sistema ir jos įtaka Lietuvos penitencinei sistemai.....	12-15
2. Tyrimo laukas.....	15-18
2.1 Vyriškumo teoretizavimas ir vyriškumo studijos.....	19-21
2.2. Vyriškumo tipai.....	21-24
2.2.1 Hegemoninis (norminis) vyriškumas.....	21
2.2.2 Pritampantis vyriškumas.....	22
2.2.3 Subordinuotas vyriškumas.....	22
2.2.4 Marginalizuotas vyriškumas.....	22-23
2.2.5 Protesto vyriškumas.....	23-24
2.6 (Savi)disciplinavimas.....	24-25
3. Metodologija.....	25-26
3.1. Tyrimo etika.....	27-29
3.2 Taikomas kriterijus	29
3.3 Pusiau struktūruoti biografiniai interviu.....	29-30
3.4 Pusiau struktūruoti interviu.....	30
3.5 (Dalyvaujamas) stebėjimas.....	31
3.6 Tyrimo iššūkiai ir autoriaus vieta tyrime.....	31-32
3.7 Informacijos apdorojimas ir analizė	32-33
4. Analizė.....	33-42
4.1 Vyriškumas kalėjime ir laisvėje.....	33-35
4.2 Požiūris į kitokį vyrą?.....	35-37
4.3 (Ne)egzistuojanti kalėjimo subkultūra.....	37-40
4.4 Kalėjimo kasdienybė ir santykiai su kitais (nuteistaisiais ir darbuotojais).....	40-42
Išvados.....	42-44
Pasiūlymai ateities tyrimams.....	44-45
Darbe paminėta kalėjimui būdinga terminologija.....	45-46
Priedai.....	46-103
Literatūros sąrašas.....	47-48
Internetiniai šaltiniai.....	49

Summary.....	50-51
Priedas Nr.1.....	52
Priedas Nr.2.....	53
Priedas Nr.3.....	54-57
Priedas Nr.4.....	58-59
Priedas Nr.5.....	60-61
Priedas Nr.6.....	62-66
Priedas Nr.7.....	67
Priedas Nr.8.....	68-72
Priedas Nr.9.....	73-74
Priedas Nr.10.....	75-77
Priedas Nr.11.....	78-79
Priedas Nr.12.....	80-81
Priedas Nr.13.....	82-83
Priedas Nr.14.....	84-85
Priedas Nr.15.....	86-88
Priedas Nr.16.....	89-91
Priedas Nr.17.....	92-95
Priedas Nr.18.....	96-99
Priedas Nr.19.....	100
Priedas Nr.20.....	101
Priedas Nr.21.....	102
Priedas Nr.22.....	103

„*Tai, kas vadinama savimi, nėra kažkas, ką žmogus atranda, tai kažkas, ką jis kuria.*“
- Peter L. Berger

Įvadas

Diskusijos apie tai, kas apibrėžia vyrų ir moterų tapatumą, socialinės lyties supratimą, vyriškumą, moteriškumą ar net nebinariškumą yra girdimos visuomenėje, akademiniam ir politiniame lauke. Tą liudija ir plačiai aptarinėjamas žiniasklaidoje, politikų komentaruose ir neabejotinai namų ūkiuose faktas apie šių metų Eurovizijos dainų konkurse laimėjusį nebinarinės lyties Šveicarijos atstovą Nemo. Asmenys patenkantys į pataisos namus yra priversti laikytis tam tikrų elgesio standartų ir prisitaikyti prie esamos kalėjimo tvarkos, formaliai ir neformaliai apibrėžtų taisyklių, tuo tarpu ir prie egzistuojančio lyčių tvarkos konstrukto. Įkalinimas, paprastai reiškia mokymąsi gyventi kartu su kitais žmonėmis įtemptomis ir išbandančiomis sąlygomis, kai netenkama savarankiškumo, nepriklausomybės, orumo, laisvės bei įgaunama nauja kalėjimo asmenybės tapatybė. *Įėjimas* į kalėjimo erdvę reiškia, kad reikia prisijungti prie privalomos socialinės bendruomenės, kultūrinės erdvės, kuri paprastai yra paremta tos partikuliarios vietos institucinėmis ir grupinėmis vertybėmis, susijusiomis su lytimi, etnine kilmė, fizine sveikata, seksualine orientacija, amžiumi ir kitomis kategorijomis. Šių kategorijų ir išorinių determinantų visuma neretai vadinama norminiu kalėjimo kodeksu. Tokiomis sąlygomis asmenys gali jaustis priversti prisitaikyti atlikdami tam tikrus asmenybės vaidmenis ir socialiai prisitaikydami, kad pritaipytų prie juos supančios aplinkos. Vyrų kalėjimo kontekste tai gali reikšti aktyvų savo asmenybės pertvarkymą ir mokymąsi socialiai integruotis į tai, kas gali būti suvokiama kaip veikla orientuota į vyriškos tapatybės kultūrą toje specifinėje aplinkoje.

Vyriškumas kalėjime yra sudėtinga ir daugialypė tema. Tyrimai rodo, kad kalėjimo vyriškumui būdinga perdėta hipervyriškumo forma, kuri pabrėžia agresiją ir dominavimą.¹ Daugelis tyrinėtojų tyrė vyriškumo sampratą kalėjimo aplinkoje, pabrėždami įvairaus hegemoninio vyriškumo aspektus. Kai kurie tyrimai parodė, kad kalėjimo vyriškumas kyla iš hegemoninio vyriškumo, kuris moteriškumą (esantį priešingoje lyčių vaidmenų kategorizavimo plotmėje) apibūdina kaip paklusnų ir trapų.² Tai sustiprina galios dinamiką ir hierarchiją kalėjimų sistemoje, nes įkalinti asmenys gali jausti poreikį imtis agresyvaus elgesio ir požiūrių, kad išgyventų ir apsisaugotų priešiškoje aplinkoje, išgyventų ir apsisaugotų nuo galimo juos supančio smurto. Tačiau svarbu pažymėti, kad ne visi įkalinti asmenys pritaria šiai vyriškumo formai. Kai kurie vyrai

---

¹ James W Messerschmidt, *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory*. Rowman & Littlefield Publishers, 1993, 1-4.

² Gresham M. Sykes, *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*, Princeton University Press: 1958, 3-11.

kalėjime gali mesti iššūkį tradicinėms vyriškumo sampratomis ir ieškoti alternatyvių buvimo būdų. Šie alternatyvūs vyriškumo bruožai gali apimti elgesį ir požiūrį, kuris suvokiamas kaip švelnesnis, intymesnis ir pažeidžiamas. Pavyzdžiui, įkalinti vyrai gali užmegzti glaudžius ryšius vienas su kitu, reikšti emocijas, rūpintis ir palaikyti. Labai svarbu pripažinti, kad kalėjimo aplinka nėra monolitinė, o joje egzistuoja daugybė vyriškumo formų. Nors kultūriškai priimta, ir dažnai keliama hipotezė, jog Lietuvos vyrų kalėjimuose dominuojančiai vyriškumo formai būdinga agresija ir dominavimas, atsiranda literatūros, kuri atskleidžia alternatyvias vyrų kalėjimų vyriškumo apraiškas Lietuvoje ir pasaulyje. Šie alternatyvūs vyriškumai meta iššūkį tradicinei vyriškumo sampratai, apimdami tokius bruožus kaip švelnumas, pažeidžiamumas ir intymumas. Besikeičiančioje visuomenėje pastebimas ir naujas vyriškumo standartas, įgaunantis vis naujų raiškos formų atskiriantis save nuo tradicinių, socialiai priimtinių elgesio taisyklių.³ Šio tyrimo ribose nagrinėjamas vyriškumas Vilniaus vyrų kalėjime ir tiriamas specifikai šiai įkalinimo įstaigai būdingas vyriškumo tipas, jo raiškos būdas. Šiame magistro darbe bandoma atskleisti kokia yra vyriškumo, kaip savidisciplinavimo įrankio reikšmė Vilniaus kalėjime bausmę atliekantiems vyrams. Tyrime pastebimi specifinės vyriškumo sampratos formuojančių priežasčių kalėjime paieškos bruožai, tačiau tyrimu nesiekama apibrėžti ir pilnai atrasti visų šių bruožų dėl magistrinio darbo apimties ribojimo. Magistro darbo fokusą išlieka specifinio Vilniaus kalėjimo vyriškumo tipo atskleidimas ir klasifikavimas, taip pat nustatymas, per kokį konkretų nuteistųjų vyrų elgesį, kalėjimo kodekso (tvarkos) kontekste, šis vyriškumas yra reiškiamas.

Pasak Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateiktų duomenų šiuo metu Lietuvoje bausmę atlieka 4050 nuteistųjų, o suimtųjų asmenų skaičius siekia 550.⁴ Palyginus su 2009 m. Lietuvos duomenų agentūros duomenimis, tais metais nuteistųjų skaičius siekė 9711 asmenų.⁵ Per daugiau nei dešimtmetį pastebimas ženklus nuteistųjų asmenų skaičiaus mažėjimas, nulemtas daugybės faktorių, tarp jų ir šalyje vykstančių baudžiamosios politikos (Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, ir Bausmių vykdymo kodeksų ir kt.) reglamentavimo ir taikymo, politinių, kultūrinių ir visuomeninių pokyčių. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti dabartinę, aktualią vyriškumo situaciją Vilniaus kalėjime, išanalizuojant koks yra jo tipas, specifiskumas ir raiška.

---

³ K. Collica, K., & L. A. Ventura, *Inmate Perceptions of Peer Support: A Re-Examination of Sykes's Pains of Imprisonment*. *The Prison Journal*, 97(4), 488-509.

⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos duomenys pateikti pagal darbo autoriaus užklausą 2023 m. gruodžio 8 d.

⁵ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla (2009 m. katalogas).

Darbo tikslas:

1. Atskleisti įvairias vyriškumo rūšis, remiantis lyčių problematika nagrinėjančias tyrėjais, tokiais kaip J. Butler, R. Connel ir kt. Pristatyti M. Foucault (savi)disciplinavimo principo logiką.
2. Išnagrinėti specifinę Vilniaus kalėjimo vyriškumo sampratą analizuojant interviu medžiagą, aptarti ją formuojančius veiksnius;
3. Remiantis teorinėmis prielaidomis klasifikuoti Vilniaus kalėjimo vyrų vyriškumą, pristatyti jo raiškos būdus ir problematiškumą.

Darbo įvadinėje dalyje aptariamas temos specifiškumas, aktualumas ir plėtojamas darbo temos problematiškumas. Įvade pristatytas Lietuvos kalėjimų sistemos kontekstas – aptariamas esamas *status quo* žvelgiant iš valstybinio aparato, institucijų pusės. Aptarta esama kalėjimų sistemos situacija, pateikiama statistinė informacija ir įkalinimo tendencijos Lietuvoje. Įvadinėje dalyje pristatomas istorinis kontekstas – posovietinės penitencinės sistemos specifiškumas ir įtaka dabartinei Lietuvos penitencinei sistemai. Darbo įvadinėje dalyje atlikta esamų tyrimų Lietuvoje ir pasaulyje apie vyriškumą kalėjimuose apžvalga ir pagrįstas šio magistro darbo tyrimo poreikis ir aktualumas.

Teorinėje darbo dalyje aptariamas temos išskirtinumas, išskiriami vyriškumo tipai. Pristatytas M. Foucault disciplinavimo, jo santykis su tyrimo tema. Teorinėje dalyje aptartos R. Connell, J. Butler, įžvalgos apie lytis ir lyčių elgseną.

Metodologinėje darbo dalyje pristatoma darbe naudojama metodologinė prieiga. Tyrimui atlikti naudojamosi antropologinio tipo metodologija – kokybinio tyrimo prieiga atliekant pusiau struktūruotus biografinius interviu su nuteistaisiais, pusiau struktūruotus interviu su kalėjimo darbuotojais. Pasitelkiama dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo prieiga. Interviuojama 15-ika Vilniaus kalėjime bausmę atliekančių vyrų ir 5-enki Vilniaus kalėjimo darbuotojai.

Tiriamojeje dalyje įvertinta ir išnagrinėta iš respondentų gauta medžiaga, ieškomi sąlyčiai su teorijoje išskirtais vyriškumo tipais, atlikta Vilniaus kalėjimo vyriškumo klasifikacija, ir aprašyti nauji atradimai.

Baigiamojoje magistro darbo dalyje aptartas atliktas tyrimas, pristatyti tyrimo rezultatai ir išvados, klasifikuotas vyrų, atliekančių bausmę Vilniaus kalėjime vyriškumas, jo raiška. Aptartos galimos nuteistųjų vyriškumo formavimosi aplinkybės ir priežastys, aptarta vyriškumo reikšmė (savi)disciplinavimo procese kalėjime.

Vilniaus kalėjimas – tyrimo objektas ir vieta

Šio tyrimo ribose nagrinėjamas vyriškumas Vilniaus vyrų kalėjime ir tiriamas specifikai šiai įkalinimo įstaigai būdingas vyriškumo tipas. Tyrimo objektas tai Vilniaus vyrų kalėjimo vyriškumas. Tyrimas atliekamas Vilniaus kalėjime, kuris yra Senamiesčio ir Rasų seniūnijos sankirtoje, adresu Rasų g. 8 Vilniuje. Tyrimo dalis reikalaujanti fizinio tyrėjo buvimo kalėjime atliekama 3 mėnesių intervale rugsėjo – lapkričio mėnesiai. Kalėjime buvo lankomasi 1-ą kartą per savaitę, dažniausiai ketvirtadieniais. Vieno apsilankymo metu buvo lankomasi bendrosiose erdvėse ir veiklose, bei atliekami interviu su darbuotojais ar nuteistaisiais (Tyrimo atlikimo pačiame Vilniaus kalėjime specifika detaliau aprašyta darbo metodologinėje dalyje). Tyrimas Vilniaus kalėjime buvo atliktas gavus visus formalius leidimus patekimui į kalėjimą, kuriuos išdavė Lietuvos kalėjimų tarnyba. Dėl darbo autoriaus profesinio angažuotumo (darbas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos vadovybėje, kuriai yra pavaldi Lietuvos kalėjimų tarnyba ir Lietuvos kalėjimai) nulėmė, jog Vilniaus kalėjimo aplinka ir institucinė specifika tyrėjui buvo gerai žinoma, kalėjimo vadovybė ir dalis personalo pažįstama darbine tvarka. Šis faktorius lėmė, jog autoriui nereikėjo praeiti adaptacinio periodo patekus į specifinę kalėjimo aplinką, o kalėjimo sistemos ir institucinis veikimas buvo puikiai suprantamas. Dėl darbo autoriaus profesinio angažuotumo iškilo ir tam tikrų tyrimo iššūkių, kurie darbe aptariami darbo dalyje – *Tyrimo iššūkiai ir autoriaus vieta tyrime*.

Šis Vilniaus vyrų kalėjimas pasirinktas dėl kelių aspektų. Vilniaus kalėjimas yra tankiai ir gausiai nuteistųjų apgyvendinta įkalinimo įstaiga. Čia bausmę atlieka suaugę vyrai recidyvistai nuteisti laisvės atėmimo bausme nebe pirmą kartą, todėl didėja tikimybė, jog bus atlieptas tyrimo metodologinis kriterijus dėl laiko, kiek respondentas turi dirbti arba atlikti bausmę kalėjime (plačiau aprašoma darbo metodologinėje dalyje). Dėl recidyvistinės specifikos Vilniaus kalėjime bausmę atlieka įvairaus amžiaus ir vyrai iš skirtingų Lietuvos vietų, šis kalėjimas nėra segmentuotas vadovaujantis regioniniu priklausomumu, todėl atspindi ne tik platesnę vyrų amžiaus, tačiau ir geografinę imtį, kurį daro įtaką socialinės imties išsiplėtimui, kas sudaro prielaidas gauti išvadas paremtas reprezentatyvia informacija. Vilniaus kalėjimas specifinis dėl savo nuteistųjų sudėties. Dėl susiformavusios tradicijos ir kitų aplinkybių kalėjimas pasižymi kalėjimų subkultūros (bendruomenių) laikymosi labiau, negu kitose įkalinimo įstaigose Lietuvoje.⁶ Gyvenimo kalėjimo bendruomenėse, subkultūrose specifika nulemia tam tikra elgesį, kuris yra priimtinas tam tikrai specifinei, instituciškai istoriškai susiformavusiai bendruomenei, subkultūrai. Šis elgesys dažnai (bet ne išimtinai) yra susijęs ir su lyties raiška kalėjime, kai tam tikri lyties raiškos (šio darbo atveju aktualūs – vyriškumo) būdai yra išreikšti labiau, jie yra aiškiai artikuliuojami ir reprodukuojami

---

⁶ Informacija iš autoriaus tyrimo dienoraščio (pagrindė iš neįrašintų pokalbių su Lietuvos kalėjimų tarnybos darbuotojais)

kasdieniame nuteistųjų gyvenime. Šio tyrimo atžvilgiu, būtent Vilniaus kalėjimo situacija dėl bendruomenių ir subkultūrų gali būti vertinama kaip aplinkybė, kuri leidžia turėti unikalią pridėtinę vertę analizuojant lyties (vyriškumo) raiškos aspektus.

Darbo autorius gyvena ir dirba Vilniuje, todėl dėl logistinių sumetimų lankytis Vilniaus kalėjime ir atlikti tyrimą Vilniaus kalėjime yra patogiu ir efektyvų laiko sąnaudų ir finansinių kaštų skirtų logistikai atžvilgiu.⁷

Vilniaus vyrų kalėjimo pastatas yra penkiaaukštis. Aukštus jungia laiptinė iš kurios pro duris patenkama į koridorius, teoriškai nuteistieji gali judėti laiptinėje, tačiau į kitą aukštą, kur yra kitas nuteistųjų būrys, jiems užėiti negalima. Nuteistųjų kambariai yra bendrabutinio tipo, jose yra dviaukštės lovos, tokiam kambaryje gali gyventi iki 10 žmonių, tualetai ir dušai tai atskiros nuo kambarių patalpos. Vilniaus kalėjime yra 3 korpusai (administracinis, nuteistųjų gyvenimo ir veiklos, reabilitacijos) juos jungia 2 atskiri kiemai ir tvora su apsaugos darbuotojų postu. Kalėjimo išplanavimas, išskyrus tai, jog yra propaguojamas savotiška panopticismo atmaina – polioptikas, kur daugelis stebį daugybę, principas bendrabutinio gyvenimo tipo kambariuose, tyrimui nėra esminis.⁸

Lietuvos kalėjimų tarnyba

Lietuvos kalėjimų tarnyba yra institucija, turinti ilgą istoriją ir keletą pavadinimų per savo egzistavimo laikotarpį. Pradėjusi veikti 1919 m. vasario 11 d., ji vėliau buvo sujungta su Tarybų Sąjungos kriminalinių bausmių vykdymo sistema. Perėjus į nepriklausomą Lietuvos valstybę, institucijai buvo suteiktas naujas pavadinimas – Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. 2023 m. po institucinio restruktūrizavimo iš šalia einančia Bausmių vykdymo kodekso sudėtine reforma, ji tapo Lietuvos kalėjimų tarnyba, įgyvendindama visus pataisos namų ir tardymo izoliatorių pareigas.⁹ 2023 metais Lietuvos kalėjimų tarnybos sudėtyje neliko Lietuvos probacijos tarnybos, iki šiol įstaigos veikė po vienu juridiniu vienetu, tačiau siekiant geresnių probacijos veiklos rezultatų ir remiantis tarptautine patirtimi, Lietuvos probacijos tarnybos pavaldumą iš Lietuvos kalėjimų tarnybos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlymu, buvo nuspręsta perduoti tiesiogiai ministerijai atskiriant šias tarnybas kaip 2 juridinius vienetus veikiančius savarankiškai.¹⁰

---

⁷ Informacija iš autoriaus tyrimo dienoraščio (pagrindė iš neįrašintų kalėjimų darbuotojų pristatymo ir jų pateiktos informacijos apie kalėjimą ir situaciją jame.)

⁸ Informacija iš autoriaus tyrimo dienoraščio.

⁹ Lietuvos kalėjimų taryba, „Istorija“, [kalejimai.lt](https://kalejimai.lrv.lt/lt/apie-mus/istorija), [žiūrėta 2023 m. spalio 25 d.] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/apie-mus/istorija>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, E. Dobrowolska: probacijos sistema turi imtis lyderystės ir siekti proveržio, [žiūrėta 2023 m. spalio 27 d.] <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/e-dobrowolska-probacijos-sistema-turi-imitis-lyderystes-ir-siekti-proverzio/>

Posovietinių kalėjimų sistema ir jos įtaka Lietuvos penitencinei sistemai

Sovietmečio laikotarpyje vykdoma režimo politika pasižymėjo griežtu žmogaus viešojo ir privataus gyvenimo reglamentavimu, buvo suformuota ir specifinė lyčių tvarka. Lytis buvo naudojama nurodant normas ir reikalavimus vyrams ir moterims sovietinėje visuomenėje. Oficialiai sovietinei ideologijai buvo būdinga perkelti įvairias tradicinės šeimos funkcijas valstybės atsakomybės domėn, kontroliuoti ne tik viešą, bet ir privačią erdvę¹¹. Taip Sovietų Sąjunga institucionalizavo lyčių tvarką bei formaliais valstybinio aparato įrankiais darė įtaką jai. Visuomenėje vyro ir moters laikysena buvo griežtai apibrėžta, abi lytys turėjo konkrečias pareigas ir atsakomybes kaip piliečiai. Posovietinėje tradicijos įkalinimo įstaiga, kokia ir yra šio tyrimo objektas įprasmina šią normatyvinę lyčių sistemą, kuri yra esencialistinė ir dualistinė. Vyrų gyvenimas kalėjime remiasi vyrų tarpusavio dominavimo ir pavaldumo santykiais, hierarchine galios struktūra, kai santykiai kuriami remiantis daugialypio vyriškumo veiksmingumu ir atkūrimu, atspindinčiu lūkesčius, normas ir bendraamžių santykius kalėjimų bendruomenėje.

Gulago sistema įteisino ir smarkiai išplėtė įkalinimo mastą SSRS, ji davė pagrindą ir sovietinėms bausmių vykdymo įstaigoms. Smarkiai išaugo Sovietų Sąjungos kalinių skaičius Stalino valdymo laikais, kai 1952 m. įkalinutų žmonių skaičius išaugo iki dvylikos milijonų. Kalėjimai sovietmečiu tapo svarbia politinės ekonomijos dalimi, kurioje kaliniai kaip darbininkai nepaliaujamai buvo priverčiami dirbti išgaunant gamtos išteklius. Sovietmečio bausmių institucijos ne tik izoliavo ir išnaudojo nuteistųjų darbą, bet ir buvo sukurtos kaip reformų ir politinės indoktrinacijos mechanizmai. Nuteistųjų reformacija ir visuomeninis gyvenimas buvo organizuojamas pagal sovietinio pedagogo Antono Makarenkos kolektyvinės pedagogikos idėjas, A. Makarenkos idėjų vedami sovietinių kalėjimų administratoriai suskirstė nuteistuosius į dvi grupes – aktyvius ir pasyvius nuteistuosius – siekdami reguliuoti ir kontroliuoti jų gyvenimą. Bendradarbiaujant su administratoriais nuteistieji galėtų būti laikomi aktyviais nuteistaisiais.¹² Aktyviems nuteistiesiems buvo pavesta kontroliuoti pasyvius nuteistuosius, tuos, kurie atsisakė dalyvauti oficialiai palaikomuose kolektyvinės reformacijos procesuose. Tokiu būdu kalėjimų administracijos formavo priešiškas ir socialiai susisluoksniavusias nuteistųjų grupes, turinčias skirtingas vertybių sistemas, pagrįstas nuteistųjų požiūriu į priverstinį darbą ir jų noru bendradarbiauti su kalėjimo administratoriais ir prižiūrėtojais. Nuteistųjų susiskaldymas ir priešiškumas buvo naudingas kalėjimų administracijai. Recidyvistai dėl savo esamos patirties įkalinimo įstaigose, buvo ypač vertinami už gebėjimą panaudoti galios svertus ir žiaurumą prieš

¹¹ Irena E. Juozeliūnienė, Laima Kanopienė, V. (1995). *Women and Family In Lithuania*. In B. Lobodzinska (ed.) *Family, women, and employment in central-eastern Europe*. Westport, Connecticut & London: Greenwood press, cituota iš Jolanta Reingardienė, *Gender Politics in Lithuania. A Case of Gender-based Violence against Woman in the Family: Klasė, lytis ir socializacijos procesai Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, 16-19.

¹² L. Piacentini, *Surviving Russian Prisons: Punishment, Economy and Politics in Transition*, Devon: Willan Publishing, 2004. 89-93.

kitus, o nuteistasis, turintis „tvarkos palaikymo patirties”, galėjo neformaliai valdyti grupę kalėjimuose ir gauti kalėjimo struktūros pareigūnų pritarimą.¹³ Nuteistųjų priverstinis darbas taip pat reiškė socialinę diferenciaciją. Socialinė nuteistųjų diferenciacija ir valdžios suteikimas tam tikrai nuteistųjų grupei sudarė hierarchinės sistemos pamatą sovietinėse pataisos įstaigose. Kalėjimų subkultūra kartu su griežta nuteistųjų hierarchija savo galutinį pavidalą pasiekė devyniasdešimtųjų metų septintojo dešimtmečio pradžioje, kai susiformavo kelios skirtingos nuteistųjų grupės, pagrįstos nuteistųjų požiūriu į priverstinį darbą ir jų noru bendradarbiauti su kalėjimo administracija. Pirmąją grupę sudarė *įstatymo vagys*, profesionalūs nusikaltėliai, kurie darbą ir bendradarbiavimą laikė negarbingu ir draudžiamu elgesiu. Antroji grupė – *tikri vyrai (mužikai)* – neprieštaravo darbui, tačiau kategoriškai atsisakė bendradarbiauti su kalėjimo administratoriais. Trečioji grupė – *ožkos* – glaudžiai bendradarbiavo su kalėjimo pareigūnais ir dirbo informatoriais. Galiausiai, priklausymas žemiausiai grupei – *degradavusieji* arba *nuskriaustieji* priklausė asmenys, kurie kalėjimo bendruomenės buvo pagauti kaip informatoriai (*ožkos*). Šioje grupėje atsidūrė ir vyrai, kurie pažeidė neformalias kalėjimo taisykles ar bendravo su *degradavusiais*. Ši hierarchinė sistema išsivystė iš tos, kuri gimė Rusijos gulaguose, likusį sovietinį laikotarpį iš esmės nepasikeitė. Be to, jos įkūrimas išplito įtraukus kalinius iš kitų sovietinio bloko šalių.¹⁴

Konkretūs architektūriniai, erdviniai sprendimai sovietiniuose kalėjimuose taip pat buvo naudojami abipusiam stebėjimui sutelkti. Šie kalėjimai neatitiko Vakarų penologijoje gerai žinomo panoptikono, kuriame keli stebėjo daugybę sistemą. Sovietiniai kalėjimai galėtų būti charakterizuojami kaip polioptikai, kur daugelis stebėjo daugybę. Viduje Sovietinio polioptiko, patys nuteistieji buvo ir stebimi ir stebintys, o institucinė tvarka buvo palaikoma pagal grupinius standartus, garantuojančius abipusę kontrolę ir normų laikymąsi. Į institucinį valdymą nuteistieji įsitraukė per įvairias pareigas organizacinėje struktūroje: nuo pareigų gamybos sektoriuose, iki burių, skirtų tvarkai palaikyti, dalyvauti renkant informaciją apie kitus nuteistuosius. Kalėjimo pareigūnai, atstovaujantys oficialioms institucinėms struktūroms, palaikė ši nuteistųjų įtraukimą į abipusę kontrolę.¹⁵ Tai iš esmės leisdavo pareigūnams mažiau dirbti, kadangi tam tikros hierarchinės struktūros, kurios palaikydavo tvarką, egzistavo. Bendrabučio tipo kambariuose, kuriose dažnai gyveno daugiau nei dešimt nuteistųjų, buvo užtikrinamas tam tikras bendruomeninis gyvenimas – savotiškas mikrokosmosas. Kadangi šiuose nuteistieji buvo tankiai apgyvendinami, o jų tarpusavio santykiai menkai kontroliuojami, neoficialus *kalinių kodas*, šiose įstaigose buvo itin svarbus. Po II-jo pasaulinio karo Lietuvos valstybinės

---

¹³ Y. Vavokhine, *The (Post)-Soviet Prison Subculture Faced with the Use of Self-management Doctrines by the Corrections Administration*, *Varia*, no. 1, 2004, 1–15.

¹⁴ *Ibid.* 16-19.

¹⁵ L. Piacentini and G. Slade, *Architecture and attachment: Carceral collectivism and the problem of prison reform in Russia and Georgia*, 181-183.

institucijos, įskaitant kalėjimus, buvo centralizuotos Maskvos kontrolėje, o Lietuvoje pradėtas taikyti sovietinis kalėjimų modelis. Maskvos įsakymu buvo sugriežtintos laisvės atėmimo bausmės, o Lietuvoje (kaip ir visose SSRS valstybėse) nuteisti asmenys galėjo būti vežami atlikti bausmės į pataisos namus kitur Sovietų Sąjungoje. Šios migracijos politikos, pagal kurią nuteistieji atliko laisvės atėmimo bausmės dėka, Lietuvos nuteistieji susidūrė su neformaliomis sovietinių kalėjimų nuteistųjų taisyklėmis. Tai taip pat prisidėjo prie *rusiško stiliaus* subkultūros, kuri tapo būdinga ir Lietuvos pataisos įstaigoms.¹⁶ Didžiąja dalimi iš čia atėjo ir rusiški nuteistųjų bendruomenių, subkultūrų pavadinimai, keiksmažodžiai ir vadinamasis kalėjimo žargonas.

Vadinamasis karceralinis kolektyvizmas, būdingas posovietinių šalių kalėjimams, ne tik neriboją kontaktų su nuteistaisiais, bet ir skatino jų pačių savikontrolės ir savireguliacijos mechanizmų formavimąsi. Nuolatiniai nuteistųjų santykiai tapo neformaliomis vertybėmis grįstos, specifinės socialinės organizacijos pagrindu, kurioje buvo aiškiai apibrėžta hierarchinė struktūra.

Mokslininkų, tyrinėjančių dabartinę Lietuvos kalėjimų kultūrą, manoma, jog ji remiasi kastų sistema su elgesio ir bendravimo taisyklėmis, normomis bei tarpusavio skirtumais, kurie matomi iš specifinio žargono ir net tatuiruočių tipus. Pasak jų, nuteistieji negali išvengti ir paveldėtos hierarchinės sistemos, visiems nuteistiesiems suteikiamas statusas/vieta kalėjimo subkultūros hierarchijoje.¹⁷ Net ir šiuolaikinėje Lietuvos kalėjimų sistemoje išlikę pagrindiniai principai ir įsitvirtinę sovietinio kalėjimo įsitikinimai dėl socialinio gyvenimo kalėjime, neformaliai egzistuojantys per subkultūras, hierarchinius modelius ir *paniatkes* (supratimą/požiūrį) ir visumoje formuojantys šiuolaikinę soc-vertybinę sistemą – *kalėjimo kodeksą*. Pagrindinės šios subkultūros taisyklės reikalauja, kad nuteistieji neinformuotų ar neišitrauktų į kitų nuteistųjų sekimą, atsisakytų bendradarbiauti su kalėjimo pareigūnais, gražintų skolas ir *apgintų savo garbę*.¹⁸ Egzistuojantis *kalėjimo kodeksas* draudžia vogti ir susisiekti su žemiausiąją nuteistųjų kasta. Šis neformalus *kodeksas* skatina remti kitus nuteistuosius kritiniais atvejais ir būti atsakingais už savo žodžius. Nors šios kalėjimų subkultūros svarba per pastaruosius du dešimtmečius mažėjo, ji vis dar yra svarbi ir išlieka kalėjimo tvarkos ir jos palaikymo bruožu.¹⁹

Lietuvos pataisos įstaigose, kasdienis nuteistųjų tarpusavio bendravimas yra įprasta praktika, kadangi absoliuti dauguma kalėjimų yra bendrabutinio tipo. Taigi Lietuva, kaip ir kitos Baltijos regiono kaimynės, dėl bendro posovietinio penitencinio (nuo reglamentavimo iki vykdymo) palikimo, paveldėjo keletą esminių sovietinės bausmių sistemos elementų:

¹⁶ R. Petkevičiūtė, Laisvės atėmimo bausmė nuteistų vyrų adaptacija Lietuvos pataisos namuose. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015, 19-21.

¹⁷ R. Petkevičiūtė, *Vyriškumo konstravimas Lietuvos pataisos namuose: nuo hipervyriškumo iki vyriško fasado valdymo*, Vytauto Didžiojo Universitetas: Socialinių tyrimų žurnalas, 2014, 12-13.

¹⁸ A. Petkus, *Kriminalinė subkultūra Lietuvos penitencinėse įstaigose: kriminologinė analizė*, Mykolo Riomerio Universitetas: 2006, 41.

¹⁹ *Ibid.* 41- 43.

- Dažnos ir pasikartojančios laisvės atėmimo bausmės (recidyvas);
- Aukšti įkalinimo rodikliai,
- Tankiai apgyvendintos bendrabučio tipo pataisos įstaigos, užtikrinančios ir reprodukuojančios karceralinį kolektyvizmą;
- Savita nuteistųjų organizacinė struktūra ir socialinis gyvenimas (t.y. kalėjimo subkultūra).²⁰

Tyrimo laukas

Šiuolaikiniuose moksliniuose tekstuose apie kalėjimus, daug tyrėjų ir mokslininkų dėmesio susitelkimo pastebima į kalėjimą, kaip pramoninį kompleksą, kuriame labiausias orientuojamasi į institucijas, jų veiklą, kuri užtikrina kiekybiškai apčiuopiamus rezultatus, nei į idėjinį aspektą, patį kalėjimą kaip disciplinuojančios galios hegemoną. Laisvės atėmimo, bausmių vykdymo ir resocializacijos įstaigų bei jose vykdomų procesų, įskaitant procesus susijusius su kalėjimo vidumi – darbuotojais, nuteistaisiais (taip pat jų pačių, kaip individų veikiančių penitencinėje sistemoje tyrimais). Dažnai kalėjimų tyrimai atliekami atliepiant kriminologijos, psichologijos, psichiatrijos, teisės, bet ir socialinių mokslų sritį, ypač sociologiją. Tyrimų žvelgiančių vien iš politikos mokslų perspektyvos yra ypač mažai, į juos dažniausiai įpinami sociologijos ir antropologijos prieigų bruožai. Dauguma kalėjimų tyrimų yra kokybinio pobūdžio, kai siekiama atskleisti gana neprieinamus požūrius, jausmus ir įsitikinimus.

Nagrinėjant tyrimų lauką pastebima, jog kalėjimams būdinga hipermaskulinistinė, arba kitaip žinoma, kaip hegemoninio vyriškumo aplinka, kuri smarkiai orientuojasi į kriminalinį vyriškumą, kai kalėjimo vyriškumas susijęs su smurtu bei kriminalinių poelgių sritimi. Pasak H. Toch, bendruomenėse, kuriose daugiausia dominuoja vyrai (pvz. vyrų kalėjime), noras būti vertinamam kaip *tikras vyras* gali pasireikšti per smurtinę ir hipermaskulinistinę kultūrą²¹. Vienas iš būdų, kaip vyrai gali parodyti savo idealizuoto hegemoniško vyriškumo pasiekimą, yra įsitraukimas į nusikalstamumą. Tas būdinga įvairaus amžiaus vyrams. H. Toch taip pat nustatė, kad vyrai, kurių savivertės jausmą sumenkino nepalankios gyvenimo aplinkybės, pradėjo pasitikėti šia lygtimi: hipervyriškumo²² prilygsta statusui ir sumažėjusiai viktimizacijos (asmeniniu atžvilgiu) rizikai įkalinimo įstaigoje. Svarbu paminėti, jog pastebima, kad hipervyriškumo požymiai mažėja vyrams senstant. Tai suteikia rehabilitacijos nuo hegemoninio vyriškumo arba resocializacijos į įprastinę visuomenę galimybę. Savo atradimuose autorius pastebi ir pateikia praktinių pavyzdžių iš

²⁰ R. Kudirka, *Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas*, 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas: Kitos knygos, 2014, 186.

²¹ Nick de Viggiani, *Trying to be Something You Are Not: Masculine Performances within a Prison Setting*, Sage publications. 273-284

²² Sąvokos hipervyriškumas, hipermaskulinizmas ir hegemoninis vyriškumas šiame darbe naudojamos kaip sinonimai.

JAV kalėjimuose naudojamos Škotijos kalėjimų tarnybos sukurtos terapinės vyrų kalėjimo bendruomenių programos, kai vienu iš svarbiausių resocializacijos proceso elementu tampa hipervyriškumo lygio mažinimas prieš paleidžiant nutęstuosius į laisvę atlikus bausmę.²³ Tyrimas atskleidžia, kad tai būtent vyriškumo raiškos kontroliavimas tampa resocializacijos, t.y. penitencinės logikos įrankiu dirbant su nuteistaisiais vyrais.

Hegemoninis vyriškumas kalėjime pasireiškia per tam tikro specifinei bendruomenei socialiai priimtino standarto paisymą, o viskas, kas išeina už jo ribų, tampa netinkama. S. Stanko nagrinėdamas kalėjimų kultūrą Pietų Afrikoje, nustatė, kad baimė, bauginimas ir kova yra pagrindinė išgyvenimo taktika. Nuteistieji, kurie įkūnija hegemoninį vyriškumą ir jį reprodukuoja, yra subkultūros viršuje, o fiziškai silpnesni, homoseksualūs arba tiesiog neatitinkantys hegemoninio vyriškumo nuteistieji yra minėtos hierarchijos apačioje²⁴.

Vyriškumas kalėjimų tyrimuose dažnai aiškinamas per kriminalinės arba smurtinės kultūros aiškinimą, pavyzdžiui J. Sim aprašo smurtinį ir nekontroliuojamą vyriškumą, kuris pastebimas Jungtinės Karalystės jaunų nuteistųjų institucijose, kuriuose jos tyrimo atlikimo metu patyčios, prievartavimai ir bauginimai yra įprastu reiškiniu. Pavyzdys, patvirtinantis autoriaus atradimus yra autoriaus pateikiamas ir aprašomas epizodas iš kalėjimų specifikos tyrinėjimo, kai devintojo dešimtmečio pradžioje keturiasdešimt jaunų vyrų kiekvieną mėnesį bandė nusižudyti Felthamo jaunųjų nuteistųjų kalėjime.²⁵ Tyrimas nurodo į tai, jog kriminalinę ir smurtinę aplinką palaikantys nuteistieji vyrai šios aplinkos raišką ne tik eksternalizuoja bet ir internalizuoja, kas priveda prie masakriškų pasekmių.

Reikia pastebėti, jog ne visi tyrimai pasižymi išvadamis apie kriminalinę ir vyriškosios hegemonijos struktūras kalėjimuose. Kaip pažymi J. Sim, atviruosiuose kalėjimuose, priešingai, vyresnio amžiaus ir vidurinėsios klasės nuteistieji, kovas dėl valdžios ir hierarchijos vis dar dažnai kontroliuoja per numanomą grėsmę jiems patiems, kai hipervyriškas elgesys gali turėti neigiamų pasekmių, neatitikti įkalinimo įstaigos reikalavimų ar būti psichologiškai sunkiai įveikiamu.²⁶

Šie skirtingų šalių kalėjimo kultūras apžvelgiantys tyrimai rodo, kad hegemoninė ir kriminalinė kultūra yra populiari ir pagal ją dažnai yra konstruojamas gyvenimas kalėjimuose, tačiau tam tikri ištirti nuteistųjų gyvenimo epizodai leidžia kelti prielaidą, jog ne viskas kalėjimų pasaulyje yra pagrįsta smurtinės ir kriminalinės priegios viešpatavimu.

Autoriai tyrinėjantys vyriškumą įkalinimo įstaigose pripažįsta, jog norint nuodugniai ištirti kalinių vyrų vyriškumą ir jo formavimąsi, reikalinga kokybinė metodika, leidžianti suprasti kokiu

---

²³ Nick de Viggiani, *Trying to be Something You Are Not: Masculine Performances within a Prison Setting*, Sage publications. 273-284

²⁴ Tony Evans, Patti Wallace, *A Prison within a Prison? The Masculinity Narratives of Male Prisoners*, Roehampton University, London, 487-489.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

mastu vyriškas subjektas ėmėsi „dominuojančių vyriškumo diskursų, siūlomų jam konkrečiame socialiniame ir kultūriniame kontekste“.²⁷ Tai ypač aktualu, jei bandome atskleisti kai kuriuos anksčiau paminėtus švelnesnius požiūrius bei vyriškumo tipus ir jo raišką, nurodančius savotišką pabėgimą nuo hegemoninio vyriškumo kalėjimo antstato.

Nepaisant egzistuojančių tyrimų, nurodančių ne tik į stereotipinį ar populiary suvokimą, jog buvusių ar esamų nuteistųjų vyrų gyvenimas dažnai atrodo glaudžiai susijęs su hegemoniniais vyriškais lūkesčiais, iš tiesų daugelis tyrimų ir šiame darbe jau trumpai aukščiau apžvelgtų (ypač nuo 1970-ųjų iki 1980-ųjų ir vėlesnių) patvirtintų, kad tai yra įprastas vyrų *status quo* kalėjimuose. Tačiau šiais laikais prie hegemoninio vyriškumo portreto vaizdavimo kalėjimuose ir savotiško jo reproduktivumo prisideda stereotipais pagrįstas pateikiamas daugelyje žiniasklaidos, filmų ir televizijos priemonėse.

Maskulinizmo tyrimai Lietuvoje vis dar yra nedidelės apimties mokslinių nagrinėjimų kategorija ir neįgauna ypatingos reikšmės edukaciniu ar moksliniu aspektu. Vyrai ir vyriškumo išraiškos lyčių santykių kontekste retai patenka į tyrimų dėmesio sferą. Daugiau analizės apie vyriškumą matoma sociologijos srityje, čia dominuojantys temos, tokios, kaip šeimos struktūra, lyčių tvarka arba lytimis priskiriamos rolės, smurto ir lyčių santykių aspektas bei reprodukciniams lyties, bei šeimos aspektui. Vyriškų tapatybių, skirtingų raiškos modelių ir seksualumo analizėms skiriama nedaug dėmesio. Taigi manytina, jog vyriškumo studijų laukas Vakaruose atsiradęs XX-ojo amžiaus antroje pusėje, Lietuvoje vis dar yra gana nepopuliari mokslinių tyrimų sritis. Žvelgiant į tyrimų lauką susijusį su įkalinimo įstaigomis, tyrimų Lietuvoje apie vyriškumą kalėjime yra nedaug, nors pastebimas kalėjimo tyrinėjimo laukas susijęs su teisinio reguliavimo, penitencinės sistemos veikimu, resocializacijos, probacijos, užimtumo ir kt. pjūviais (R. Uscila, S. Nikartas, R. Vaičiūnienė, A. Tereškinas, L. Jarutienė)²⁸. Apžvelgiant Lietuvos tyrimų lauką susijusį su lyčių

---

²⁷ S. M. Whitehead, *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*, 2002.

²⁸ Minėti tyrimai nėra tiesiogiai susiję su šio darbo literatūros apžvalga, todėl nėra detalios apžvelgti, tačiau autorius yra su jais susipažinęs, kadangi jie gali būti naudingi šio darbo

R. Uscila *Nuteistųjų pusiaukelės namų taikymo praktika Lietuvoje*. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika, 2022, 170-178.

A. Tereškinas, R., Vaičiūnienė & L. Jarutienė, *Gender and Sentencing in Lithuania: More Mercy for Women?* *Laws*, 11(5), 2022, 1-15.

S. Nikartas, R. Vaičiūnienė & G. Rinkevičiūtė, *Probation officers' discretionary decisions in responding to probation violations: The case of Lithuania*. *Probation Journal*, 68(1), 2022, 28-46.

R. Uscila, *Nuteistųjų dinaminė priežiūra bausmių vykdymo sistemoje*. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika, 493-506.

R. Vaičiūnienė, *Killing Time in Prison: Purposeful Activities and Spare Time in Lithuanian Correctional Facilities*. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*, 19, 1-16.

R. Vaičiūnienė, A. Tereškinas. *Transformations in prison subculture and adjustment to imprisonment in post-Soviet Lithuanian penitentiary institutions*. *East European Politics and Societies and Cultures*, 31(3), 2017, 659-679

raišką ar nuteistųjų tarpusavio santykiais reikia išskirti R. Petkevičiūtės (Vaičiūnienės)²⁹ ir A. Tereškino darbus. Čia reikia pažymėti, jog Lietuvos akademiniam lauke randams tyrimas apie šio tyrimo objektą, kaip ir šio magistro darbo tyrimo. R. Petkevičiūtė (Vaičiūnienė) yra atlikusi tyrimą apie Vilniaus kalėjimą (tuo metu – Vilniaus pataisos namai) 2010 metais, kuriame nagrinėja vyriškumo konstravimą per kriminalinio vyriškumo perspektyvą³⁰. 2010 m. tyrimas savo prigimtimi yra panašus į šį tyrimą, kadangi atliekamas nagrinėjant vyriškumą Vilniaus kalėjime, tačiau R. Petkevičiūtė (Vaičiūnienė) dėmesį skiria kriminaliniam vyriškumui ir jo raiškai, kai šio magistrinio darbo tikslas yra ištirti esamą Vilniaus kalėjimo specifinį vyriškumą ir jo raiškos būdą savaime, užčiuopiamas (savi)disciplinavimo aspektas, o minėtame R. Petkevičiūtės (Vaičiūnienės) tyrimas fokusuojasi į vieną iš vyriškumo raiškos būdų – per kriminalinį aspektą. 2010 metų tyrime yra skaitlingas interviu su nuteistaisiais skaičius, atliekant tyrimą daug dėmesio skiriama stebėjimui. Priešingai negu šiame magistro darbe, neapklausiami kalėjimo darbuotojai. Šio magistrinio darbo autoriaus vertinimu R. Petkevičiūtės (Vaičiūnienės) darbas yra reikšmingas savo įdėliu į Lietuvos kalėjimo vyriškumo tyrinėjimą prasme ir suteikia svarių bei įdomių įžvalgų apie vyriškumą Vilniaus kalėjime iki 2010 metų. Dėl šios ir kitų (metodinių nurodymų keliamų reikalavimų) priežasčių šiam magistro darbui pasirinktas panašus tyrimo dizainas, tačiau darbo autoriaus papildytas ir modifikuotas darbe jau paminėtomis tyrimo priegomis ir įrankiais. Svarbu, jog R. Petkevičiūtės (Vaičiūnienės) atliktame tyrime konstatuojama, jog Vilniaus kalėjime vis dar dominuojantis vyriškumas yra orientuotas į hegemoninių ar kriminalinių savybių raišką, tačiau mokslininkė atranda ir alternatyvaus vyriškumo apraiškų ir pripažįsta, jog jaučiama Vilniaus kalėjimo vyriškumo pokyčio (iš tradicinio – hegemoninio) pradžia. Vertinant tai, jog tyrimas atliktas prieš 14 metų, kai Vilniaus kalėjime buvo ką tik įsteigta reabilitacijos įstaiga, egzistavo kitoks bausmių vykdymo proceso reglamentavimas, pasikeitė bausmę atliekančių vyrų imtis, keitėsi kalėjimo darbuotojų kolektyvo sudėtis, šalyje vyko politiniai, kultūriniai pokyčiai, manoma, kad vertinga ištirti aktualų, dabartinį Vilniaus kalėjimo vyriškumą, panagrinėti jo specifiškumą ir jo raišką, apžvelgti jo formavimosi priežastis.

R. Vaičiūnienė, *Įkalintų asmenų resocializacijos galimybės kolektyvinio kalinimo ir kalėjimo subkultūros sąlygomis. Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys, 181-204.

S. Nikartas, *Community sanctions: a real alternative to imprisonment or expansion of punishment? The case of Lithuania/Przestępczosc XXI wieku Szanse i wyzwania dla kryminologii*. Varšuva: Wolters Kluwer, 2020, 501-514.

Nikartas, S.), *Daugiau probacijos, mažiau kalinių? Ar pagrįstas kalinių skaičiaus mažinimo lūkestis? // Jurisprudencija: mokslo darbai*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, 25, 2, p. 380-401.

²⁹ Mokslininkės pavardė tyrimo publikavimo metu – Petkevičiūtė, darbe aptariamai ir kiti jos darbai, kurių publikavimo metu keitėsi jos pavardė į – Vaičiūnienė.

³⁰ Petkevičiūtė R., *Vyriškumo konstravimas kalėjimo erdvėje. Vilniaus pataisos namų atvejis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.

Vyriškumo teoretizavimas ir vyriškumo studijos

Vyriškumo studijų laukas yra platus, todėl toliau darbo teorijos apžvalgos dalyje pateikiama tyrimui svarbi vyriškumo studijų teorijų apžvalga, nesifokusuojant vien į vyriškumo konstravimą kalėjimo aplinkoje.

Lyčių tvarka nurodo istoriškai sukurtą vyrų ir moterų santykių modelį bei vyriškumo ir moteriškumo apibrėžimus tam tikroje visuomenėje³¹. Ši tvarka gali būti suprantama kaip egzistuojančios teisinės normos, politikos priemonės, lyčių struktūra darbo rinkoje ir socialinio gyvenimo viešosiose bei privačiose sferose ir kt.³² Pažymėtina, jog lytis biologiniame kategorizavime turi binarinį dalumą (su retomis išimtimis), o socialiniame ji vertinama įvairiai, nebūtinai binariškai³³. Plačiai paplitęs dichotominis lyties suvokimas nulemia visuomenėje formuojamą tik dviejų lyčių (vyro ir moters) problematikos kvestionavimą ir eliminuoja kitas įmanomas žmogaus lytinės tapatybės kategorijas. Pažymėtina, jog lytiškumo srities tyrimų ir teorijos lauke vyksta ir kitų lyčių diskurso plėtra.

Šis egzistuojančios lyčių tvarkos apmąstymas tampa ypatingai svarbus progresuojančio demokratinų Vakarų visuomenių senėjimo, gilėjančios vienatvės, tradicinio šeimos modelio (dar ne taip seniai grįsto vedybinių santykių patvarumu) irimo bei transformacijos į laisvesnių, kartais net atsitiktinių santykių formos šešėlyje, kai didėja individualistinio žiūros taško populiarumas, yra pastebima ir iškeliami absoliuti teisė į laimę ir savirealizaciją, taip pat artikuliuojamos tapatybinių: rasinių, tautinių ir seksualinių mažumų problemos. Žmogaus lytinės tapatybės apmąstymas neišvengiamas be susiformavusių stereotipų ir mitų, bei kūno, seksualumo srities diskurso temų apmąstymo. Lietuvoje diskusijos šiomis temomis skambios, kartais gali pasirodyti beveik visuotinėmis, tačiau tenka pripažinti, jog dažniausiai jos kartu ir lėkštos, paviršutiniškos, prisotintos daugiausia emocijų, dogmatiško požiūrio.

Akademinė intervencija į žmogaus lytinės tapatybės gyvenimą ir identitetą padeda jį analizuoti ir suprasti, apibrėžti sąvokas, taip tampant naudinga ir reikšminga dedamąja šioje nelengvoje socialinėje, kultūrinėje ir, be abejonės, politinėje kvestijoje. Vyriškumo studijų tyrimo laukas padeda suprasti dalį socialinės tikrovės ir atsakyti į svarbius klausimus, susijusius su vyrų gyvenimų šiuolaikinėje demokratinės santvarkos tikrovėje.

Pirmieji mokslininkai, kurie tyrinėjo lytis visų pirma rėmėsi prielaida, jog lytis gali būti suprantama vien per biologinį žiūros tašką. Laikui bėgant atsirado pokyčių šiame traktavime, apie lytį buvo pradėta galvoti ne tik per biologinę, bet ir socialinę prizmę. Atsirado teigiančių, jog lytis prigimtinai biologine yra ne tik socialiai konstruojama per individo susidūrimą su jį supančiais

³¹ Raewyn Connell, *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Stanford University Press, 1987, 9.

³² Sarah Ashwin, *Gender, state and society in soviet and post-soviet Russia*. Routledge, 2000, 1-4.

³³ Lindsey, L.L., *The sociology of gender. Gender roles: a sociological perspective*. Boston: Pearson, 2015. Sociological Perspectives on Gender Roles skyrius.

socialiniais santykiais ir procesais, bet gali būti ir savotiško perfomaso (*angl. performance*) dalimi. Mokslininkė R. Connell kritikuojant tokį požiūrį teigia, jog šiuolaikinį žmogų, o konkrečiame šiam darbui aktualiame atveju – vyrą, formuoja ne tik socialiniai santykiai, bet ir soc-ekonominiai ar politiniai pokyčiai veikia lyčių rolių pokyčiui visuomenėje, formuluodami vyriškumą ir šiuolaikinio vyro vaidmenis dabartinėje visuomenėje. Pasako jos, šie pokyčiai susiję ir su paties asmens „tikroju aš“, kuomet individas protestuoja prieš jo biologinei lyčiai priskirtus vaidmenis³⁴ Ši teorija sukritikuota dėl vyriško vaidmens apibrėžimo statiškumo, ribotumo ir paviršutiniškumo, teigiant, jog vyriškumas – tai ne statiškas tam tikrų individų atliekamas vaidmuo, bet kaičių santykių išdava.

Vyriškumo sampratos formavimui ir maskulinizmo studijų plėtrai nemažos įtakos turėjo homoseksualų, AIDS aktyvistų, feminisčių ir *queer* judėjimai, dėl to daugėjo literatūros ir mokslinių diskursų lyčių vaidmenų, identiteto, lyčių ir galios santykių tematikomis. Iki tol dauguma mokslinių tyrimų ignoravo vyrus kaip „kitą“ lytį. Lemiamą įtaką maskulinizmo studijų plėtrai padarė feministiniai judėjimai. Iš pradžių vyriškumo arba maskulinizmo studijos buvo suprantamos, kaip lyčių vaidmenų studijų dalimi, tačiau plečiantis vyriškumo temų spektrui ir atsiradus didesnei paklausai tirti vyriškumą *per se*, šia tyrinėjimo sritį pradėta skirti ir vadinti vyriškumo arba maskulinizmo studijomis. Maskulinizmo studijų vystymasis yra neatsiejamas nuo šiuolaikinės kultūros skiriamo dėmesio moteriškumui bei vyriškumui ir jų analizavimui, taip pat jų tarpusavio sąveikoms dabartyje supratimui.^[21]

Šiuolaikiniuose postmoderniuose diskursuose lytis pradeda būti suvokiama kaip performansas. Šią sąvoką pristato Judith Butler, žinoma amerikiečių lyčių studijų tyrėja.³⁵ Jos teigimu, lytis tai mechanizmas, kuris formuoja tiek vyriškumą, tiek moteriškumą, netapatindama jos su viena konkrečia modelio norma. Ji pastebi, kad kiekviename socialinių santykių ir individų buvimo juose erdvėje – visuomenėje ar net bendruomenėje egzistuoja specifiniai požiūriai į lytis. J. Butler, prisidedant prie M. Foucault idėjų, pabrėžia, kad kūnas yra formuojamas esamo diskurso įtakos (įskaitant socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius), todėl jis suprantamas kaip dalinai materialus. Tokioje perspektyvoje žmogaus kūnas yra suprantamas kaip baltas popieriaus lapas, kurią dažo kultūriniai ir istoriniai įvykiai savo spalvomis, o ne *prima facie*, kaip tiesioginė prigimtinė būtis.³⁶ Lytis, kaip J. Butler teigia, veikia kaip technologija, kuri leidžia normalizuoti ir gaminti vyriškumą ir moteriškumą kartu su tarpinėmis hormonų, chromosomų, elgesio ir psichinėmis formomis, kurias lytis įgyja. Ji tvirtina, kad skirtumai tarp lyčių nėra biologinio ar

³⁴ Raewyn Connell, *The Big Picture: Masculinities in Recent World History*. Theory and Society, 1993, 597 – 623.

³⁵ Dėl lietuvių kalbos sudėtingo pritaikomumo lyčiai neutralios kalbos atžvilgiu, šiame darbe naudojamas Judith Butler įvardis – ji (moteriškas), nors pastaruoju metu atsiranda ir jos citavimų įvardijant Judith Butler kaip – jie (*angl. they/them*).

³⁶ Judith Butler, *Vargas dėl lyties: feminizmas ir tapatybės subversija*, Vilnius: Kitos knygos, 2017, 272-273.

psichinio pobūdžio, o yra socialinių praktikų, kurios pasitaiko atsitiktinai, pasekmės. Pridedant reikėtų pažymėti, jog vadovaujantis šia logika tiek vyriškumas, tiek moteriškumas nėra savanoriški, jie susiję su disciplinavimu, reguliavimu ir bausme, t.y. aplink supančios diskurso ir atsitiktinių socialinių praktikų.

Vyriškumo tipai

R. Connell teigia, jog vyriškumas yra praktikos konfigūracija lyčių santykių viduje, struktūra į kurią įeina didelės apimties institucijos, ekonominiai santykiai ir seksualumas.³⁷ Tačiau ta pati lyčių tyrinėtoja R. Connell pabrėžia, kad negali būti vieno vyriškumo, išskirdama kelis: **hegemoninį** (norminį), **subordinuotą**, **marginalų** ir **protesto** vyriškumą.

Hegemoninis (norminis) vyriškumas

Hegemoninio vyriškumo specifika atsiskleidžia Carrigano, Connell ir Lee, Chapmano, Cockburno, Messnerio ir kitų autorių darbuose. Pasak daugelio iš jų, hegemoninis vyriškumas buvo suprantamas kaip praktikų struktūra (modelis), kuri leidžia vyro dominavimą prieš moterį, jis tarsi aprėpė specifinę strategiją moters subordinacijos atžvilgiu. Tačiau hegemonija tiesiogiai nereiškia smurto, bet tam tikrais atvejais gali būti siejama su fizine jėga. Ji pasiekama per kultūrą, institucijas ir įsitikinimus.³⁸ Hegemoninis vyriškumas yra viena iš maskulinizmo teorijoje labiausiai aprašytų vyriškumo formų, tai tarsi savotiškas vyriškumo *status quo*, nuo kurio atsispiriama diskutuojant ir apie kitas galimus ir egzistuojančius vyriškumus ar jo raiškos formas. Yra autorių hegemoninį vyriškumą siejančių su galios santykiais. Vienas iš jų S. Kimmel. Pasak jo, vienas svarbiausių hegemoninio vyriškumo bruožų yra vyro disponavimas galia, vyro dominavimas moterų ir kitų vyrų atžvilgiu³⁹.

Hegemoninis vyriškumas neretai gali būti suprantamas ne tik kaip tam tikras vyriškumo *status quo*, bet ir vyriškumo „normalumo“ etalonas, tai tradicinalistinio, ir verta pažymėti, mūsų visuomenėje priimtino kaip vieno iš nedaugelio tinkamo ir socialiai priimtino vyriškumo formų.

---

³⁷ Raywan W. Connell. *Masculinities*. Los Angeles: University of California Press, 2005, 126.

³⁸ Mike Donaldson, 1993. *What is Hegemonic Masculinity? Theory and Society*, Special Issue: Masculinities, October 1993, 22(5), 643-657

³⁹ R. Connell., J.W. Messerschmidt, *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*. Gender & Society, 2005, 829–859.

Pritampantis vyriškumas

Taigi, R. Connell priskiria tą vyriškumą, kuris yra grindžiamas hegemoninio vyriškumo požymiais, bet neįgyvendinamas kaip pritampančiu. Ji teigia: „Jei didžioji vyrų dalis siejama su hegemoniniu vyriškumu, bet šis vyriškumas neįgyvendinamas, teorizuojama jų specifinė situacija, tai atkreipiant dėmesį į dar vieną santykį tarp vyriškų grupių bendradarbiavimo ir hegemoninio vyriškumo santykio“.⁴⁰ Šiame atveju svarstomos pritampančio vyriškumo apraiškos, kurios yra susijusios su hegemoniniu vyriškumu. Pritampančiojo vyriškumo sąvoka išryškina hegemoninio vyriškumo įtaką ir stiprumą. Būti pritampančiam vyrui reiškia pripažinti ir įprastinti hegemoninį vyriškumą, nepaisant to, aktyviai nereprodukuojant jo. Pritampantis vyriškumas gali būti interpretuojamas kaip komformistinė hegemoninio vyriškumo versija, kuri neturi visiško atitikimo hegemoninio vyriškumo normatyvams.

Subordinuotas vyriškumas

R. Connell išskiriama dar viena vyriškumo forma vadinama subordinuotu vyriškumu. Subordinuotas vyriškumas apibrėžia vyrus, kurie yra hegemoninio vyriškumo normų priespaudoje, nepritampantys, taip pat sąmoningai nenorintys pritaipyti visuotiniai vyraujančioms normoms, taip jie išstumiami iš socialinės sistemos supratimo normatyvo. Pirmiausiai viešuose diskursuose ši vyriškumo forma siejama su netradicine seksualine orientacija, homoseksualumu arba transseksualumu. Taigi heteroseksualumų vyro dominavimas homoseksualaus vyro atžvilgiu yra vienas aiškiausių aspektų, leidžiančių apibrėžti subordinuoto vyriškumą šiandieninėje vakarietiškoje kultūroje.⁴¹ Kaip ir pritampančio vyriškumo atžvilgiu, taip ir subordinuotas vyriškumas teoretizuojamas ir suprantantamas atsispiriant nuo hegemoninio vyriškumo, kaip norminio vyriškumo kategorijos. Subordinuotam vyriškumui svarbi pavadinime suponuojama subordinacija, tačiau taip pat klasifikuojant šį vyriškumą svarbu atsižvelgti į kitokio arba tiesiog nepritampančio, netradicinio, operuojančio ne pagal stereotipinius ir/ar norminius lyčių tvarkos standartus, vyriškumo raiškos formas.

Marginalizuotas vyriškumas

Kalbant apie marginalizuoto vyriškumo kategoriją ir jo išreiškimo formas, R. Connell pastebi, kad svarbu atkreipti dėmesį ne tik į tai, kaip žmonės renkasi konstruoti vyriškumą, bet ir į įvairius

---

⁴⁰ R. Connell., J.W. Messerschmidt, *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*. Gender & Society, 2005 829–859.

⁴¹Raywan W. Connell, *Masculinities*, University of California Press: Polity, 2005, 66-76.

nekontroliuojamus veiksmus, kurie gali paskatinti tam tikras vyriškumo apraiškos susiformavimą. Marginalizuoto vyriškumo atveju, svarbiu aspektu tampa vyro seksualinė tapatybė ir orientacija. Vyriškumo formavimuisi taip pat įtakos turi lyties ir rasės bei socialinės klasės sąveiką ir jų šių veiksmių visuma. Šie veiksniai gali turėti įtakos tam, kaip pasireiškia smulkesnės vyriškumo ir jo raiškos formos, kadangi rasiniai ir klasiniai santykiai gali tapti svarbia vyriškumo dalimi. Marginalizuotas vyriškumas yra glaudžiai susijęs su autoritetizavimu ir tam tikra legitimizacija, kuri yra pastebima galios santykių kontekste. Svarbu pastebėti, kad šis marginalizacijos ir autoritetizacijos santykis gali egzistuoti tiek hegemoniniuose, tiek subordinuotuose vyriškumo modeliuose. Marginalizuotam vyriškumo tipui dažnai priskiriamos tautinės mažumos. Svarbu, kad klasifikuojant marginalizuotą vyriškumą, kuris dažnai grindžiamas tokiais nekontroliuojamais veiksmiais kaip etninė priklausomybė, tai yra susiję su tam tikra etnine ar tautine dauguma, vyraujančia toje visuomenėje ar bendruomenėje.

Protesto vyriškumas

R. Connell teoretizuoja dar vieną vyriškumo formą, kurią kitas lyčių studijų ir maskulinizmo srities teoretikas A. Adleris pavadina protesto vyriškumu. Protesto vyriškumas siejasi su galios trūkumo patirto vaikystėje arba sąsajos su vakarietiškos kultūros palaikomo, dabar aktualaus vyriškumo garbinimu ir vyriškų elgesio normų legitimizavimu. Protesto vyriškumas gali būti apčiuopiamas ir kolektyvinėje praktikoje, pavyzdžiui alternatyvią tiesą, ar savitą tvarką propaguojančiuose bendruomenėse, grupėse, kolektyvuose.⁴² Teoretikas W. Walker'is protesto vyriškumą traktuoja kaip konfrontuojantį požiūrį hegemoniniam. Teoretizuojant šį vyriškumą ginčijimąsi dėl protesto vyriškumo klasifikacinio potencialo, yra mokslininkų bandančių detalizuoti protesto vyriškumo supratimą bandant padalinti jį į disciplinuotą ir anomalų.⁴³ Šis vyriškumas suprantamas kaip vienas iš ryškiausiai besiskiriančių ar oponuojančių hegemoniniam vyriškumui. Protesto vyriškumo raiškos formos gali neturėti baigtinio jį determinuojančių savybių sąrašo, tačiau vyriškumo tipų kategorizavime visada bus antonimiškai išsidėstę hegemoninio vyriškumo atžvilgiu.

R. Connell ir kitų teoretikų aprašyti ir teoretizuoti vyriškumai (jų raiška) yra plačiai paplitę ir dažnai naudojami maskulinizmo studijų lauke. Visi jie, kaip jau pastebėta atsispiria arba yra susiję su hegemoniniu vyriškumu. Šiame klasifikavime hegemoninis vyriškumas tampa ašimi, vieni vyriškumai ar jų raiška atrandami per pozityvų santykį su hegemoniniu vyriškumu, pritariant tokiai vyriškumo raiškai, pavyzdžiui pritampantis vyriškumas. Protesto, subordinuotas ir marginalizuotas vyriškumas savo ruožtu, tarnauja kaip savotiška skirtingo intensyvumo opozicija. Žemiau

---

⁴³ Raywan W. Connell, *Masculinities, Change and Conflict in Global Society: Thinking about the Future of Men's Studies*. The Journal of Men's Studies. Vol 11, No 3, 2003, 109-112.

pateikiama lentelė, kurioje trumpai spibendrinti R. Connell ir kitų teoretikų aprašytas vyriškumo formas ir jų svarbiausius bruožus, kuriuos plačiai nagrinėja maskulinizmo studijų srityje ir kuriais vadovaujantis darbe klasifikuojamas Vilniaus vyrų kalėjimo vyriškumas.

Vyriškumo tipai	Svarbiausi bruožai
Hegemoninis	<ul style="list-style-type: none"> - Vyro dominavimas prieš moterį, galios santykių hegemonas. - Gali būti siejamas su fizine jėga, bet dažniausiai pasiekiamas per kultūrą, institucijas ir įtikinimus. - Įprastas ir socialiai priimtas vyriškumo etalonas, dažnai interpretuojamas kaip norma.
Pritampantis	<ul style="list-style-type: none"> - Grindžiama hegemoninio vyriškumo požymiais, bet neįgyvendinama kaip pritampanti. Tai yra vyro sutikimas su hegemoniniu vyriškumu, nepaisant jo aktyvaus nereprodukavimo. - Komformistinė hegemoninio vyriškumo versija, kuri neatitinka visų normatyvų
Subordinuotas	<ul style="list-style-type: none"> - Neretai siejamas su homoseksualumu arba transseksualumu. - Gali būti išstumiamas iš socialinės sistemos normatyvo. - Susijęs su subordinacija, tačiau operuoja ne pagal stereotipinius vyriškumo normatyvus.
Marginalizuotas	<ul style="list-style-type: none"> - Priklauso tautinei mažumai arba yra priskiriamas tam tikrai etninei ar tautinei daugumai nepriklausančios visuomenės daliai. - Susijęs su autoritetizavimu ir legitimizacija, galios santykiais. - Gali egzistuoti tiek hegemoniniuose, tiek subordinuotuose vyriškumo modeliuose. - Susiformuoja atsižvelgiant į lyties, rasės, socialinės klasės sąveiką ir kitus veiksnius.
Protesto	<ul style="list-style-type: none"> - Tai gali būti pasireiškiantis alternatyviais vyro vaidmenimis, arba atsispindintis neigiamas požiūris į tradicinius vyriškumo standartus. - Konfrontuoja su hegemoniniu vyriškumu ir gali neturėti baigtinio determinuojančių savybių sąrašo

1 Lentelė ⁴⁴

(Savi)disciplinavimas

Kalėjimo aplinka iš principo skirta savotiškai disciplinai ir tvarkai palaikyti, kadangi į kalėjimą patekę asmenys yra nusižengę įstatymams – t.y. nesilaikė valstybės teisinės tvarkos. Vienas iš kalėjimo pagrindinių tikslų yra resocializuoti, „perauklėti“ ar kitaip pakeisti individo elgesį į visuotinai (teisiškai) priimtina, todėl neišvengiama be disciplinarinių praktikų taikymo. Šios

⁴⁴ Raywan W. Connell, *Masculinities, Change and Conflict in Global Society: Thinking about the Future of Men's Studies*. The Journal of Men's Studies. Vol 11, No 3, 2003, 76-84.

disciplinarinės praktikos yra išorinės ir vidinės, kadangi asmuo dalyvauja paraleliame pataisos procese, kai gauna pagalbą iš išorės (pareigūnų, darbuotojų, psichologų, mokytojų, resocializacijos specialistų ir kt.) ir iš savęs – apmastant savo poelgi ir jo pasekmes. Asmeniškai nuteistasis yra priverstas įvertinti savo asmenybės korekcijos galimybę ir su tuo susijusius, ja būtinus atlikti veiksmu, tam kad sėkmingai atliktų bausmę ar gautų jos sušvelninimą, pavyzdžiui, lygtinį paleidimą, taip sutrumpinant savo bausmės trukmę.

Šiam darbo kontekstui aktualūs M. Foucault aiškinimai apie kalėjimo diskursą, kurį kaip diskursą bendrai sudaro taisyklės, nustatančios „teisingas“, priimtinas reikšmes ir išbraukiančios netinkamas. Šie norminiai diskurso tvarkos principai pasireškiantys per įstatymų normas, tvarkas, priimtina visuomeninį požiūrį ir kt. leidžia atskleisti kaip vyksta subjektų disciplinavimas, norminimas per esamo kalėjimo diskurso paisymą ir reprodukovimą, reglamentuojant normas, įnešant draudimus ir nustatant taisykles. Kalėjimų aplinkos disciplinavimas per panoptikono, kuriame keli stebėjo daugybę sistema ir sovietinio polioptiko sistemos principas jau trumpai apžvelgtas pradinėje darbo dalyje – **Posovietinių kalėjimų sistema ir jos įtaka Lietuvos penitencinei sistemai**. Kalėjimo disciplinai labai svarbūs šie minėti architektūriniai sprendimai, tačiau reikšmingas yra ir asmeninis disciplinavimas per disciplinarinės galios technikas, kurias M. Foucault aprašo savo veikale „Disciplinuoti ir bausti“. Pagal M. Foucault yra tam tikros disciplinarinės galios technikos, viena iš jų nurodo į individualų kūną – jį disciplinuoja ir kontroliuoja.⁴⁵ Tokiu būdu sprendžiant apie kūno našumą bei ekonominį naudingumą. M. Foucault šią techniką vadina **anatomopolitika**. Šalia egzistuojanti disciplinarinės galios technika, kuri orientuojasi į individą ne kaip į kūną, tačiau kaip būtybę, rūšį, M. Foucault vadinama **biopolitika**. Autorius kalba apie biopolitiką, ją pristato iš istorinės perspektyvos, aprašydamas suvereno valdomos visuomenės tranziciją prie disciplinuojamos, nuo biopolitikos priklausomos visuomenės. Anot M. Foucault, biopolitika reglamentuoja tokius žmogiškosios būtybės klausimus, kaip gimstamumas, mirtingumas ir pan. Šie du poliai – anatomopolitika ir biopolitika – nėra vienas kitam priešingi, tačiau veikia individą skirtingais lygmenimis, apima skirtingą individų ar visuomenės procesų imtį. Tai galios dispozityvo kanalai, veikiantys skirtingomis technikomis. Aktualūs dėl sąsajų su individų kūnų disciplinavimu kalėjime.

Metodologija

Atliekant tyrimą ir analizuojant vyriškumą Vilniaus kalėjime atliekami interviu, dalyvaujamas bei įprastas stebėjimas Vilniaus vyrų kalėjime su nuteistaisiais ir kalėjimo darbuotojais. Tyrimui atlikti naudojamas antropologinio tipo metodologija – kokybinio tyrimo prieiga atliekant pusiau struktūruotus biografinius interviu su nuteistaisiais, pusiau struktūruotus

---

⁴⁵ Michel Foucault, *Disciplinuoti ir bausti: Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998, 70-92.

interviewu su kalėjimo darbuotojais bei pasitelkiama dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo prieiga nuteistųjų ir kalėjimo darbuotojų atžvilgiu. Interviuojama 15-ika Vilniaus kalėjime bausmę atliekančių vyrų ir 5-enki Vilniaus kalėjimo darbuotojai nepriklausomai nuo lyties. Iš viso atliekama 20-imt interviewu su respondentais ir taip pat remiamasi gausiai surinkta dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo medžiaga.

Pokalbių metu klausiama apie aspektus, kurie formuoja nuteistųjų tapatybę, vyriškumą, kaip jie suvokia ir konstruoja, ką jis jiems reiškia, susiformavusias tradicijas susijusias su socialiniu kalėjimo gyvenimu, realybe, tarpusavio santykius su kitais nuteistaisiais ir darbuotojais, sunkumus su kuriais susiduria ir patirtis atliekant bausmę gyvenant kalėjime. Apie šias nuteistųjų patirtis klausiama ir pataisos namų pareigūnų.

Informacija, aktuali tyrimui yra interpretuojama pasitelkus teorine prieiga ir tarnauja kaip kontekstas analizei ir jos rezultatų interpretavimui, bei aprašymui. Stebėjimo metu surinkta informacija nėra tiesiogiai naudojama cituojant darbe. Ši informacija yra reikalinga tam, kad darbo autorius palygintų teorinę (interviewu metu surinkta) informaciją su realia (stebėjimų metu surinkta) informacija, kuri yra aktuali darbo tematikai, ir geriau suprastų kontekstą, apie kurį interviewu metu pasakoja respondentai (kalėjimo darbuotojai ir nuteistieji).

Klausimynas, kuriuo orientuojamasi atliekant interviewu Vilniaus vyrų kalėjimo nuteistuosius ir darbuotojus pateikiamas darbo prieduose (Priedas Nr. 1 ir Priedas Nr. 2). Prieduose (Priedai Nr. 3 – 22) pateikiamos interviewu įrašo transkripcijos. Iš viso 12-os interviewu su nuteistaisiais transkripcijos, 4-os interviewu su darbuotojais transkripcijos. 3-is nuteistieji ir 1-a darbuotoja nesutiko būti įrašinėjami, todėl transkripcijos nėra pateikiamos, tačiau raštu į tyrimo dienoraštį užfiksuotą informaciją ir citatas leido naudoti kaip analizės medžiagą tyrimo tikslams. Į diktofoną neįrašomų pokalbių metu buvo daromi užrašai į tyrimo dienoraštį, todėl svarbi tyrimui informacija buvo fiksuojama ir analizės metu dalyje ši informacija panaudota. Pateiktuose interviewu transkripcijose atsispindi visas pokalbis tarp tyrėjo ir respondento. Su retomis išimtimis nėra transkribuojama pokalbio/interviewu pabaiga, ar trumpi epizodai, kai nuteistieji pateikia informaciją, kuri jokiais pjūviais nėra susijusi su tyrimo tema, o naudojantis proga su tyrėju kalbasi apie bausmių vykdymo sistemą, jos reglamentavimą ir pokyčius, ar net aktualias politines aktualijas ir politinius sprendimus dėl tyrėjo profesinio angažuotumo lauke (darbo autoriaus vieta tyrime ir dėl to kylantis tyrimo iššūkiai yra aptariami sekančioje darbo dalyje – tyrimo iššūkiai ir autoriaus vieta tyrime). Transkribuojant interviewu vulgarūs ar necenzūriniai žodžiai ir pasisakymai nėra cenzūruojami. Pasirinkta perteikti autentišką, Vilniaus kalėjimui kultūrai ir tarp nuteistųjų (necenzūriniai ar vulgarūs žodžiai pasitaikė tik pokalbiuose su nuteistaisiais ar jų stebėjime) būdingą leksiką, kuri padeda suprasti kontekstą ir ten vyraujančią požiūrį į specifinius Vilniaus kalėjimo tvarkos ir socialinio kalėjimo gyvenimo aspektus.

Tyrimo etika

Tyrimė dalyvauja tik savo norą išreiškę nuteistieji ir darbuotojai, kurie atitinka autoriaus nustatytus respondentų kriterijus. Dėl galimybės sudalyvauti šio darbo tyrime, t.y. atsakyti į klausimą, kalėjimo darbuotojų savanoriškos pagalbos pagrindu yra apklausiami įvairiuose kalėjimo aukštuose bausmę atliekantys nuteistieji. Dėl didesnės pavojaus rizikos ir saugumo užtikrinimo sudėtingumo nėra apklausiami drausmės skyriaus nuteistieji, t.y. nuteistieji, kurie nepriklausomai nuo savo atliekamos bausmės sunkumo ir rūšies, tačiau dėl pavojingo ir netinkamo elgesio įkalinimo įstaigoje ir galimo neigiamo poveikio darymo kitiems nuteistiesiems, yra atskiriami į atskirą, griežčiau prižiūrimą grupę. Dėl galimybės sudalyvauti šio darbo tyrime, t.y. atsakyti į klausimą iš darbuotojų pusės yra paties darbo autoriaus apklausiami kalėjimo darbuotojai, su kuriais yra susiduriama vizito kalėjime metu, dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo metu. Pagal jau apklaustų, sutikusiųjų dalyvauti kalėjimo darbuotojų rekomendaciją yra teirujamasi kitų darbuotojų norinčių sudalyvauti apklausoje. Pažymima, jog pokalbio (interviu) metu bandoma sukurti saugią, atvirą pokalbiui palankią aplinką. Vertinama, jog tyrimo dalyvis patiria ne didesnę nei minimalią riziką, kai nėra atskleidžiama jo tapatybė, o tyrimo dalyvių atsakymai nesukelia grėsmės jų saugumui, darbiniam statusui, geram vardui ir panašiai, todėl raštiška sutikimo forma nėra pasirašoma, tačiau yra patvirtinama žodinių būdu išreiškiant sutikimą daryti garso įrašą ir naudoti surinktą medžiagą tyrimui. Prieš pradėdant užduoti interviu klausimus yra skiriama laiko neformaliam pokalbiui su respondentu (nuteistuoju ar kalėjimo darbuotoju), kai jaučiama, kad galima prieiti prie interviu dalies pasiteiraujama ar respondentas jau yra tam pasiruošęs.

Pokalbiai yra vykdomi privačioje erdvėje – neformalių užsiėmimų salėje arba pamokų kambaryje. Šios erdvės yra atskirtos nuo bendrų erdvių, jų durys gali būti rakinamos, pokalbio metu patalpoje būna tik tyrėjas ir respondentas. Atliekant apklausą su nuteistaisiais, net labiau pavojingais ar žiauriais smurtiniais nusikaltimais padariusiais, kambaryje nėra pareigūnų ar prižiūrėtojų, respondentas lieka tik su tyrėju ir bendrauja, užduoda klausimus. Esant poreikiui, tiek tyrėjas, tiek nuteistasis turi galimybę pasinaudoti tyrimo atlikimo patalpoje esančiu laidiniu telefonu, kuris tiesiogiai sujungia su tame aukšte savo poste esančiu pareigūnu. Taip siekiama užtikrinti, jog respondentas jaustųsi laisvai, nevaržomai, nebūtų kitaip vertinamas darbuotojų dėl išsakytos kritikos kalėjimo ar jų atžvilgiu. Šiuo būdu taip pat yra užtikrinama galimybė respondentams nuteistiesiems atvirai kalbėti apie pareigūnų ir darbuotojų darbą ir elgesį nepažeidžiant galios santykių balanso.

Prieš pradėdant kiekvieną pokalbį (interviu) respondentui yra pranešama, jog pokalbį bet kuriuo metu galima nutraukti, jeigu nesijaučiama, jog norima jo tęsti, taip pat informuojama, jog yra galimybė atsisakyti duoti interviu, jeigu pakeičiama nuomonė eigoje. Kiekvieno pokalbio metu arba

prieš yra prašoma žodinio sutikimo dėl pokalbio įrašo darymo pasitelkiant garso įrašymo priemonę – diktofoną. Kiekvieno pokalbio pradžioje, prieš arba jau pradėdant daryti įrašą respondentas yra informuojamas, jog įrašas yra daromas ir bus naudojamas tik tyrimo tikslais, įrenginyje yra saugomas tik kol, kol bus transkribuotas, o po to yra ištrinamas iš įrenginio. Transkribuoti interviu ir garso įrašo failas (iki kol yra transkribuojamas) yra laikomas darbo autoriaus privačiame asmeniniame kompiuteryje, prie kurio prieigą turi tik išimtai jis pats, o prisijungimo duomenys prie kompiuterio yra žinomi tik darbo autoriui. Duomenys šiame darbe ir transkripcijose yra anonimizuojami pakeičiant respondentų vardą į išgalvotą nuo pat pirmo fiksuoto (garso įrašas arba užsirašymas į dienoraštį) kontakto, tam, kad neliktų jokių prielaidų respondentų tapatybės atskleidimui.

Dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo metu yra atkreipiamas dėmesys į kalėjimo visumą formuojančius veiksnius – nuteistųjų elgesį, kai jie yra vieni, reabilitacijos, darbo, laisvalaikio, grupinėse ir kt. veiklose. Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kaip jų elgesys skiriasi ar sutampa su ta informacija apie jų elgesį, kurią jie nurodo interviu metu. Šiam stebėjimui ypatingai svarbūs tokie aspektai, kaip nuteistųjų tarpusavio bendravimas ir bendravimas su darbuotojais, jo pobūdis, naudojama leksika ir pan. Dalyvaujamojo ir įprasto stebėjimo metu stengiamasi daryti kuo mažesnę įtaką situacijoms savo dalyvavimu. Vertinama, jog nėra daromo intervencija į socialinę situaciją formuojant savo turinį, tik prisitaikoma pagal situaciją, tam ji kuo mažiau nukryptų ar pilnai atitiktų situacija, jeigu joje nedalyvautų darbo autorius. Esant galimybei, kai nuteistieji ar darbuotojai nemato, reikšminga informacija apie elgesį, vyriškumo raišką, socialinės situacijas ir kt. yra fiksuojama į tyrimo dienoraštį. Daugumoje stebėjimo atveju informacija nėra žymima stebėjimo metu, tačiau iš karto po, kai darbo autoriui po stebėjimo ir dalyvavimo veiklose kalėjime yra suteikiama patalpa interviu atlikimui. Tai yra daroma tam, kad būtų galima išvengti nenatūralios tai aplinkai veiklos ir netgi minimalaus nemalonaus spaudimo, kai tose pačiose erdvėse yra asmuo, kuris užsirašinėja ir žymisi. Vėliau fiksuojant šias socialinės situacijas kalėjime, yra pažymima informacija apie svarbiausius įvykius ir nutikimus, socialinės nuteistųjų ir darbuotojų interakcijas, trumpai pažymima apie tai, koks tai buvo elgesys ir kokio tikslo buvo siekta (jei stebėjimo metu matoma situacijos visuma ir su juos baigtimi ir rezultatu). Stebėjimo metu pažymima ir informacija apie nuteistųjų ir darbuotojų pokalbius, kurie nėra privatus ir kai jie yra susiję su darbo tematika. Kiekvieno dalyvaujamojo ir įprastinio stebėjimo metu yra pranešama, jog dalyvaujant asmuo – tyrimo autorius, čia dalyvauja atliekant tyrimą apie vyriškumą Vilniaus kalėjime (paaiškinama specifika), pranešama, kad informacija bus anonimiškai fiksuojama ir naudojama tik tyrimo tikslais ir bus saugoma tik pas darbo autorių, kol bus atliekamas ir aprašomas tyrimas, o vėliau naikinama. Kiekvieną kartą klausiama (dažniausiai kalėjimo darbuotojų, bet kartais ir paties autoriaus) ar yra prieštaraujančių, jog bus dalyvaujama veiklose ir informacija apie stebėjimą bus anonimiškai

fiksuota. Per visą stebėjimo laikotarpį nėra pasitaikę atvejo, kai buvo atsisakoma, jog tyrėjas dalyvautų veiklose, ar buvo pastebėtas ar išsakyta pastaba dėl net minimalus diskomfortas iš nuteistųjų arba kalėjimo darbuotojų pusės. Reikėtų pastebėti, jog dėl monotoniškos kalėjimo kasdienybės ir veiklų, kiekviena naujovė ar nors minimalus nukrypimas nuo rutinos, nuteistųjų vertinamas ir priimamas labai pozityviai, jie mielai bendrauja ir užduoda klausimus apie atliekamą tyrimą, įprastomis, bendrinėmis temomis bendrauja su darbo autoriumi, kai tam pasitaiko proga. Stebėjimų metu neužfiksuota nei viena situacija, kai galima būtų išvelgti priešišką nusiteikimą tyrėjo ir jo dalyvavimo atžvilgiu. Pirmų stebėjimų atvejų nuteistieji turėjo daugiau klausimų ir dažniau bendraudavo su tyrėju, tačiau ilgainiui tyrėjo ir nuteistųjų, bei kalėjimo darbuotojų interakcijos apsiribodavo formaliu pasiteiravimu (formaliu užklausimu) apie tai, ar galima dalyvauti ir anonimiškai žymėti informaciją šių stebėjimų pradžioje. Kiekvieną kartą nuteistiesiems ir darbuotojams buvo pranešama, jog informacija renkama tik šio tyrimo ir darbo tikslais, niekur kitur nebus naudojama, ja su niekuo nebus dalinamasi, užrašai daromi tik anonimiškai, nežymint asmeninės informacijos (vardų, amžiaus, kitų socialinių determinantų leidžiančių suprasti asmens tapatybę). Informuojama, jog tyrimo dienoraštis yra pasiekiamas tik išimtinai tyrimo autoriui, ir yra saugomas iki kol bus rašomas darbas ir bus poreikis analizuoti surinktą informaciją, o po tyrimo atlikimo jis bus mechaniškai sunaikintas, tad nesaugomas.

Taikomas kriterijus (tyrimo respondentams):

1. Bent 1-ierius metus atlieka bausmę Vilniaus kalėjime (nuteistųjų atveju);
2. Bent 1-ierius metus dirba Vilniaus kalėjime (darbuotojų atveju);
3. Yra pasirengęs kalbėti apie savo ar nuteistųjų vyrų patirtis.

Pusiau struktūruoti biografiniai interviu

Interviu atliekami orientuojantis į tyrimui sukurtą klausimyną. Interviu metu užduodami patikslinamieji ir kontekstiniai klausimai, todėl kartais nukrypstama nuo iš ankščiau numatyto klausimo eigos, į kai kuriuos klausimus atsakoma tyrėjui dar nespėjus jų paklausti. Priklausomai nuo respondentų akcentuojamų aspektų, klausimai yra *ad hock* keičiami ar pritaikomi konkrečiam atvejui, tam, kad galima būtų gauti daugiau tyrimui naudingos informacijos. Dėl orientavimosi į respondentų nuteistųjų asmenines patirtis ir išgyvenimus neišvengiamai gaunama informacija susijusi su jų gyvenimu prieš patenkant į Vilniaus kalėjimą, bausmės atlikimo priežastį – nusikaltimą, jo priešistorę ar kitus biografinius respondento gyvenimo laisvėje ar kalėjime elementus. Pusiau struktūruoti biografiniai interviu atlikti užmezgant profesionalų, tačiau maksimaliai neformalų, draugišką dalykinį santykį tarp tyrėjo ir respondento. Siekiama užmegzti maksimaliai neformalų, tačiau dalykinį santykį norint gauti kuo nuoširdesnę informaciją ir

atsakymus. Sukurti saugią pokalbiui atmosferą. Tyrimo klausimyne Vilniaus vyrų kalėjimo nuteistiesiems formuluojami klausimai tiesiogiai orientuoti į nuteistųjų asmeninius išgyvenimus ir patirtis susisijusias su jų kasdienine veikla, vyriškumu ir jo raiška, socialiniais kalėjimo santykiais ir erdve. Nors tiesiogiai klausimai apie lytinius santykius į klausimyną įtraukti nėra, užduodant patikslinamuosius ir/ar kontekstinius klausimus, kai kuriuose pokalbiuose su nuteistaisiais netiesiogiai aptariamas jų lytinis gyvenimas, santykiai, seksualumas. Dėl šių ir kitų priežasčių apklausai svarbu sukurti tinkamą ryšį jautriai ir net intymiai informacijai išgauti. Tyrėjas interviu metu naudoja nebendrinius, kartais netaisyklingus, *slang* 'inius žodžius ar žodžių sutrumpinimus, anglicizmus, atkartoja nuteistųjų vartojamus nebendrinius, netaisyklingus, kartais vulgarius žodžius ar sakinius.

Interviu metu respondentui išreiškus sutikimą, daromas įrašas į diktofoną, kurį kartu su tyrimo dienoraščiu, sutarus su Lietuvos kalėjimų tarnybos atsakingais asmenimis leidžiama įnešti į kalėjimą. Interviu atliekamas Vilniaus vyrų kalėjimo erdvėse, 2-ame ir 5-ame aukštuose. 2-as Vilniaus kalėjimo aukštas yra klasifikuojamas kaip zonos⁴⁶ teritorija, interviu vyksta nuteistųjų poilsio erdvėje, kur dažniausiai vyksta grupiniai arba individualūs užsiėmimai. Interviu su nuteistaisiais atliekami be kitų asmenų stebėjimo, kalėjimo darbuotojai yra tame pačiame aukšte, kuriame yra atliekamas interviu su nuteistuoju, tačiau interviu atlikimo patalpoje yra tik respondentas ir tyrėjas. Atliekant interviu su nuteistaisiais 2-ojo aukšto laisvalaikio/poilsio erdvėje neišvengta menkų sutrukdyimų, kai interviu metu į patalpą užėina kiti nuteistieji, tačiau iš patalpos pasišalina netrukus, todėl interviu kokybei, autoriaus vertinimu, jokios žalos nepadaryta.

Nuteistieji yra kviečiami į apklausos kambarį po vieną, todėl sukuriama privati ir saugi erdvė pokalbiui tarp tyrėjo ir nuteistojo. Vilniaus kalėjimo 5-as aukštas yra administracinės ir laisvalaikio paskirties, ten interviu buvo atliekamas patalpoje skirtoje pamokoms vykdyti, buvo užtikrinta tinkama interviu atlikti erdvė.

Pusiau struktūruoti interviu

Pusiau struktūruoti interviu atliekami vadovaujantis panašiu principu, kuris yra aprašytas pusiau struktūruotų biografinių interviu specifikacijoje, tačiau atsisakoma biografiniam interviu būdingu bruožų, kadangi pusiau struktūruoti biografiniai interviu daromi išimtinai su nuteistaisiais, o biografines Vilniaus kalėjimo darbuotojų patirtis nėra reikšminga šiam tyrimui.

---

⁴⁶ Zona – kalėjimo pastate ar teritorijoje esanti erdvė, kurioje yra nuteistųjų kambariai, tai pareigūnų kontroliuojama ir stebima erdvė, iš kurios be atskiro leidimo išeiti negalima. Šioje erdvėje nuteistieji praleidžia didžiąją dalį laiko.

(Dalyvaujamas) stebėjimas

Dalyvaujamas ir įprastas stebėjimas pagal situaciją ir aplinką, kurioje esama, naudotas nuolatos lankantis Vilniaus kalėjime. Vizitai šio tyrimo tikslais buvo vykdomi nuo 2023 m. rugsėjo 7-os dienos iki 2023 m. lapkričio 9-os dienos. Vizitų metu buvo lankomasi Vilniaus kalėjimo administracijos pastate, bendrosiose, užimtumo, reabilitacijos, sporto, poilsio, virtuvės ir nuteistųjų kambarių – gyvenimo erdvėse. Kiekvienai iš šių vietų būdinga savo tvarka ir specifika, todėl stebėjimas naudingas nuteistųjų elgesio atpažinimui praktikoje esant įvairioms (konfliktingoms ir įprastoms) situacijoms. Kiekvienas vizitas prasidėdavo nuo apsilankymo reabilitacijos sektoriuje, kur kartu su reabilitacijos specialistu dalyvauta grupiniuose reabilitacijos pokalbiuose. Vėliau pagal užimtumą lankomasi kitose erdvėse, o po to vizito, atėjus į *zonos* patalpas daromi užrašai apie reikšmingus nutykimus ir aktualią tyrimui informaciją stebėjimo metu. Toliau sekdamas interviu su respondentais atlikimas. Didžiausia dalis dalyvaujamojo stebėjimo atlikta reabilitacijos, poilsio ir virtuvės erdvėse, kur tiesiogiai dalyvauta grupiniuose užsiėmimuose ar neformaliuose pokalbiuose su nuteistaisiais. Dalyvaujamas ir įprastinis stebėjimas leido specifinį Vilniaus kalėjimo vyrų vyriškumą analizuoti ir savotiškai tikrinti lyginant su informacija apie tuos pačius ar panašius reiškinius, kuri pateikiama pusiau struktūruoto biografinio interviu ir praktiškai stebint nuteistųjų kasdienose veiklose. Įdomus ar tyrimui reikšmingi epizodai susiję su vyriškumo raiška kalėjime, tarpusavio santykiais, iš karto po vizito fiksuojami tyrimo dienoraštyje.

Tyrimo iššūkiai ir autoriaus vieta tyrime

Dėl autoriaus profesinio angažuotumo tyrimo metu susidurta su tam tikrais nedideliais iššūkiais. Darbo autorius yra politinio pasitikėjimo valstybės tarnautojas, dirba Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos vadovybėje ministro patarėju. Lietuvos kalėjimų tarnyba ir Lietuvos kalėjimai yra tiesiogiai pavaldūs Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai. Šis profesinis angažuotumas veikia dvejopai, kadangi tyrėjas pats turi tam tikrą galimybę daryti poveikį ar savo darbu keisti egzistuojantį reglamentavimą susijusi su Lietuvos penitencine sistema ar Lietuvos kalėjimų tarnybos veikla, savo kasdienėje darbinėje veikloje darbo tvarka sulaukia prašymų ir užklausų iš nuteistųjų ar jų šeimų. Nepaisant to, bausmių vykdymo politikos formavimas tyrėjui kaip ministro patarėjui nėra pavestas koordinuoti pagal kompetenciją, kadangi darbo autorius koordinuoja kitas sritis teisingumo ministerijos politikos formavimo lauke. Tačiau būdamas politinio pasitikėjimo patarėju, politinėse diskusijose, vadovybės pasitarimuose ir kituose darbinuose formatuose dalyvauja kartu su visa teisingumo ministerijos politine vadovybe, įskaitant ir atvejus kai sprendžiami klausimai yra susiję su Lietuvos kalėjimų tarnyba ar kalėjimais, tuo tarpu ir šio tyrimo objektu – Vilniaus kalėjimu. Darbo autorius ne vieną kartą lankėsi darbinuose vizituose kalėjimuose prieš atliekant šį tyrimą, įskaitant ir Vilniaus kalėjimą, dėl šios priežasties

atliekant interviu tyrimui tiek kalėjimo darbuotojai, tiek nuteistieji žinojo, jog darbo autorius dirba teisingumo ministerijoje. Verta pažymėti, kad nors nebuvo pastebėta, kad nuteistieji ar kalėjimo darbuotojai demonstruotų ypatingą dėmesį darbo autoriui, keistų savo elgesį ar kitaip atliktų tiesioginį darbą, šis darbo autoriaus profesinio angažuotumo faktorius galėjo turėti tam tikrą įtaką tyrimui, respondentų atsakymams ar kalėjimo sisteminės tvarkos palaikymui kol darbo autorius lankėsi Vilniaus kalėjime. Kai kurių interviu atlikimo metu (tiek su nuteistaisiais, tiek su kalėjimo darbuotojais), ar atliekant dalyvaujimąjį stebėjimą darbo autorius sulaukė klausimų, prašymų ar komentarų, kurie nebuvo susiję su atliekamu tyrimu. Tokiais atvejais, tam, kad būtų išlaikytas normalus tyrėjo ir respondento santykis buvo išklausoma, retais atvejais trumpai pakomentuota ir siūlyta sugrįžti prie tyrimo temos ar klausimų, kurie buvo užduodami atliekant tyrimą. Apie aspektus, nesusijusius su tyrimo buvo siūloma pakalbėti po interviu atlikimo arba bendra tvarka pasikreipti kitai priimtinais būdais į teisingumo ministerijos specialistus dirbančius su bausmių vykdymo politikos klausimais.

Reikia pažymėti, jog rašant šį magistrinį darbą keitėsi jo pavadinimas. Pirminis šio darbo pavadinimas skamba sekančiai: „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilnius kalėjimo atvejis.“, galutinis ir aktualus pavadinimas, po įvykusių pokyčių: „Nuo hegemoninio iki marginalizuoto – įvairialypis vyriškumas ir jo raiška įkalinimo įstaigose. Vilniaus kalėjimo atvejis“. Tyrimo pavadinimas keitėsi atitinkamai dėl minimalių darbo turinio ir struktūros pokyčių, taip pat pamačius gautus rezultatus ir padarius išvadas po atliktos interviu medžiagos analizės. Darbo pavadinimo pokyčio aspektas neturi didelės reikšmės pačiam darbo turiniui, ar niekaip kitaip nedaro neigiamos įtakos, tačiau darbo pavadinimo pokyčio faktorius vertas pažymėjimo, dėl to, jog atliekant interviu buvo minimas kitoks, t.y. pirminis darbo pavadinimas, todėl darbo prieduose, kuriose yra pateikiamos šiam tyrimui atliktų interviu transkripcijos, atrandamas užfiksuotas pirminis darbo pavadinimas.

Informacijos apdorojimas ir analizė

Remiantis teorinėje prieigoje išskirtais vyriškumo ir jo raiškos kategorijomis bei M. Foucault disciplinavimo logika analizuojama interviu medžiaga, interviu transkripcijos ir tyrimo dienoraštis, kuriame fiksuojama dalyvaujamojo ir įprastinio stebėjimo informacija. Analizės dalyje išskiriami poskyriai, kurie atspindi svarbiausius tyrimo atradimus. Svarbiausi tyrimo atradimai atrinkti pagal tai, kiek informantų apie tai kalbėjo, kaip stipriai prioretizavo pokalbio/interviu su tyrėju metu, kaip informantų pateikta informacija siejosi (rezonavo arba kardinaliai skyrėsi) nuo to kas buvo stebėta dalyvaujamojo ir įprastinio stebėjimo metu, ir kokį sąsajoje su interviu metu išsakyta informacija, nuteistieji elgėsi demonstravo bendrose, rehabilitacijos, virtuvės ar kt. erdvių aplinkoje. Iš nuteistųjų, kalėjimo darbuotojų ir stebėjimų surinkta empirinė medžiaga analizuojama visumoje analizėje

atskirai nesegmentuojant šių dalių. Tyrimo dalyje nėra atskirai analizuojami vienos interviuojamųjų grupės atstovų interviu metu pateikta informacija, ji klasifikuojama pagal teminius poskyrius ir jungiama tokiu būdu, kad remiantis teorine prieiga atsirastų prielaidų reprezentatyvioms išvadoms apie Vilniaus kalėjimo vyriškumą ir jo raišką. Teminiams blokams atitinkamai pagal informantų atsakymo turinį yra parenkamos tai atspindinčios respondentų citatos. Kai yra surinktos visos tinkamos ir teminiam blokui aktualios informantų citatos, informacija ar stebėjimo medžiaga, ji yra analizuojamos teorinėje dalyje aptartų prieigų pagalba. Galiausiai per skirtingus teminius blokus iš skirtingų kalėjimo gyvenimo pusių atskleidžiama Vilniaus kalėjime egzistuojantis vyriškumas ir jo raiška, apžvelgiamos šio vyriškumo formavimosi priežastis.

Analizė

Vyriškumas kalėjime ir laisvėje

Klausimai apie vyriškumo suvokimą, vyriškumo standartą kalėjime ir fiksuotą vyriškumo pokytį patekus iš laisvės į kalėjimą buvo užduodami interviu gerokai įsibėgėjus, kai informantas buvo pripratęs prie pokalbio dinamikos, o tyrėjo vertinimu buvo sukurta pakankamai saugi, tinkama atmosfera užduoti ypač svarbius tyrimui, tačiau labiau privataus pobūdžio klausimus respondentui. Šis klausimas yra vienas iš esminių, siekiant suprasti, koks pasak nuteistųjų ir darbuotojų yra vyriškumo standartas, kuo pasižymi, kokias raiškos būdais pasireiškia.

„Lyginant su vyrais, moterys jos tokios kaip ir moteris, ta prasme tokios jos labai meilios. Galbūt draugiškesnės. Čia tas vyras yra statiškai, ta prasme grubesnis yra, pradžioje visą laiką kalbą grubiai, nu pavyzdžiui „ei duok eurą!“ Moteris taip niekada nerėktų. Jos mandagesnis ta prasme ir jos tokios iš karto, o vyrai tik su laiku, kai su jais padirbi.“

(Darbuotojas Anatolijus)

„Manau apie vyriškumą kažkaip, na tai yra atsakomybė, atsakomybė už savo veiksmus, kuriuos prisiėmėme, kad tai yra. Tai yra rimta iš tikrųjų, nes mano žmona dirba darželyje ir ten santechnikas ir ar šiaip kokia kitokia pareigybė, nesvarbu, sako, kad nepadarė darbo ir net nesistengė, sako kaip įmanoma nesistengti nedaryti, kad nu padaryti, ji sako, aš matau, kaip tu darai namuose ir padarai. Vyriška savybė, atsakingumas ir dar kartą atsakingumas. Būtent už tai, ką tu darai, atsakomybės prisiėmimas, dar kitaip tariant. Tai va už savo veiksmus, atsakomybės prisiėmimas. Sakykim, tai vienas iš svarbių savybių.“

(Darbuotojas Žanas)

„Pasitikintis savimi. Nu aišku apie tobulybę aš nepasakysiu, bet būtinai turi būti psichologiškai stiprus todėl, kad jeigu psichologiškai stiprus, tai jįsai reiškia tikrai to nenusileis kitiems ir darys tą, ką turi pats, kaip jaučia, kokio nori pasiekti rezultato permastant savo buvimą čia.“

(Nuteistasis Vladimiras)

„Būti čia vyras turi žinoma stiprus ir fiziškai, ir morališkai labai stiprus. Turėtų stebėti savo pozicijas. Daryti tai, ką pasakė, laikytis savo žodžio, būti vyru, nu, būti rimtu, ne kažkokiu ten neaiškiu.“

(Nuteistasis Erikas)

„Vyras čia ar laisvėje turi gerbti save, o kaip ten kiti ne jo reikalas, aiškinti niekam nieko nereikia, kas kaip pasirenka taip gyvena, reikia priimti, netgi jeigu negerai. Aš manau, kad vyras turi būti paprastai tariant rimtas, prisižiūrėti, nebūti apsileidęs, tai reiškia pasportuoti turi, nu ar šiaip prisižiūrėti, tada jį gerbs kiti, nes pagarbos vyrui reikia, ypač kalėjime. Tavęs negerbs, tai ir būsi prie apsileidusių, čia jau taip gyvenime yra.“

(Nuteistasis Martynas)

„Čia ir laisvėje taip pat dabar yra vis tiek negali būti pastumdėlis. Nežinau, kaip lietuviškai bus, bet sako, na, bet, jeigu tu pastumdėlis bus, tai visą gyvenimą pastumdėlis. Ar čia atėjai ar laisvėj. Tave skriaus, stumdys. Taip skaudžiau tu pastumdėlis, tu būsi visų 1000 ir toksai toks kaip. Nepritapęs prie kolektyvo. Čia reikia, reikia vis tiek savo tą vyriškumą parodyti. Yra tokių kartais situacijų, tokių ir ir aštresnių, ir tokių būna. Susipyksta ar būtų susiginčiję. Na, būna dėl nieko, vis tiek kaip aš ir sakiau, reikalingas sportas, reikalinga iškrova žmogui, kad nebūtų va tokių bereikalingų trinčių, nuotaikų kaitos pas žmogų pas kiekvieną būna tiek čia, tiek ir laisvėj.“

(Nuteistasis Vitalijus)

„Man jie su savo paniatkėm kur eiti, kaip elgtis ir kur sportuk, tai atsibodo, man tai vyras toks koks ir gyvenime, ko čia dabar įrodinėti kažkam ir apsimesti, noriu ir miegu visą dieną, man prižiūrėtojai pasakys jeigu ką blogai darau, o ne tie, galvojantys kad vierchai yra.“

(Nuteistasis Ričardas)

Pastebima, jog informantai (nuteistųjų atveju) kalbant apie tam tikrą vyriškumą Vilniaus kalėjime neretai savo asmeninį vyriškumą naudoja kaip pavyzdį, arba pasakojant apie Vilniaus kalėjimo vyriškumo standartą atsispiria nuo savojo. Informantų atsakymuose pastebimas įvairių vyriškumą raiškos formų. Nuo hegemoninio atsispiriama, kai kalbama apie stiprų kūną,

išaukštinama vyro figūrą, kaip to, kuris būtinai turi būt gerbiamas, o vyro žodžio nesilaikymas prilyginamas būvimu nevyrišku. Atsakymuose pastebimas tradicionalistinis (hegemoninis) lyčių tvarkos supratimas, kai minima, jog moterys yra įprastai mielos, o vyrai yra „statistiškai“ grubesni.

Verta pastebėti, jog hegemoninis vyriškumas tai nėra vienintelis pastebimas vyriškumas atsakant į klausimus. Pastebimi protesto vyriškumo motyvai, kai nuteistasis kalba apie nepaklusimą tam tikram įtvirtintam įsivaizdavimui apie tai koks turi būt vyras, pažymima, jog informanto atsakyme matosi, kad tas vyriškumas yra įtvirtinamas „iš viršaus“ aukštesniųjų kastos – *vierchy*. Tai gali būti traktuojama ir kaip nepritarimas hegemoniškai vyriškumo raiškai.

Gavus atsakymus į užduotus klausimus apie vyriškumo standarto suvokimą, matoma, kad supratimas, kuri atspindi kalėjimo situacija nėra monolitiškas. Atsakymuose pastebimi pritampančioji vyriškumo bruožai, kai nuteistasis pasakoja apie tai, jog nepaisant kitų nuteistųjų vyriškumo supratimo, jam svarbus jo paties, o į kitus jis nereaguoja. Matomas vyriškumo raiškos atvejis, kai nesipriešinama viešpataujančiam vyriškumui, tačiau nesama jo gretose.

(Šiame teminiame bloke pateikti informantų atsakymai į klausimus klausimas Nr. 12 iš Priedo Nr. 1 ir klausimas Nr. 13, 16 iš priedo Nr. 2), kuriais buvo orientuojamasi atliekant interviu).

Požiūris į kitokį vyrą?

Siekiant išsiaiškinti Vilniaus kalėjimo vyriškumo ir jo raiškos spektrą. Klausimų apie požiūrį į kitokį, negu įprastą vyrą Vilniaus kalėjime grupė, yra itin svarbi norint užfiksuoti koks yra alternatyvusis vyriškumas Vilniaus kalėjime ir koks vyrauja požiūris apie tai. Dėl klausimo jautrumo ir atitinkamos (neformalesnės) pokalbių dinamikos šis klausimas tiesiogiai buvo užduodamas tik Vilniaus kalėjimo nuteistiesiems, o Vilniaus kalėjimo darbuotojai šį probleminį aspektą minėjo atsakydami į klausimus apie santykius tarp nuteistųjų.

„Aš pats pradžioje, iki kol buvau konvojuotas į Lietuvą, atlikau bausmę Anglijoje, ten įvairovės žymiai daugiau, negu pas mus Lietuvoje. Daug skirtingų rasių, juodaodžių, azijiečių, yra ir gėjų, net translyčių, pirmą kartą translytį žmogų pamačiau kalėjime apskritai. Nu ir ką, ten normalu, gyvena sau normaliai laisvėje, lygiai taip pat kalėjime. Faktas, kad jie laikosi drauge, translyčiams iš viso yra atskirai padaryta viskas. <...> Čia nemačiau gėjų ar šiaip, nu gal jie tiesiog nepasisako, bet dažniausiai matosi, bet nėra kiek žinau, jeigu būtų man vienodai, aš problemos nematau, svarbu koks žmogus, jeigu iš esmės normalus, adekvačiai elgiasi, tai ir gerai, tiek galiu pasakyti“

(Nuteistasis Martynas)

„Buvau girdėjęs, kad vienas kažkoks ten gaidys buvo ir turbūt taip gėjus, kaip dabar sako, Lašas ten 18 metų jam, pravardė tokia Lašas, ir jis ten su kitu susiburkavo, nu kaip pora tiesiog, aš žinau ir naktimis kažkur eidavo kartu jie, lyg miegodavo, bet šiaip tai nebūdavo tokiu dalyku, jau senai aš 15 metų čia tokio negirdėjau, kad būtų kad kas nors ką nors į subinę tratintų, nu tiesiai šviesiai pasakysiu. <...> Ne. Žinokit negaliu pakomentuoti, nes, aš dar negirdėjau, kad būtų ta prasme. Nežinau, bet šiaip tai nelabai. Nu, kaip sako gaidys yra gaidys, slėpti gali, bet sužinosi, gal sunku sakyti, nes tokių dabar pas mus nėra, bet nu nieko gero jiems čia nebūtų tokiems, bachuru nebūtų, net jei turtingas.“

(Nuteistasis Gediminas)

„Šiaip priklauso nuo žmonių ir būrio, bet pas mus dinaminės priežiūros zonoje, kur yra na taip pasakykim daugiau laisvės, daugiau judėjimo laisvės, čia būna net ir pareigūnų aukšte ilgesnį laiką nėra, kol dokumentus pildom, taip paliekam, na tai žodžiu čia tai santykiai geri. Įvairių žmonių yra, kaip pasakyti, kiekvienas skirtingas, bet šiaip išmokę vienas kitą toleruoti, nes taip ir stengiamės paaiškinti, o kas jei ne? Nelabai turi pasirinkimo, jei izoliuos, nebendraus, konfliktuos taigi jiems nuo to tik patiems blogiau, tikrai nebus pastebėta. Tai žodžių, net jeigu kaip sakot, būtų labai kitoks, koks sergantis žmogus arba silpnas, manau, kad bent pas mus dinaminiam tikrai be problemų pritaptų, nes mes taip dirbam.“

(Darbuotoja Akvilė)

„Kastos, bet jie taip nu, mes jų nepripažįstame. Realiai aš bendrauju su visai savo aukšte [autorius: 2 aukštas], tikrai pas mane nėra. Nėra taip, kad kastos, bet jie vis dėlto save suskirsto. Čia visose gerai ir jie visi labai daugmaž laikosi tų dalykų. Pagrindinis skirtumas tai iš esmės jie nevalgo iš tų pačių indų, prie vieno stalo, sakykim, taip nebūna, kad būtų. Kaip ir kažkokio artimo kontakto tarp jų nėra, jie ten sveikinasi iš esmės, bet tik tiek. Tai minimalūs tas pasiskirstymas iš tikrųjų minimalus ir ir sakau, tiesiog pagrinde, kad nevalgo kartu ir nesiprausia.“

(Darbuotojas Žanas)

Analizuojant požiūrio į kitokį žmogų aspektą per gautus atsakymus iš informantų sunku padaryti išvagalų apie vienokį ar kitokį vyriškumo raiškos konstravimą tiesiogiai, tačiau vertinant atsakymus galima išvelgti hegemoninio vyriškumo bruožų, kaip atitolimas nuo savotiškos normos, kaip preziumuojama – hegemono vyriškumo standartų, yra vertinamas blogai. Tuo pat metu galima stebėti ir atvirkščią situaciją, kai teoriškai vertinant kitokio (negu esanti dauguma) asmens egzistavimas kalėjime problemų nesukeltų, tvirtinama, kad sistema veikia taip, kad būtų įtrauki. Nuteistasis mini, jog homoseksualaus (t.y. kitokio negu dauguma) asmens buvimas ar nebuvimas kalėjime nieko nekeičia, svarbios tik žmogaus asmeninės savybės. Informantas, kuris yra negatyviau nusiteikęs homoseksualių (kitokių) asmenų atžvilgiu naudoja nenorminę leksiką ir

nekorktiškus pasisakymus, tačiau vertinant šio konkretaus interviu dinamika, manoma, kad negatyvus požiūris yra nulemtas patirties neturėjimo su homoseksualiais asmenimis pagrindu. Atsakymų apie požiūrį į kitokį surinkta nedaug, necituoti atvejai, kai tik iš dalies paminimas rūpinimas šiam teminiam blokui klausimas. Remiantis interviu surinkta informacija, galima manyti, kad didžiąja dalimi požiūris į kitokį asmenį Vilniaus kalėjime yra neutralus (daugiau respondentų kalbėjusių apie minėtą aspektą atsiliepė teigiamai arba neutraliai).

Bendrai stebėjimų atvejais užfiksuotas aiškus pasidalinimas į nuteistųjų grupes, kurių viduje santykiei klostosi grindžiant lygiateisiškumo principu, tačiau grupių tarpusavio santykiei yra griežti, fiksuojamas epizodas, kad vienai grupei ateinant pasivaikščiojimui į lauką, kitą grupę pasišalina iš „geros“ vietos lauke po stogu, ir eina ieškoti kitos vietos, galiausiai bazuojasi ten, kur krituliai krenta ant jų. Šis aspektas leidžia manyti, jog posovietinės tradicijos nulempti pasidalinimai i „geresnes“ ir „blogesnes“ grupes – aktyvius ir pasyvius nuteistuosius egzistuoja ir daro įtaką kalėjimo tvarkai. Čia vienareikšmiškai iš nuteistųjų grupių elgesio pastebima, jog aukščiau kalėjimo hierarchijoje esantys asmenys izoluoja žemiau hierarchijoje esančius.

Kadangi stebėjimų metu surinkta informacija yra skirta kontekstui ir objektyvesniam situacijos vertinimui, bet savaime nėra vertinama kaip respondentų patvirtinta informacija atsakant į klausimus, manoma, jog požiūris į kitokį asmenį Vilniaus kalėjime (remiantis interviu medžiaga) yra greičiau neutralus.

(Šiame teminiame bloke pateikti informantų atsakymai į klausimus klausimas Nr. 3 iš Priedo Nr. 1 ir klausimas Nr.14 iš priedo Nr.2, kuriais buvo orientuojamasi atliekant interviu).

(Ne)egzistuojanti kalėjimo subkultūra

Kalėjimo subkultūra pasireiškia per hierarchinę sistemą. Svarbu paminėti, jog ši tema yra ypač jautri dėl fakto, jog vadinamosios subkultūros nesilaikymas yra vertinamas pozityviai, o keliami formalūs reikalavimai numato, kad kalėjimo aplinkoje negali būti hierarchine sistema pagrįstų santykių modelių. Nepaisant formalių reikalavimų kalėjimo subkultūra yra neatsiejama kalėjimo gyvenimo ir/ar net jo organizavimo dalis. Kalėjimo subkultūra yra pagrįsta kастų sistema, kai vieni laikomi geresniais, o kiti prastesniais ir iš šito supratimo ateina tam tikri privalumai ar pareigos. Vilniaus kalėjimo subkultūros specifiką padeda suprasti pačių informantų interpretacijos:

„Čia kaip ir laisvėje, toks su tokiu, jeigu žmogus yra sutrius, su tokiu pačiu ir bendraus, jeigu žinai, kad žmogus laisvėje ir darbą turėjo ir išsilavinimą įgijo ir pats turi panašią situacija, nu tai gi čia nieko blogo, kad natūraliai norėsi bendrauti su juo. Kalėjime ir kaip gyvenime laisvėje yra labai skirtingų žmonių, patikėkite yra ir kalėjimo benamiai. Aš laisvėje ne itin ką bendro turėdavau su bomžais, nu ir čia nelinkstu aš su jais bendrauti, tai tokia ta subkultūra.“

(Nuteistasis Martynas)

„Bet ką aš žinau čia tai, ką aš žinau, bendrauju, tai, ką aš žinau, bendrauju žaidimui. Dauguma žmonių tokių yra kur nu dirba gryna žvalgyba. Nu tokių nu ne nu neskaitau vyrais netgi kituose pataisos namuose jie net negalėtų būti, jie ir nebūtų, jie tik čia dar gali būt žinai. Baisu čia. Kodėl? Todėl, kad jie nu. Vyrai, bet jie nu ka ožiai, pridavinėja už bet ką už bele, ką žinai, taip nori pliusiukus gaut kažkokius žinai, ten ir taip toliau, bet ten tas lengvas grobis išeit atostogų išeiti ir taip toliau. Nu tokie dalykai.“

(Nuteistasis Sigitas)

„Šiaip pats tų subkultūrų, nors jos čia tikrai yra, bet dalinai gali nesilaikyti, tik reikia niekam nieko neįrodinėti. Čia aš nesilaikau, aš gyvenu kaip laisvės žmogus. Tas pats, kaip ir jūs, ir visi kiti. Aš bendrauju, stengiuosi, pas mane nėra net tokio žargono, kaip įkalinimo įstaigoje. Aš bendrauju, kaip aš mokaus, kaip aš laisvėje, juk mokiausi. Stengiuosi nu mažiau tų keiksmožodžių, kažkokių nu tai yra, nėra netobula. Patikėkit, aš esu pats netobulas, bet aš stengiuosi atsikratyti. Nes aš noriu pakeisti save, aš noriu iš tikrųjų būti. Nu, aš ne angelas taip, bet noriu. Aš esu tikintis žmogus. Aš esu krikštytas, aš lankau koplyčia, aš patarnauju kunigui ir man padeda nusiraminti. Ir man smagu, aš labai džiaugiuosi ir yra vadinamas priežiūros specialistas kur su jumis prieš tai kalbėjo, kuris labai padeda.“

(Nuteistasis Vladimiras)

„Na, kalbant apie subkultūras, tai jų nėra, nu kaip, mes tikrai nepropaguojam, gal kažkas ir laikos subkultūrų, aš nepastebiu, ir konfliktinių situacijų praktiškai nėra ir nepamenu kad kada būtų, bet aišku gal aš per trumpai dar dirbu(juokiasi)“

(Darbuotoja Akvilė)

„Kastos, bet jie taip nu, mes jų nepripažįstame. Realiai aš bendrauju su visai savo aukšte [autorius:2 aukštas], tikrai pas mane nėra. Nėra taip, kad kastos, bet jie vis dėlto save suskirsto. Čia visose gerai ir jie visi labai daugmaž laikosi tų dalykų. Pagrindinis skirtumas tai iš esmės jie nevalgo iš tų pačių indų, prie vieno stalo, sakykim, taip nebūna, kad būtų. Kaip ir kažkokio artimo kontakto tarp jų nėra, jie ten sveikinas iš esmės, bet tik tiek. Tai minimalūs tas pasiskirstymas iš tikrųjų minimalus ir ir sakau, tiesiog pagrinde, kad nevalgo kartu ir nesiprausia.“

(Darbuotojas Žanas)

Vertinant informantų (nuteistųjų ir darbuotojų) atsakymus į interviu metu užduotus klausimus, o taip pat vykdant stebėjimą, atrasta, jog būtent šitame teminiame bloke yra didžiausiais skaičius skirtingų atsakymų į tuos pačius klausimus. Susidaro įspūdis, jog kalbant apie kalėjimo subkultūra egzistuoja dvi tiesos – alternatyvioji ir tikroji. Šia tema buvo sulaukta daug komentarų po įrašo stabdymo. Reikia pastebėti, kad apie šį aspektą nuteistieji kalbėjo nenoriai, tačiau užtikrinus anonimiškumą ir saugią aplinką pokalbio metu, po ilgesnio, nuoseklaus pokalbio, buvo linkę papasakoti daugiau.

Autoriaus vertinimu pagrįstu stebėjimais ir neformaliais pokalbiais su nuteistaisiais, bei darbuotojais, tikroji tiesa – tai kalėjimo *status quo*, kuriame yra akivaizdžiai matomos subkultūros ir jų yra laikomasi, atitinkamai subkultūros normomis padalintas ir kalėjimas – 3 ir 4 aukštas yra aukštesniųjų kastos (*vierchy, šustriaky, bachūru*), o 2 ir 3 aukštai žemosios kastos (*nuskriaustuju, ožku, gaidzių, piešku, šestiorku, kaziolu*). Alternatyvioji tiesa, kuria nupasakoja gerą santykį su darbuotojais turintys nuteistieji, privilegijuoti (aukščiausios kastos nuteistieji) ir patys darbuotojai, pasižymi to subkultūrų ir hierarchinės sistemos nėra, tik yra likę tam tikri įpročiai – valgymas iš kitų indų, tų pačių tualetų ir dušų nenaudojimas. Informantai, kurie bausmę atliko ir užsienio kalėjimuose (Jungtinėje Karalystėje ir Belgijos Karalystėje) pastebėti, jog užsienio kalėjimuose esantis hierarchinis modelis paremtas tautinėmis/rasinėmis ir seksualinėmis subkultūromis, yra artikuluotai išreikštas ir palaikomas kalėjimo aplinkos. Informantai mini, jog palyginus su Vilniaus kalėjimu, hierarchinė kultūra čia yra žymiai mažiau išreikšta. Verta pastebėti, jog kalėjimo subkultūros tradicija minėtose Jungtinės Karalystės ir Belgijos Karalystės kontekste yra visai kitokia, darbe įvardijamas ir apiriamas būtent sovietinių kalėjimų subkultūrinės erdvės ir su iš jos išskylančių tradicijų padariniais formuojančiais Lietuvos kalėjimuose vyraujančią *kalėjimo kodeksą* bendruomenes ar subkultūras.

Vykdant stebėjimą, fiksuojama, jog Vilniaus kalėjimo hierarchinė struktūra pasižymi ne tik jau istoriškai susiformavusiomis nuostatomis dėl jos palaikymo tačiau pamažu modifikuojasi, matoma, jog vis svarbesnė tampa nuteistųjų finansinė situacija, kuri leidžia lanksčiau elgtis hierarchinės struktūros ribose, kartais net patekti į jos viršūnę.

Remiantys stebėjimais ir interviu metu surinkta informacija daroma išvada, jog Vilniaus kalėjime egzistuoja hierarchinė nuteistųjų struktūra, kuri padeda organizuoti kalėjimo tvarką. Pasak informantų, šiai hierarchijai paklusta ne tik nuteistieji, tačiau ir darbuotojai, kuriems darbo prasme yra patogiau skirstyti nuteistuosius pagal aukštus/būrius tokiu būdu, kaip nulemia subkultūros normos. Ši sistema, pasak informantų, leidžia palaikyti tvarką. Pastebima, kad ši hierarchinė tvarka matoma kaip atitinkamo gyvenimui laisvėje. Informantų pastebima, jog „panašūs žmonės ir laisvėje ieško panašių“, todėl nuteistieji nevertina subkultūrinės kalėjimo tvarkos kaip primestos iš viršaus, veikia kaip organiškai atliepiančios kalėjimo realybę.

Verta pastebėti, jog hierarchinė kalėjimų sistema – subkultūra formuojasi nuo pat sovietinio kalėjimo sukūrimo laikų, todėl jos išsamesniam aprašymui reikalingas platesnis, ar net atskiras tyrimas.

(Šiame teminiame bloke pateikti informantų atsakymai į klausimus klausimas Nr. 4 iš Priedo Nr. 1 ir klausimas Nr.12 iš priedo Nr.2, kuriais buvo orientuojamasi atliekant interviu).

Kalėjimo kasdienybė ir santykiai su kitais (nuteistaisiais ir darbuotojais)

Per santykius ir elgesį, kuris matomas mezgant bet kokį socialinį kontaktą stebint nuteistuosius ir darbuotojus, matoma tam tikra tvarka ir įpročiai, kaip priimtina tarpusavyje bendrauti kalėjime. Pastebima kaip nuteistieji vyrai pozicionuoja save prie kitų nuteistųjų ir kalėjimo darbuotojų. Kasdienių santykių stebėseną tampa vienu iš svarbiausių tyrimo analizei aspektų, kadangi betarpiškai nurodo į aspektus leidžiančius daryti išvadas apie Vilniaus kalėjimo vyrų vyriškumo tipą ir jo raišką. Šie aspektai tai: bendravimo kultūra, elgesys, manieros, bendravimo tonas, naudojama leksika ir pan.

„Aš šitoj tarpusavio bendravimo temoj, nu žinot, atleiskit, bet noriu pasakyti nu kaip yra. Jus jau ne pirmą kartą čia, jau kalba žmonės, ko klausiate, žinom, kad bendraujate ir su darbuotojais. Jus kai atvažiuojate, aš net pasakyčiau jie biški kitaip elgiasi, ramesni, geresni, sveikinasi, kalbasi ne tik su jumis, bet ir su mumis. Aš ką matau, tai ką jaučiu ir stebiu, nes jau čia esu 3 metus, tai kad čia dirba labai keisti žmonės, kuriems patinka tyčiotis iš mūsų ir aš taip sakau, gal taip sakau, nu kažkokias savo problemas iš namų atsinešti. Išsilieja, rėkia ant mūsų, muša net kartais, sako daryti, net ko pažįstami perskaitę BVK, sako, kad neturim daryti. Kaip diena taip naujiena būna su tuo. Bet neduok Dieve koks nesutarimas su vadovybe kalėjimo ir tada ateina blogos nuotaikos, nu tai gi žinai, kad savotiškai gali mus išnaudoti ir save taip paguosti, jie turi galią. Aišku, aš negaliu skustis, aš kalėjime esu, ir kas čia iš manęs kam gero, girdėjau, kad prieš kokius 10 metų visiškai kitaip buvo, žiauriau“

(Nuteistasis Edvinas)

„Aš sakyčiau, kad bendravimas tarpusavio nuteistųjų čia yra kaip priklausymas skirtingiems klubas, žinot, kaip klubo narių lyg pažįstami, lyg ne, bet pabendrauti turi, veiklą bendrą turi, tai taip sakyčiau, toks bendravimas. Bendrai tikrai dalykinis ir taikus, retkarčiais konfliktinis.“

„Iš fizinės prievartos įrankių panaudojimo, tai tada stengiamasi 2-ą kartą jau nesuvesta arba į kitą aukštą perkelt, jeigu čia muštynės tarpusavy. Aišku, supraskit ir darbuotojas įsikiša, dažniausiai, jei

įsikiša tai pajungia kamerą, filmuoja ir sako nuteistajam, aiškina teises, bet jeigu tas nepaklusta, tai reikia ir jėgą panaudot“

(Darbuotojas Rokas)

„Šičia galiu pasakyt nu. Yra viena riba ir kita riba yra kurių nuteistieji yra, kurie vartojantys narkotikus. Aš su jais apskritai nenoriu bendrauti, nes jie save žaloja. Kiek fiziškai, bet ir emociškai žaloja, psichiškai. Emociškai todėl, kad tu tu pats pyksti ant jų, jie tokie vaikšto apduję dienos metu kosmonautai, jiems nuo to tik blogiau, o dar ir įtraukti kitus nori, kam, nesuprantu, nori, gal, kad būtų iš ko skolintis vėliau, kai patys neturės. Su kitai nuteistaisiais, normaliais, kurie nevartoja, bendraujam gerai. Išgeriam kavos ryte, suvalgom saldainį ar sausainį nesvarbu, bet pasikalbam tikrai draugiškai, mes nesipešam. Pas mus gyvena 6 nuteistieji mano kambaryje, ir mes visi draugiškai gyvenam, visi yra dirbantys. Man taip yra tada lengviau gyventi, nes kitaip. Nu kam, kaip sakoma, liaudiškai sakant, kam su psichais gyventi narkomanais, jeigu tu paskui pats tokiu gali tapti?“

(Nuteistasis Vladimiras)

„Kokie santykiai, kokie gali būti, jokie praktiškai. Visų pirmą nereik čia turėti draugų, jeigu nori išeiti. Visų antrą jus pažiūrėkite kaip mus drausmina čia Vilniuje, aš Kybartuose buvęs, Pravieniškėse, niekur taip nėra. Čia giriasi šiuo kalėjimu, o iš tikrųjų taigi čia labai giezta, ne kaip su žmonėmis elgiasi, neįsiklauso, į prašymus nereaguoja. Apie joki normalų santykį kalbėti negalima. Aišku, aš čia apie darbuotojus kalbu, palyginus, nors draugų čia neturiu ir nenoriu turėti, bet su kitais, kad ir kambariokais mano, nu gi visaip kaip, bet nu gerai, nei draugia, nei ne, nei man jų reikia, nei jiems manęs, žinot.“

(Nuteistasis Artūras)

Iš analizės padarytos šiame teminiame bloke pastebima, jog egzistuoja anamopolitika grįstas savęs supratimas per kolektyvinį vienas kito stebėjimą, buvimą visą laiką vien vyriškoje, įtemptoje aplinkoje. Nuteistųjų ir darbuotojų santykiai nors ir draugiški, tačiau paremti galios principu, darbuotojas visą laiką jaučia galią prieš nuteistąjį, yra hegemono pozicijoje, disciplinuoja ir nurodo kaip elgtis, kada išeiti. Vyksta nuolatinis disciplinavimas, kuris yra nulemtas institucinių mechanizmų (tvarkų, reglamentų, resocializacijos, rehabilitacijos ir kt) vykdymo. Čia darbuotojai, kaip disciplinarinio mechanizmo dalis arba įrankiai administruoja tam tikras reglamentuotas normas. Šių normų nepaisymas yra suprantamas kaip nepaklusimas esamai tvarkai ir yra baudžiamas sankcija (nuobauda ar net bausmės atlikimo termino prailginimas)

Nuteistųjų tarpusavio santykis grendžiamas supratimu, jog kalėjime neverta turėti draugų dėl kelių priežasčių:

- 1) apsisaugoma nuo galimybių burtis į kriminalines ar smurtines grupuotes;
- 2) apsisaugoma nuo galybės sukurti psichoaktyvių medžiagų platinimo ir vartojimo grupuotę;
- 3) Apsisaugoma nuo realaus arba regiamo susipaistymo su kalėjimo sistema, tinklu, kuris stabdo tavo resocializacijos, lygtinio paleidimo ar kt. procesus, kurie priartina nuteistąjį prie laisvės. Analizuojant tyrimo dienoraščio medžiagą ir interviu su respondentais (nuteistaisiais ir darbuotojais) pastebima, jog Vilniaus kalėjimo vyriškumas ir jo raiška neapsiriboja vien nuteistųjų vyriškumu, tačiau neatsiejamas ir nuo ten dirbančių pareigūnų vyrų. Pastebimas skirtingas santykis su pareigūnais ir jų elgesys. Nuteistasis Vladimiras mini apie kalėjimo interviu mini, jog darbuotojais padeda ir yra žmogiškas, o nuteistasis Edvinas mini apie situacijas, kai prieš kalinius yra naudojama jėga ir psichologinis smurtas. Remiantis kitame teminiame bloke – (Ne)egzistuojanti kalėjimo subkultūra, manoma, jog skirtingas nuteistųjų traktavimas bendravimu su jais atžvilgiu yra susijęs su kalėjime egzistuojančia subkultūra, paremta hierarchiniu principu.

Šiame teminiame bloke padarytos analizė pagrindu galima daryti išvada, jog ši disciplinarinė aplinka, sukuriama kalėjimo darbuotojų ir institucinės tvarkos pagrindu sukuria prielaidas subordinuoto, kitokio – paklūstančio ar net protesto vyriškumo pasireiškimui. Svarbu paminėti, jog iš informantų pateiktos ir stebėjimo metu surinktos informacijos matosi, kai hegemoninio vyriškumo apraiškos bruožų vis dar apstu, kai kalbama apie Vilniaus kalėjimo vyrų darbuotojų elgesį, ypač disciplinavimo praktikų pasireiškimo metu per disponavimą galia prieš nuteistuosius metu. Pastebi ir marginalizuoto vyriškumo bruožai, kai nuteistieji mini, jog hegemono elgesys nukreiptas prieš juos yra suprantamas dėl to, kad jie iš esmės turi jam paklusti.

(Šiame teminiame bloke pateikti informantų atsakymai į klausimus klausimas Nr.2, 3, 9 iš Priedo Nr. 1 ir klausimas Nr. 3, 4, 11 iš priedo Nr.2, kuriais buvo orientuojamasi atliekant interviu).

Išvados

Šio magistrinio darbo rezultatai atskleidžia įvairiapusišką vyriškumą ir jo raišką Vilniaus kalėjime. Bandant klasifikuoti vieną iš teorinėje prieigoje išskirtų vyriškumo raiškos būdų, konstatuojama, jog Vilniaus kalėjimo vyrų vyriškumas yra įvairialypis, tačiau tolsta nuo kituose tyrimuose (aptartuose tyrimo lauko apžvalgoje) išskirto hegemoninio (norminio) vyriškumo.

Vyriškumo suvokimas kalėjime labiausiai priklauso nuo sudėtingos sąveikos tarp kultūrinių normų, asmeninės patirties, sąlygų ir kalėjimo aplinkos. Kadangi šie veiksniai yra įvairūs ir įvairiapusiai paveikia nuteistojo individo gyvenimą, tai lemia skirtingus vyriškumo raiškos variantus kalėjime. Vyrai kalėjime savo lytiškumą, kaip vienas iš pagrindinių tapatybinių individo

atributų, disciplinarinėje aplinkoje performatyviai pritaiko prie esamos normos pagal specifinį kontekstą. Šį kontekstą formuoja įvairios priežastys – nuo priklausimo kalėjimo hierarchijos subkultūrai ir jos nuostatų laikymosi, materialinės situacijos, ryšių su darbuotojais – iki prieš tave naudojamų disciplinarinių praktikų rinkinio.

Vilniaus kalėjimo vyriškumo formavimui didelę įtaką turi posovietinio kalėjimo kultūros palikimas. Tai pasireiškia architektūriniu išplanavimu, kuriame dominuoja bendrabutinio tipo gyvenimo kambariai sukuriantys prielaidas savotiškos realybės supratimo kūrimo – priklausymo subkultūrai ar bendruomenei ir esamo mikrokosmoso reproduktivumui. Sovietinio tipo kalėjimo kultūros palikimas pastebimas ir per kalėjimo darbuotojų darbo etiką, kuri, kaip matoma iš tyrimo respondentų dažnų atsakymų, vis dar yra orientuota į baudimą, o ne resocializaciją ir pagalbą. Šie veiksniai suformuoja unikalų kontekstą, kuriame nuteistieji kuria savo vyriškumo suvokimą, būdami paveikti tiek aplinkos, tiek kultūrinės įpėdos.

Vyriškumo įvairialypiškumas. Informantų atsakymuose matyti skirtingi vyriškumo aspektai, atsispindintys nuo hegemoninio vyriškumo, kuris dažnai yra susijęs su fizinėmis savybėmis ir agresyvumu, iki marginalizuoto ar net protesto vyriškumo, kai nuteistieji pasipriešina įtvirtintiems vyriškumo standartams. Informantų atsakymuose matyti skirtingi šios įvairovės aspektai, kurie nereikalauja būtinai fizinio stiprumo ar agresyvumo, kaip tai būna dažnai suvokiama. Pavyzdžiui, kai kurie vyrų vyriškumo apraiškos gali būti susijusios su emocinės jėgos demonstravimu, rūpinimusi kitais ar net jautrumu. Taip pat gali būti marginalizuoto ar net protesto vyriškumo, kai vyrų grupės ar individas atmeta arba aktyviai priešinasi tradiciniams vyriškumo standartams, laikomiems visuomenės norma. Tai atskleidžia, kad vyriškumas kalėjimuose gali turėti įvairias raiškos formas.

Vyriškumas ir subkultūros. Tyrimo metu pastebėtas ryšys tarp vyriškumo raiškos formų priklausymo nuo vietos kalėjimo subkultūros hierarchijoje. Vyriškumo standartai susiję su hierarchija ir kalėjimo grupėmis. Tad vyriškumo suvokimas kalėjime yra neatsiejamas nuo kalėjimo subkultūrų normų. Aptarta tema apie požiūrį į kitokį žmogų (šio tyrimo atveju – homoseksualų asmenį), kalėjimuose rodo įvairias nuostatas ir supratimus. Nors yra skirtingų nuomonių, galima pastebėti, kad kitokio žmogaus buvimas kalėjime nesukelia didelių problemų, ir požiūris gali būti neutralus.

Hierarchinė struktūra. Nuteistųjų ir darbuotojų santykiai grindžiami hierarchine struktūra, kuri yra susijusi su kalėjimo tvarka. Finansinės galimybės ir hierarchija yra svarbios subkultūrinės kalėjimo tvarkos išlaikymui. Hierarchinė sistema atrodo kaip organizuota sistema, kuri iš dalies atspindi laisvėje vyraujančią vyriškumo suvokimą.

Disciplinavimas ir vyriškumas. Disciplinavimo procesas kalėjimuose gali turėti įtakos vyriškumo pasireiškimui, ypač jei nuteistieji pasipriešina vyraujančiam vyriškumo modeliui.

Vyriškumas Vilniaus kalėjime akivaizdžiai atspindi besikeičiančią, nehomogenišką ir įvairialypę būseną. Įvairios vyriškumo išraiškos formos, nuo hegemoninio iki marginalizuoto, atskleidžia, jog kalėjimo aplinkoje individai pasirenka ir konstruoja savo vyriškumo modalumus, atsižvelgdami į aplinkybes, savo tapatybės suvokimą ir pasirenkama *modus operandi*. Tai rodo, jog vyriškumas yra dinamiškas ir adaptyvus, prisitaikantis prie specifinių gyvenimo sąlygų ir aplinkos, ar net perforamtyvus ir kuriamas.

Tad darbą galima ne tik pradėti, bet ir pabaigti su pradžioje pateikta Peter L. Berger citata: „*Tai, kas vadinama savimi, nėra kažkas, ką žmogus atranda, tai kažkas, ką jis kuria.*“

Ši mintis pasižymi ypatinga prasme šiame kontekste, nurodydama į atrastą aspektą dėl to, jog vyriškumas kalėjime yra konstruojamas ir formuojamas individų veiksmų, pasirinkimų bei sąveikos su aplinka rezultate. Tai atskleidžia vyriškumo įvairovę ir adaptaciją, bet ir individų gebėjimą kurti savo tapatumą nepaisant sudėtingų aplinkybių.

Galutinės išvados rodo, kad vyriškumas kalėjimuose yra kompleksinė ir daugiadimensė kvestija, kuri yra glaudžiai susijusi su kalėjimo hierarchinėmis struktūromis ir disciplinavimo praktikomis. Tolesni tyrimai šioje srityje gali giliau išnagrinėti šias sąveikas ir suteikti išsamesnį supratimą apie vyriškumo raišką Lietuvos kalėjimuose.

Pasiūlymai ateities tyrimams

Šis magistrinis darbas neapėmė kitų, įdomių vyriškumo studijų tyrinėjimo lauko Lietuvos kalėjimų kontekste. Lietuvos kalėjimuose vyriškumo sąvoka įgyja unikalų kontekstą, kurį formuoja įvairios socialinės, kultūrinės ir institucinės įtakos. Vyriškumas čia neapsiriboja tik biologiniais skirtumais, bet glaudžiai susijęs su kalėjimo subkultūros normomis, kurios nėra nuodugnai ištirtos, todėl ateities tyrimas šioje srityje siūloma daugiau dėmesio skirti tyrimams apie subkultūros įtaką vyriškumui ir jų sąveikas kitose Lietuvos kalėjimuose. Detaliai analizuojant vyriškumo formas svarbu atkreipti dėmesį į alternatyvius vyriškumo modelių tyrimo stoką.

Tiesiant šiame darbe trumpai užčiuoptą vyriškumo, kaip savi(disciplinavimo) aspektą būtina atkreipti dėmesį į tai, kaip vyriškumas gali formuoti asmeninį atsakomybės jausmą ir įsipareigojimus. Tyrimų laukui galėtų būti reikšminga nustatyti, kaip vyriškumo suvokimas gali paveikti kalėjimo vidaus santykius, komunikaciją ir galutinį (savi)disciplinavimo rezultatą.

Ateities tyrimuose gali būti siekiama ištirti vyriškumo raišką ir ją klasifikuoti naudojantis kitas lyčių tyrinėtojų nustatytais klasifikantais bei išnagrinėti kitų miestų Lietuvos kalėjimų vyriškumą ar bendrą ir unikalų Lietuvos įkalinimo įstaigų vyriškumą ir jo raišką.

Patvirtinant atradimą, jog Vilniaus kalėjime esantis mikrokosmosas, vertinant per vyriškumo prizmę yra įvairialypis, darbo pabaigoje pateikiama autoriaus sudaryta lentelė, kurioje darbe

paminėti (kalėjimui būdinga terminologija) skirtingų kalėjimo bendruomenių/subkultūros atstovų grupių pavadinimai suklasifikuoti į teorijoje aprašytą R. Connell vyriškumo tipų kategorijas remiantis respondentų paaiškinimais ir autoriaus stebėjimais.

<p>Verchai/ Bachūrai</p> <p>Liūtai</p>	<p>Hegemoninis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vyro dominavimas prieš moterį, galios santykių hegemonas. - Gali būti siejamas su fizine jėga, bet dažniausiai pasiekiamas per kultūrą, institucijas ir įtikinimus. - Įprastas ir socialiai priimtas vyriškumo etalonas, dažnai interpretuojamas kaip norma.
<p>Bachūrai (kai gyvena labiau nuo bendruomenės izoliuotą gyvenimą)</p>	<p>Pritampantis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Grindžiama hegemoninio vyriškumo požymiais, bet neįgyvendinama kaip pritampanti. Tai yra vyro sutikimas su hegemoniniu vyriškumu, nepaisant jo aktyvaus nereprodukavimo. - Komformistinė hegemoninio vyriškumo versija, kuri neatitinka visų normatyvų
<p>Nuskriaustieji/ degradavusieji</p>	<p>Subordinuotas</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Neretai siejamas su homoseksualumu arba transseksualumu. - Gali būti išstumiamas iš socialinės sistemos normatyvo. - Susijęs su subordinacija, tačiau operuoja ne pagal stereotipinius vyriškumo normatyvus.
<p>Pieškos</p> <p>Torpedos</p> <p>Šestiorkos</p>	<p>Marginalizuotas</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Priklauso tautinei mažumai arba yra priskiriamas tam tikrai etninei ar tautinei daugumai nepriklausančios visuomenės daliai. - Susijęs su autoritetizavimu ir legitimizacija, galios santykiais. - Gali egzistuoti tiek hegemoniniuose, tiek subordinuotuose vyriškumo modeliuose. - Susiformuoja atsižvelgiant į lyties, rasės, socialinės klasės sąveiką ir kitus veiksnius.
<p>Barygos</p> <p>(retai atvejais)</p> <p>Nekategorizuoti</p>	<p>Protesto</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tai gali būti pasireiškiantis alternatyviais vyro vaidmenimis, arba atsispindintis neigiamas požiūris į tradicinius vyriškumo standartus. - Konfrontuoja su hegemoniniu vyriškumu ir gali neturėti baigtinio determinuojančių savybių sąrašo

2 lentelė⁴⁷

⁴⁷ Interviu bei stebėjimo informacija ir teorija: Connell, R. W. 2003. "Masculinities, Change and Conflict in Global Society: Thinking about the Future of Men's Studies". In The Journal of Men's Studies. Vol 11, No 3.

Priedai

Darbe paminėta kalėjimui būdinga terminologija

Panetkės – požiūris ir specifinis veikimo būdas pagal kalėjimo tvarką;

Verchai/ Bachūrai – aukštesnės arba aukščiausios kalėjimo kastos narys;

Zona – kalėjimo pastate ar teritorijoje esanti erdvė, kurioje yra nuteistųjų kambariai, tai pareigūnų kontroliuojama ir stebima erdvė, iš kurios be atskiro leidimo išeiti negalima. Šioje erdvėje nuteistieji praleidžia didžiąsą dalį laiko;

Nuskriaustieji/ degradavusieji – žemesnės kalėjimo kastos nariai;

Ožkos/ Kaziolai – žemesnės kalėjimo kastos nariai, kurie dirba kaip informantai darbuotojams;

Pieškos – žemesnės kalėjimo kastos nariai, kurie yra naudojami visokių prašymų ir pavedimų vykdymui;

Gaidžiai – žemesnės kalėjimo kastos nariai, kurie užsiiminėja homoseksualiais lytiniais santykiais;

Barygos – aukštesnės kalėjimo kastos nariai besisukantys verslu kalėjime, santykius neretai grįndžiantys materialiniu statusu, o ne hierarchiniu principu, t.y. gali prekiauti su kitais.

Liūtai – turtingi bachūrai;

Torpedos – pavedimus vykdantys nuskriaustieji;

Literatūros sąrašas:

1. Ashwin, Sarah, Gender, state and society in soviet and post-soviet Russia. Routledge: 2000.
2. B. Crewe, The Prisoner Society: Power, Adaptation, and Social Life in an English Prison Oxford: Oxford University Press, 2009.
3. Butler J., Vargos dėl lyties: feminizmas ir tapatybės subversija, Vilnius: Kitos knygos, 2017.
4. Connell, Raewyn, Gender and power: Society, the person and sexual politics. Stanford University Press: 1987.
5. Connell, R. W. "Masculinities, Change and Conflict in Global Society: Thinking about the Future of Men's Studies". The Journal of Men's Studies: 2003.
6. Connell, R., Messerschmidt, J. W. "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept." Gender & Society: 2005.
7. Donaldson, M., What is Hegemonic Masculinity, Springer: 1993.
8. Evans, Tony, Wallace, Patti, A Prison within a Prison? The Masculinity Narratives of Male Prisoners, Roehampton University, London: 2008.
9. Foucault, Michel, Disciplinuoti ir bausti: Kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
10. Goffman, E., Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates, Penguin Books: 1961.
11. Kudirka, R., Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas Vilnius: Kitos knygos, 2012.
12. Linda L. Lindsey, The sociology of gender. Gender roles: a sociological perspective., Boston: Pearson, 2015.
13. Messerschmidt J.W Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory. Rowman & Littlefield Publishers: 1993.
14. Nikartas, S, Daugiau probacijos, mažiau kalinių? Ar pagrįstas kalinių skaičiaus mažinimo lūkestis?, Jurisprudencija: mokslo darbai, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
15. Nikartas, S., Community sanctions: a real alternative to imprisonment or expansion of punishment? The case of Lithuania/ Przystępczosc XXI wieku Szanse i wyzwania dla kryminologii. Varšuva: Wolters Kluwer, 2020.
16. Petkevičiūtė R., Vyriškumo konstravimas kalėjimo erdvėje. Vilniaus pataisos namų atvejis. Magistro darbas, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas: 2010.
17. Petkevičiūtė, R., Laisvės atėmimo bausme nuteistų vyrų adaptacija Lietuvos pataisos namuose, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.
18. Piacentini, L., Surviving Russian Prisons: Punishment, Economy and Politics in Transition Devon: Willan Publishing, 2004.

- 19.** Sykes G.M., *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*, Princeton University Press, 1958.
- 20.** Sykes, G.M., *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*, Princeton University Press, 1958.
- 21.** Tereškinas, A. *Vyrai, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje*. Vilnius: VU lyčių studijų centras: 2004.
- 22.** Uscila, R. *Nuteistųjų pusiaukelės namų taikymo praktika Lietuvoje. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2022.
- 23.** Vaičiūnienė, R., *Įkalintų asmenų resocializacijos galimybės kolektyvinio kalinimo ir kalėjimo subkultūros sąlygomis. Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius, Žara: 2017.
- 24.** Vaičiūnienė, R., & Tereškinas, A., *Transformations in prison subculture and adjustment to imprisonment in post-Soviet Lithuanian penitentiary institutions*. *East European Politics and Societies and Cultures*, 31(3): 2017.
- 25.** Vaičiūnienė, R. *Killing Time in Prison: Purposeful Activities and Spare Time in Lithuanian Correctional Facilities*. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*: 2018.
- 26.** Vavokhine, Y., “The (Post)-Soviet Prison Subculture Faced with the Use of Self-management Doctrines by the Corrections Administration,” *Varia No 1*, Minsk University and Institut d’Etudes Politiques de Paris: 2004.
- 27.** Walker G. V., *Disciplining Protest Masculinity*. *Men and Masculinities* Vol. 9 Nr.1: 2006.
- 28.** Whitehead T., *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*, polity: 2002.

Internetiniai šaltiniai

1. Lietuvos kalėjimų taryba, „Istorija“, kalejimai.lt, <https://kalejimai.lrv.lt/lt/apie-mus/istorija>.
2. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, E. Dobrowolska: probacijos sistema turi imtis lyderystės ir siekti proveržio, <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/e-dobrowolska-probacijos-sistema-turi-intis-lyderystes-ir-siekti-proverzio>.

Summary

The thesis explores the multifaceted aspects of masculinity in the context of Vilnius prison, addressing questions related to gender identity, societal norms, and the impact of incarceration on the construction of male identities. Individuals within the prison system are compelled to specific behavioral standards and adapt to the existing gender order construct. Imprisonment entails learning to coexist with others in challenging conditions, often resulting in the loss of autonomy, independence, dignity, and freedom, while acquiring a new prison identity.

The thesis also delves into the current state of the prison system in Lithuania, highlighting a significant decrease in the number of incarcerated individuals over the past decade. The research aims to uncover the contemporary situation of masculinity in Vilnius prison, considering the impact of evolving criminal policies, political, cultural, and societal changes.

The objectives of the thesis are:

Exploring various forms of masculinity based on gender issues addressed by researchers such as J. Butler, R. Connel, etc., and present the logic of Michel Foucault's (self)discipline principle.

Examining the specific concept of masculinity and its expression in Vilnius prison by analyzing interview materials and revealing the factors shaping it.

Classifying the masculinity of Vilnius prison men based on theoretical assumptions, present the reasons for its formation, and address its problematic aspects.

The introductory part of the thesis discusses the specificity, relevance, and problematic nature of the topic. The context of the Lithuanian prison system is presented, considering the current status quo from the perspective of state institutions. The historical context of the post-Soviet penitentiary system and its influence on the current Lithuanian system are discussed.

The literature review section provides an overview of existing studies on masculinity in Lithuania and worldwide, justifying the need and relevance of this master's thesis research.

The theoretical part discusses the uniqueness of the topic, identifies types of masculinity, introduces Michel Foucault's discipline principle, and explores insights from R. Connell, J. Butler, and other scholars on gender behavior.

The methodology section outlines the research approach, employing an anthropological methodology for qualitative research through semi-structured biographical interviews with incarcerated individuals and prison staff. Participant and non-participant observation methods are also used.

In the empirical part, the collected data are evaluated and analyzed, seeking correlations with the identified types of masculinity in the theory. A classification of masculinity in Vilnius prison is provided, and new findings are described.

The concluding part of the thesis discusses the conducted research, presents the results and conclusions, classifies the masculinity of men serving sentences in Vilnius prison, reveals potential factors and reasons for its formation and expression, discusses the significance of masculinity in the process of (self)discipline in prison.

Priedas Nr.1

Tyrimo apklausos klausimynas pusiau struktūruotiems biografiniams interviu Vilniaus kalėjimo darbuotojams:

1. Papasakokite apie savo darbo pobūdį ir pagrindines užduotis.
2. Kaip apibūdintumėte santykius tarp kalėjimo darbuotojų ir nuteistųjų?
3. Kaip apibūdintumėte santykius tarp nuteistųjų?
4. Ar Vilniaus kalėjime yra tam tikros bendruomenės žinomos kaip subkultūros?
5. Jei taip, kuo jos pasižymi? Kokią įtaką turi kalėjimo gyvenimo organizavimui?
6. Papasakokite kaip įprastai Vilniaus kalėjime yra užtikrinama elgesio/kalėjimo tvarka?
7. Ar prie elgesio/kalėjimo tvarkos palaikymo prisideda nuteistieji ar tuo užsiima vien Vilniaus kalėjimo darbuotojai?
8. Kokia yra įprasta Vilniaus kalėjimo nuteistojo dienos rutina?
9. Ar pastebite, jog nuteistieji kitaip elgiasi jūsų akivaizdoje, nei nuteistųjų akivaizdoje, jeigu taip kuo tai pasižymi?
10. Atliekant savo darbą, kokiose situacijose ar po kokių priemonių panaudojimo, nuteistųjų elgesio korekcija/pokyti?
11. Ar esate dirbę tik vyrų įkalinimo įstaigose? Jei ne, kuo skiriasi nuo moterų įkalinimo įstaigų?
12. Kaip apibūdintumėte Vilniaus kalėjimo nuteistųjų vyriškumą, ar jis skiriasi nuo to, kurį stebite laisvėje?
13. Ar yra kitų svarbių detalių, kurias norėtumėte paminėti šio pokalbio temų lauke?

Priedas Nr.2

Tyrimo apklausos klausimynas pusiau struktūruotiems biografiniams interviu Vilniaus kalėjimo nuteistiesiems:

1. Prisistatykite prašau, papasakokite apie save ir apie tai kaip jums sekasi gyventi Vilniaus kalėjime.
2. Kiek laiko atliekate bausmę?
3. Kokie jūsų santykiai su kitais nuteistaisiais, kuo jie pasižymi?
4. Kokie jūsų santykiai su kalėjimo darbuotojais, kuo jie pasižymi?
5. Su kiek žmonių dalinatės savo kambarių (kamera), kaip jums sekasi tai daryti, papasakokite.
6. Ar dirbate atliekant bausmę Vilniaus kalėjime?
7. Kaip turėjote prisitaikyti prie gyvenimo Vilniaus kalėjime?
8. Kokias asmenybės savybes turėjote išvystyti norint prisitaikyti prie gyvenimo Vilniaus kalėjime?
9. Kaip, jeigu pasikeitė, jūsų asmenybe patekus į Vilniaus kalėjimą?
10. Ar Vilniaus kalėjimo tvarką apibūdintumėte kaip griežtą? Jeigu taip, kuo ji pasižymi?
11. Ar Vilniaus kalėjime turite draugų/bičiulių, su kuriais nuolatos bendraujate ar palaikote ryšį?
12. Ar Vilniaus kalėjime priklausote kokia nors bendruomenei ar kitokio pobūdžio grupei?
13. Ką jums, kaip vyrui, būtina daryti, kad jūsų gyvenimas Vilniaus kalėjime klostytųsi normaliai/įprastai (nekiltų problemų dėl prisitaikymo)?
14. Kaip Vilniaus kalėjime yra primamas kitoks, negu įprastas vyras (pavyzdžiui homoseksualus, fiziškai silpnas ar kt.)
15. Jeigu bausmę atlikinėjote kitame kalėjime, kuo gyvenimas ir santykiai su kitais skyrėsi nuo Vilniaus kalėjimo?
16. Kaip apibudintumėte Vilniaus kalėjimo vyriškumą/vyrą?
17. Ar yra kitų svarbių detalių, kurias norėtumėte paminėti šio pokalbio temų lauke?

Priedas Nr.3

Interviu nr.1 Vilniaus kalėjimo darbuotojas Rokas (vardas pakeistas). **2023 m. rugsėjo 7 d.**

T – tyrėjas, R1 – respondentas nr.1

T: Tai pirmas interviu su kalėjimo darbuotoju, tyrimas daromas Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (toliau – VU TSPMI). Pavadinimas: „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“. Interviu yra įrašomas ir medžiaga bus naudojama tik tyrimo tikslais taip pat niekur nebus saugoma.

T: Ar sutinkate, jog bus daromas įrašas?

R1: Taip.

T: Tai mano tuomet pirmas klausimas būtų toks savotiškas prašymas. Galbūt galėtumėte trumpai papasakoti apie savo darbo pobūdį ir pagrindines užduotis? Ką darot? Kaip atrodo jūsų darbo diena?

R1: Mano darbas užtikrinti nuteistųjų kalėjimo režimo reikalavimų laikymąsi, taip pat realizuoti jų teisės, susijusias su pasimatymais, skambučiais ir panašiai. Spręsti iškilusias nuteistųjų problemas. Tiesioginis darbas su jais.

T: Kaip suprantu, dabar šitam aukšte yra vykdomas pilotinis dinaminis projektas. Tai būtent jūs ir dirbate su projektu?

R1: Taip, čia vykdomas vadinamasis TOG'as, bet aš dirbu 4 aukšte, ten pas mus projektas nevykdomas.

T: Gerai. Supratau. O kalbant apie nuteistuosius, kokį santykį turite su nuteistaisiais? Kaip atrodo jūsų bendravimas?

R1: Su nuteistaisiais turim tik tarnybinius santykius, o bendravimas keičiasi. Priklausomai nuo jų buvimo Vilniaus kalėjime trukmės ir kiek juos pažįstu. Aš pamenu juos iš Pravieniškių kalėjimo, kai kuriuos. Paprastai bendrauji, ką galima sutarti – susitarti, išspręsti bet kokią problemą galima. Iš mano pusės bendravimas toks, kad kalbamės, kaip žmonės, kaip lygūs.

T: Per tokį draugišką santykį?

R1: Taip, geriau formalus, bet žmogiškas-draugiškas bendravimas.

T: Ačiū. O taip jūs vis tiek stebite, matote, kaip gyvena nuteistieji, kaip atrodo jų tarpusavio santykis? Ar visi skirtingi? Ar priklauso individualiai? Kaip apibūdintumėte?

R1: Aš sakyčiau, kad bendravimas tarpusavio nuteistųjų čia yra kaip priklausymas skirtingiems klubas, žinot, kaip klubo narių lyg pažįstami, lyg ne, bet pabendrauti turi, veiklą bendrą turi, tai taip sakyčiau, toks bendravimas. Bendrai tikrai dalykinis ir taikus, retkarčiais konfliktinis.

T: Minėjote, kad dirbate 4-ame aukšte. Gali truputėlį papasakoti apie 4 aukšto specifiką. Kuo skiriasi nuo kitų?

R1: Na paprasčiausiai dirbama be jokių projektų kol kas. Pagal bausmių vykdymo kodeksą, na ir tam buvo atvežti mums jie – tvarkai, kaip sakoma. Iš Pravieniškių pagrindiniai chuliganai. Praktiškai iš drausmės grupės iš ten iš kalėjimo, iš kurio patogu buvo atvežti į mūsų 4 aukštą, gavosi čia paprastas vos ne režimas jiems. Bet tikrai uždirbo čia ar savo elgesiu įrodė, parodė, kad gali taikiai elgtis įprastame režime.

T: Tai dėl to, kad jie supranta, kad mažiau kažkokiu būdu yra, sakykim, baudžiami čia, negu kad kitoj įkalinimo įstaigoje, jiems tai yra motyvacija, galima taip sakyti?

R1: Jie patys sako tai, kad čia žmoniškai bendraujama, kad į juos žiūrima kaip į žmonės. Aš nežinau kas Pravieniškėse darėsi paskutiniu metu, bet sakė, kad elgdavosi ten kaip su gyvuliais.

T: Aš norėčiau, jums leidus, sugrįžti prie to klausimo apie tuos jų tarpusavio santykius. Kaip jus pavadintumėte tarpusavio santykius Vilniaus kalėjimo nuteistųjų?

R1: Nu gal labiau kaip bendraminčių draugų, tarp jų ypatingai nėra ir sako, kad kalėjime negali turėti draugų. Pavadinčiau juos tikrų klubų narių atstovais, nėra, kad ten stipri draugystė, ne.

T: Nesimato kuo pasireiškia konkuravimas ar tarpusavio konkurencija, statusai?

R1: Ai, manau, čia jau kažkaip jau pagal tą subkultūrą senais laikais gyveno, dabar ne, tai ne nesakyčiau kad yra.

T: Supratau, truputėlį jau pradėjome apie tai kalbėti anskčiau, o apskritai apie tas bendruomenes galbūt kalbant, kitaip žinomas kaip subkultūros, kurių, kaip yra labai stengiamasi atsisakyti ir bandoma, dirbama su tuo sistemiškai, bet kaip jūs vertinate situaciją? Kokios dabar bendruomenės yra? Kuo pasižymi, jos egzistuoja?

R1: Nu kultūra irgi kaip buvo nieko panašaus dabar, kas tos hierarchijos, tos kastos irgi ten buvo labai daug anksčiau. Dabar gal ir epizodų yra, bet aktyviai bando nerodyti, na bent jau mano aukšte, jie čia nebent vakare kažkaip labiau tą praktikuoja, kai mažiau priežiūros.

T: Bet ką keletą tokių epizodų reiškia? Tik tam tikri nuteistieji praktikuoja?

R1: Taip, tiek, kuriems praeitis svarbesnė už dabartį.

T: Mhm. O vat tas, kad ir nežymus, bet toks turi truputėlį tų tokių bendruomenių buvimas, kuo jis, kokią įtaką daro jūsų darbo kalėjime, ir jo gyvenimo organizavimui?.

R1: Kalėjimo gyvenimo darbo organizavimui netrukdo.

T: Supratau. Na bet aišku, matyt, kad kalėjime neapsieinama be kažkokių smurtinių ar konfliktinių situacijų? Kaip tokiais atvejais užtikrinte tą elgesio tvarką, nebūtinai konfliktinei situacijai, galbūt ir kasdien yra epizodai, kai jums tiesiog reikia užtikrinti tvarką pagal kalėjimo protokolą.

R1: Jeigu kažką pamatom. Jeigu jau konfliktas vyksta, jau iškart reaguojame kaip įmanoma

greičiau, filmuojame viską, surašome medžiagas. Jeigu dar galima sustabdyti situaciją, kai jinai tik bręsta, taip bandome kažkaip pakalbėt su jais, su tais dalyviais tos situacijos. Kraštutiniu atveju imamasi jėgos panaudojimo, bet dar prieš tai bandomas per pokalbį, pavyzdžiui su koku nors autoritetu pabendrauti, pokalbis padeda, aišku čia labiau kalbu apie situaciją po konflikto.

T: Autoritetą turint omenyje iš nuteistųjų tarpo?

R1: Na ne iš mūsų tikrai. Mes jiems ne autoritetai. Iš savų tarpo, kokio vyresnio, kur pagarbą turi jam visi. Tai nu ir žmogus supranta tada, savose tvarkose geriau jiems. Bet šiaip sakau, dabar tokių problemų nėra, kad būtų daug konfliktinių situacijų.

T: O kaip jus, kaip prižiūrėtojas, na matot pavyzdžiui, bręsta situacija kaip potencialios muštynės, kaip reaguojate, kokie jūsų pagrindiniai veiksmai? Galbūt net ne reikalavimai, bet kaip realiai jūs elgiatės?

R1: Aš bandau įsikišti, svarbu laiku pastebėti arba laiku sužinoti, kad bręsta ir tada galima sukontroliuoti.

T: Tai žodžiu tai, kad pareigūnas pasirodo, pasirodo iš karto juos kaip ir motyvuoja nedaryti nuobodų?

R1: Taip, jeigu pamato tiktai durys atsidaro ir pareigūnas ateina, viskas baigias iš karto.

T: Supratau. Kaip jau minėjot, kaip ir prisideda, kartais ir patys nuteistieji prie tos tokios tvarkos užtikrinimo, ar ne?

R1: Na žmoniškai taip. Kažkiek padeda. Nors teoriškai tikrai neturėtų pagal reikalavimus.

T: Supratau, sakykit nuteistieji kitaip jūsų akivaizdoje elgiasi, negu tarpusavyje?

R1: Na čia asmeniškai nuo santykio priklauso, su tais, su kuriasi senokai pažįstami, tai laisviau, bet yra ir tokie, kurie tik kabinete gražiai elgiasi ir galvoja, kad bendrose erdvėse aš nematau jų elgesio, nors gi matau.

T: Po kokių priemonių panaudojimo juss matot, kad korekcija vyksta arba pokytis elgesio? Kada veiksmingiausia? Galbūt kažkokios priemonės, kurios jau žinot, tikrai gerai suveikia?

R1: Per pokalbį ir pagalbą iš kitų nuteistųjų, kuriuos gerbia.

T: Tai per tokias labai minkštas poveikio priemones?

R1: Taip.

T: O sakykit, kai būna tokie atvejai, kai reikia jau panaudoti fizinę jėgą, ar tai suveikia geriau ar blogiau negu pokalbis?

R1: Fizinės prievartos panaudojimu atveju stengiamasi nesuvesti tų pačių dviejų nuteistųjų, arba į kitą aukštą perkelt, jeigu čia muštynės tarpusavy yra ištisos. Aišku, supraskit ir darbuotojas įsikiša, dažniausiai, jei įsikiša tai pajungia kamerą, filmuoja ir sako nuteistajam, aiškina teises, bet jeigu tas nepaklusta, tai reikia ir jėgą panaudot.

T: O asmeniniam nuteistojo elgesio pokytis įvyksta, manote, kad dar labiau pokalbio arba po fizinių panaudojimo priemonių?

R1: Pokalbio panaudojimas tai vis tiek lieka šioji tokia geresnė priemonė, nors negali sakyti, kad fizinės jėgos priemonių panaudojimas neveikia, jis veikia, bet nežinai kiek tai tvaru.

T: Ar jus esate dirbę tik vyrų kalėjime?

R1: Ne, aš dar dirbau valstybės sienos apsaugos tarnyboje, o taip dar Lukiškių tardymo izoliatoriuje dirbau.

T: Teko dirbti kitur. O kuo skyrėsi darbas kitame kalėjime?

R1: Ten nelabai kažkaip skyrėsi santykiai.

T: O asmeninė patirtis, kaip jums buvo, pavyzdžiui, dirbti Lukiškėse?

R1: Pasauliai skirtingi, bet bendrai principas tas pats, irgi nebuvo daug nuobaudų ten, irgi gyvenimas panašiai klostėsi, nors kalėjimas labai kitoks.

T: Supratau, ar dar yra kažkokių svarbių detalių, kuriomis norėtumėte pasidalinti?

R1: Neturiu, bet jus klauskit.

T: Čia buvo mano paskutinis klausimas. Ačiū už pokalbį.

Priedas Nr. 4

Interviu Nr. 2 su Vilniaus kalėjimo darbuotoju Anatolijumi (vardas pakeistas), 2023 m. rugsėjo 14 d.

T – tyrėjas, R2 – respondentas Nr. 2

T: Tai yra interviu numeris 2 su darbuotoju Vitalijumi, kuris yra įrašomas moksliniam tyrimui „Vyriskumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“. Tyrimas vykdomas Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, šiuolaikinių politikos studijų programoje. Svarbu pabrėžti, kad šis tyrimas atliekamas tik moksliniais tikslais, o gauta informacija nebus saugoma ar ja nebus dalinamasi su kitais asmenimis. Ar neprieštaraujate, jog bus daromas įrašas? Jei ne, norėčiau, kad jūs apibūdintumėte savo darbo pobūdį ir pagrindines užduotis šioje institucijoje.

R2: Neprieštarauju, prašom. Mano darbas yra atsakingas. Kiekvieną dieną nuo ryto iki vakaro bendrauju su kalinių bendruomene. Mes stengiamės atsakyti į jų klausimus ir spręsti įvairias problemas. Kaliniams svarbi jų dienotvarkė, ir mes stengiamės užtikrinti ją ir tvarką bendrai.

R2: Daugiausiai dirbu su nuteistaisiais iš 3 aukšto, kurie dažnai yra labiau linkę bendradarbiauti ir gerbti taisykles. Mano užduotis taip pat apima projektų vadovavimą, pavyzdžiui, statybos arba priežiūros. Nuteistieji iš aukštesniųjų aukštų gali būti sudėtingesni, ypač jei jie yra priešiški šiai sistemai.

R2: Mes pastebime elgesio pokyčius ir stengiamės juos valdyti. Aš dirbu su žmonėmis, kad skatinčiau gerą elgesį, ypač su aukštesniųjų aukštų nuteistaisiais. Tai reikalauja nuolatinio dėmesio ir ryšių su viso kalėjimo personalu ir vadovybe.

T: Kur tiksliai jūs dirbate? Kokia specifika yra 3 aukšte?

R2: Daug darbų yra vykdoma 3 aukšte. Ten yra įvairių nuteistųjų, bet aš pastebėjau, kad 3 aukšto nuteistieji dažnai yra linkę bendradarbiauti ir gerbti taisykles. Jie dažnai yra pozityvesni ir linkę dalyvauti įvairiose veiklose.

R2: Yra tam tikrų skirtumų tarp 3-4 aukšto ir 2 aukšto nuteistųjų. Nuteistieji iš 2 aukšto dažniau nesidomi darbu arba yra mažiau linkę bendradarbiauti. Taip pat pastebėjau, kad 3 ir 4 aukštai yra draugiškesni, o 4 aukštas gali būti mažiau linkęs bendradarbiauti su kitais.

R2: 3 ir 4 aukštų nuteistieji gali būti priešiškesni sistemai. Galbūt tai yra dėl specifinių savybių ar požymių šioje kalėjimo dalyje.

R2: Yra skirtumų tarp tų, kurie nedirba ir kurie ne. Nedarbantys nuteistieji dažnai yra mažiau bendraujantys ir gali kelti daugiau problemų. Mano užduotis yra užtikrinti, kad visi nuteistieji būtų įtraukti į veiklą ir turėtų teigiamų užimtumą.

R2: Savo darbo metu stengiuosi įkvėpti pasitikėjimą ir skatinti teigiamą elgesį. Pastebėjau, kad su laiku nuteistieji pradeda vertinti mano pastangas ir bendradarbiavimą. Tai svarbu siekiant sukurti sveiką ir saugią kalėjimo aplinką.

T: Papasakokite apie jūsų santykį su nuteistaisiais ir jų tarpusavio santykį, prašau.

R2: Mano santykis toks, kokį apibrėžia bausmių vykdymo kodeksas, profesionalus, darau savo pavedimus, tai tiesiog darbas, aišku atsakingas, gal ne pats maloniausias, vis dėlto kiekvieną dieną einu į kalėjimą (juokiasi)

T: Supratau, dėkui, o kaip apibūdintumėte nuteistųjų tarpusavio santykius, ar jie grįsti buvimu tam tikroje bendruomenėje?

R2: Savotiškai galiu pritarti, tik tos bendruomenės jos tokios natūralios, ne tas kad subkultūros kokios, tiesiog, na pagal pomėgius būdą, galų gale kambarį, kuriame gyvena. Tai skiriasi nuo tų bendruomenių ir jų tarpusavio santykiai. Gal tik reikia pastebėti, kad tų paskirų bendruomenių, jeigu jau taip vadinam, bendravimas su kitą bendruomene gali būti problematiškas, t.y. jo gali visai nebūti, vieni save laiko geresniais už kitus ir tiek, mes nelabai į tai kreipiame dėmesį.

T: Aišku, dėkui, norėčiau paklausti ar dirbote kitame kalėjime?

R2: taip, moterų.

T: Ar yra koks nors skirtumas ar įspūdis tarp vyriškojo ir moteriškojo kalėjimo?

R2: Taip, pastebėjau tam tikrus.

T: kokius?

R2: Lyginant su vyrais, moterys jos tokios kaip ir moteris, ta prasme tokios jos labai meilios. Galbūt draugiškesnės. Čia tas vyras yra statiškas, ta prasme grubesnis yra, pradžioje visą laiką kalbą grubiai, nu pavyzdžiui „ei duok eurą!“ Moteris taip niekada nerėktų, jos mandagesnės ta prasme ir jos tokios iš karto, o vyrai tik su laiku, kai su jais padirbi.

T: Kaip čia žiūrimą į kitokį nuteistąjį jūsų atžvilgiu ir taip pat kaip patys nuteistieji reaguoją į kitoniškumą (silpnumą, homoseksualumą, kitokį išskirtinumą)?

R2: Nežinau žinokite nesutikau šiame kalėjime, kai dirbau moterų kalėjime, lyg buvo ten tokios poreles, bet nesuprasi ar kaip draugės ar kaip kažkas daugiau. Čia sakau, su tais vyrais nemačiau, kad būtų homoseksualių, gal neatskleidžia, yra keistesnių (juokiasi), kur galėtum pagalvoti, kad gal gėjus, bet supranta, kad būtų sunku ir matyt slepia. Tai bendrai toks su tokiu, tose bendruomenės ir gyvena. Silpnesnis čia visada tylesnis, tiek pasakysiu, savo vietoje ir tiek, kaip ir gyvenime, gal (juokiasi).

T: Ačiū, ar yra kažkas ką dar norėtumėte paminėti?

R2: Ne, tik norėčiau didesnės algos (juokiasi).

T: Ačiū už pokalbį.

R2: Ačiū ir jums.

Priedas Nr. 5

Interviu nr.3 Vilniaus kalėjimo darbuotoja Monika (vardas pakeistas). 2023 m. rugsėjo 28 d.

T – tyrėjas, R3 – respondentas nr.3

T: Interviu numeris 3 su kalėjimo darbuotoja Monika ir įrašas daromas moksliniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“, įrašas daromas tyrimo tikslais ir nebus informacija saugoma. Aš norėčiau paprašyti jūsų, galbūt tiesiog trumpai papasakoti apie savo ne trumpai. Kaip norite papasakoti apie savo darbo pobūdį? Pagrindines užduotis specifika, taip pat ar sutinkate būti įrašoma?

R3: Taip, sutinku, aš esu vyresnioji specialistė resocializacijos skyriuje, vertinimo ir analizės komandos narė. Mano pagrindinis darbas remiantis ir naudojantis oazės metodika atlikti vertinimus pakartotinio nusikalstamumo nustatymui. Tai pagrindinė mano užduotis ir darbas su tuo, jeigu tiksliau apie pačią darbo specifika, tai susirenkame informaciją apie nuteistą ir analizuojam, išsikviečiam interviu ir klausiam klausimų ir supildom pagal oazės metodiką ir esant poreikiui tai yra pagrindas lygtiniam paleidimui organizuoti. Taip pat surašoma socialinio tyrimo išvada.

T: Galit papasakoti plačiau apie metodiką?

R3: Metodika, skirta nustatyti pakartotiniam nusikalstamumui, tačiau svarbu paminėti, kad pakartotinam, kuomet bus praleistas pirmų metų laikotarpis. Tai nėra, kad visam gyvenimui tas nustatomas yra. Tai yra metam po paleidimo bausmės atlikimo. Tai yra aukšta žema ar vidutinė rizikos. Skaičiuojamos balais ir kiekvienas klausimas, atsakymas turi tam tikrą balą, balinę reikšmę ir nustatoma ta rizika. Įeina ryšiai, teisės pažeidimai, mąstymas, elgesys, nuostatos, emocinė gerovė, išsilavinimas, finansinė padėtis, dar gal kažko nepaminėjau, bet pagrindinės šios.

T: Sakykite, ar jūs daug patiriate tiesioginio darbo su nuteistaisiais?

R3: Palyginus tai ne daugiausia, kiek aš turiu santykio, tai tiktai interviu metu, kuomet interviu maždaug trunka vidutiniškai 2 val. Tai čia pagrindinis mano ryšys su nuteistuoju ir iki tol aš nebendrauju ir po to nebendrauti supažindinant formalus bendravimas, bet toks kontaktas, bendravimas tik interviu metu.

T: Pasižymi tas santykis jūsų, kaip ir pareigūno ir nuteistojo. Būtent tokio interviu metu. Ar jūs manote, ar jūs žinote, kad jis yra kitoks? Negu, kad kitų pareigūnų santykis su nuteistaisiais?

R3: Jo, mūsų šiaip, aš manau, kad visų pareigūnų pakankamai draugiškas, tuomet gal ir bandoma tapti draugu, bet visą laiką yra bandoma išgauti tą informaciją. Tai mano darbas yra labiausiai manipuliacinis, kuomet esant situacijai bandai ir kažkokiu draugu pabūti ir jo kalba kalbėti ir žargonus naudot, kad tiktai tau pradėtų kalbėti, atsiskleistų ir tu žinai, kad jis tau pasako, gal tik kaip žmogui išsikalbėti, bet tu žinai, kad visą tą informaciją tai, kad panaudosi prieš jį, bet galimai

gali būti vertinimo metu, kad informanto informacija atsisuks prieš jį, nes kartais papasakoja tokių dalykų, kur bylose nėra, teismo nuosprendžiuose, ir tada tokia informacija pakenkia, bet tiesiog per daug pasako ir nepagalvoja, kad aš tai nesu draugas, kad išklausyčiau, aš esu analizatorius, aš analizuoju ir parašau tai, ką išgirstų, nėra taip, kad pamirštu papasakojo, nu ta prasme.

T: Tačiau jums kaip specialistui ir šiaip kaip žmogui, kaip jums toks procesas? Galite apibūdinti?

R3: Man tai dažnai, galbūt galima sakyti taip, kad aš visko matau tiek daug, tai man jau nereikšminga, nes man reikia to asmeniškai, tik darbui, dėl to nereikšminga.

T: Ar dažnai atsitinka taip, kad susiduriate su atvejais, kuomet teisiamašis tiesiog atsisako bendradarbiauti ir nesuteikia reikiamos informacijos?

R3: Tai nėra įprasta, bet nėra ir reta. Tai yra tas tikslas, kad gauti informaciją. Tai yra žmogus ir žmogaus teisės ir kažkas nėra teisės ir tai yra toks galvojimas, kad aš galiu ir tai ir aš negaliu. Tai visų pirma išliekam taip, kad mes nematytume, kad yra galimybės žmones kaltinti ar juos nuteisti, o tai, kad aš turiu šiuo atveju dirbti, tai mano tikslas, kad yra riziką žinoma pasiimti tą informaciją ir tai naudoti, tai aš turiu galimybę tai vis dar išsaugoti.

T: Sakykit. Jūsų darbas yra labai konkretus su analizavimu ir interviu darymo, bet, nepaisant to, tikriausiai pasitaiko įvairių konfliktinių situacijų. Ar nėra taip, kad tai yra vien labai taikus pokalbis ar klystu?

R3: Aš buvau kontaktinė pareigūnė ir dirbau aukšte, 3-ame aukšte. Turėjau savo būrį. Pasitaikydavo visokių situacijų, labiau kai būna mažai priežiūros ar kai jau senai bręstantis konfliktas. Svarbu laiku pastebėti ir įsikišti.

T: Kokį atsimenate santykį su nuteistaisiais ir jų santykį tarpusavyje?

R3: Visais atvejais draugišką, dalykinį, per pokalbį ir supratimą.

T: Ką atsimenate iš nuteistųjų kasdienio gyvenimo, tarpusavio santykių ir kalėjimo tvarkos užtikrinimo?

R3: Tiesą sakant, čia viskas buvo jau prieš nemažai metų, tai matyt dabar pasikeitė. Bet tada buvo taip, kad nelabai pakeisi esamos tvarkos, ir ne mūsų pasiūlyta ta tvarka, o nuteistųjų palaikoma. Nėra, kad kažkas labai blogo, bet sakykim ne taip, kaip reikalaujama, juolab ne taip, kaip įsivaizduoja norvegai atvažiaavę vizituoti. Tos grupės, subkultūros, smurtas ir principas „taip, o ne kitaip“ buvo stiprus, na ir tie tarpusavio santykiai tuo pagrįsti, tai tiek galiu pasakyti.

T: Ar yra kažkas, ką norėtumėte pridėti?

R3: Ne, ačiū

T: Ačiū jums.

Priedas Nr. 6

Interviu nr.4 Vilniaus kalėjimo darbuotojas Žanas (vardas pakeistas). 2023 m. rugsėjo 28 d.

T – tyrėjas, R4 – respondentas nr.4

T: Taip, tai interviu numeris 4 su darbuotoju Žanu. Įrašas daromas magistriniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“, įrašas daromas tyrimo tikslais ir nebus informacija saugoma. Ar sutinkate su įrašymu?

R4: Taip.

T: Gal galite papasakoti apie savo darbo pobūdį pagrindines užduotis?

R4: Darbo pobūdis tai tiesioginis darbas su nuteistaisiais. Iš tikrųjų tai va anksčiau ši pareigybė buvo pavadinta, kad tai yra dinaminė priežiūra. Aš pradėjau dirbti šitą darbą, tai iš esmės įvyko, aš manau, tada įvyko lūžis, lūžis to, betarpiško tiesioginio bendravimo su nuteistaisiais to santykio pažinimo.

T: kelintame aukšte dirbate?

R4: Dabar dirbu 2-ame, bet šiaip dirbau visuose aukštuose iš tikrųjų, nes čia jau 18 metų dirbu. Teko visus aukštus ir uždarąją reabilitaciją matyti.

T: Kadangi dirbate tiesiogiai ir matot, ir jau ne pirmus metus. Koks yra santykis? Darbuotojų pareigūnų su nuteistaisiais? Kaip jus, kokiais bruožais apibūdinti galėtumėt?

R4: Vis dėlto tai lemia asmeninės savybės. Iš tikrųjų pačių pareigūnų asmeninės savybės, bet santykis yra tas bendravimas iš tikrųjų. Kaip bebūtų, jei kokį tautos santykį pastatai, bendravimo santykių, kur svarbus žmogiškumas, supratimas, išdėstymas, labai svarbus aiškumas, žodžio laikymasis iš tikrųjų pasitikėjimas. Jei matai procesą, kaip auginimą pasitikėjimo tarpusavio, nes jis iškart negali būti, tam reikia šiek tiek laiko, kad pasitikėjimas būtų, kad tu galėtum kartais per tą bendravimą, žmogišką, atsakingą bendravimą, rimtą.

T: Kaip patys nuteistieji elgiasi, kaip visa apibūdinti santykį tarp jų, nes jis tikriausiai skiriasi nuo to, kurį turite jus su jais?

R4: Tu teisus. Taip, tai yra, kitaip tarpusavy jie. Bet šiaip kaip žmonės. Ir tie žmonės yra skirtingi iš tikrųjų tai ir santykiai pas juos. Iš vienos pusės, yra žmogiški santykiai. Tai nu patinka, nepatinka. Ten žinot, žmonės yra skirtingų savybių, elgesys, charakteris ir visa kita. Iš tikrųjų skiriasi kitas dalykas šiek tiek vis dėlto susiskirsto būsiu nebūsiu aš.

T: Būsiu nebūsiu kokia prasme?

R4: Kastos, bet jie taip nu, mes jų nepripažįstame. Realiai aš bendrauju su visai savo aukšte [2 aukštas], tikrai pas mane nėra. Nėra taip, kad kastos, bet jie vis dėlto save susiskirsto.

Čia visose gerai ir jie visi labai daugmaž laikosi tų dalykų. Pagrindinis skirtumas tai iš esmės jie

nevalgo iš tų pačių indų, prie vieno stalo, sakykim, taip nebūna, kad būtų. Kaip ir kažkokio artimo kontakto tarp jų nėra, jie ten sveikinasi iš esmės, bet tik tiek. Tai minimalūs tas pasiskirstymas iš tikrųjų minimalus ir sakau, tiesiog pagrinde, kad nevalgo kartu ir nesiprausia.

T: Kitų kasdienų procesų metu irgi kitaip elgiasi su ne savo kastos nuteistaisiais?

R4: Tokio kažkokio nežinau akivaizdaus, kad to skirtumo visiškai nesuprasdamas, nes nėra mūsų aukšte. Pavyzdžiui, jūs būtumėt, gal paskui pamatysime vizualiai nesimato visiškai, kiekvienu pavyzdžiui, kažkaip tiesiog bent jau mūsų aukšte tikrai.

T: Ar kastos trukdo jums organizuoti kalėjimo gyvenimą?

R4: Realybe tokia. Dabar galvoju. Galbūt vienintelis tai, ką sakiau, tai yra maitinimasis, visur kitur to nepastabiu tai ir netrukdo sakyčiau.

T: Kam tos kastos yra reikalingos nuteistiesiems?

R4: Jie taip organizuoja gyvenimą, prisitaikymo būdas prie kalėjimo realybės, manau.

T: Jus kaip žmogus matote gyvenimą ir laisvėje, ir nelaisvėje. Ar jūs kažkaip matote, kad vyrai laisvėje ir nelaisvėje elgiasi kitaip? Galbūt ne ar kitaip, bet kuo skiriasi? Nebent pasakytumėt, kad visiškai nesiskiria.

R4: Aš bandau iš tikrųjų taip atsakyti, ne šiaip tiesiog iš tikrųjų norėčiau kažkaip pasidalinti gyvenimiška patirtimi mano, kaip laisvė ir bendrai. Daug laiko praleidžiu su tikinčiais vyrais, esu praktikuojantis katalikas. Jie atsakingi pakreipia tą gyvenimą. Čia situacija, problema yra iš tikrųjų, to vyriškumo yra svarbu. Žodžiu, šie vyrai tokie patys. Mano supratimu, problema yra emocinis neraštingumas iš tikrųjų nesuvokimas, iš tikrųjų negebėjimas suprasti savo jausmų. Apie visus negaliu pasakyti, bet yra ta problema kalėjime.

T: Kaip pasireiškia?

R4: Žmonių negalėjimas pabūti vienam, visą laiką esi kontakte su kitais. Kai nėra emocinio raštingumo ir supratimo, kad tai yra svarbu, tokia aplinka tikrai nepadedą. Šiaip bendrai vyriškumas tai yra asmeniniai dalykai, tai labai žmogiška. Tai yra žmogiška, yra tas santykis, ryštas pasiryžimas.

T: Supratau, ačiū, visai grįžtant į kalėjimo gyvenimą, kaip užtikrinama tam tikra kalėjimo tvarka, nes tokia egzistuoja, ar ne?

R4: Užsiėmimai, nurodymų laikymasis, prižiūrėti ką jie daro, kai nu, pavyzdžiui, per tiesioginį kontaktą, tai ištiesai vaikščioti. Jei nuteistas, galbūt nenori bendradarbiauti jūsų aukšte tokiu principu beveik neįmanoma. Yra toks. Mes kalbam apie tai, kad iš tikrųjų, kad nebendradarbiavimas nėra dažnas.

T: Grįžtant prie interviu, ačiū už atsakymą tai dėl tos tvarkos palaikymo tokios, ar tai jus matot, kaip visiškai tik pareigūnų darbuotojų pareigą? A čia vyksta truputėlį minėtas bendradarbiavimas.

Ar čia yra tam tikras nuteistųjų prisidėjimas? Tos minėtos tvarkos palaikyme.

R4: Yra iš tikrųjų nuteistieji, kurie nėra abejingi, iš tikrųjų eina sako, kad nuvyksta kažkokių dalykai. Sakykim, ten šalia, tai vartai į tuos dalykus, už kuriuos nuobaudas galima rašyti iš karto. Panaši situacija kaip rehabilitacija sakiau kuruoju, ten žmonės dirba su priklausomybę ir ten vienas iš vienas iš vienas iš svarbiausių sąlygų yra tiesa, . Įvardijimas kokia jinai yra ta priklausomybė, tikrovė, įrankis, yra pavojingas vartojimas. Nu tai yra labai atsakingai iš esmės ateitis jau rimtas dalykas yra tai va, tai ir nu supranti, kad jeigu jie nutylės kažkokių pažeidimus, nuo mažų viskas susideda, neduok dieve, ten rašau narkotinių medžiagų patekimas ar kažkas ir kad jiems patiems tai mums jau tiesiog informuoja arba ten kažkaip nu žodžiu informuoti mus tada mes imamės veiksmų arba patys bandom užkardyti į priekį kalbėdami kaip prevenciškai tiesiog, kad nu net nebandykit, nes nu tai liečia naujokus. Tai va tai ten tam ganėtinai aktyviai, kol kas taip stengiasi čia irgi yra aukšte. Iš tikrųjų nuteistieji, kurie praneštų, pasakytų, pamatę neteisybę ir, pavyzdžiui, kažkas būna ten *ala* bando, jeigu bando kas tam tai čia labai greit susišneka ir nu išsiaiškinama ir visi draugiškai gyvenam toliau ir viskas tiesiog.

T: Supratau, sakykit prašau, o ar ten panaudoti fizinių poveikio priemonių tam, kad kažkokia situacija spręsti konfliktinės, prireikia?

R4: Man asmeniškai ne. Neteko patirti tokios situacijos. Šių metodų nenaudojome dabar. Kai tik pradėjau dirbti, pradėjome daryti kabinetus kiekviename aukšte, kiekviename kabinete buvo po du dinaminės priežiūros specialistai. Kaip tik tada buvo konfliktinė situacija sekcijoje, aš tiesiog įbėgau. Ten iš tikrųjų pareigūno pasakojimas ir tonas buvo tokie, kad tai atrodė kaip tiesioginė agresija ir sutramdymas. Tokį atvejį atsimenu. Man, kai jau kalbame apie tai, kaip artimas santykis yra bendravimas su unteistaisiais, yra tiesiog žmogiški, normalūs vyriški santykiai ir bendravimas, kurie formuoja pasitikėjimą. Aiškinu, ką galima ir negalima daryti, jeigu kažkas yra uždrausta, kokios gali būti pasekmės, kodėl tai uždrausta, ir su laiku, kai tai tampa aišku, įgyvendinamas pasitikėjimas.

R4: Tikrąjį pasitikėjimą galima sukurti per šias bendravimo situacijas. Iš tikrųjų, bendraudamas su vyrais, eini per lygų susitikimą. Dabar situacija tokia, kad manau, kad jums nereikia problemų. Bet jei jos iškyla, būtina jas išspręsti. Suprantant, kodėl kažkas yra netinkama, aiškinama, kad tai nevalia daryti, ir paaiškinant galimas pasekmes. Jis tai girdi ir žino, kad jei bus pasekmės, jos tikrai bus. Jei nesikeisite, tarkime, jūs, ar kur kitur, galima keisti elgesį. Tai yra būdas kreiptis į jų elgesį, nes mes visi, kaip vaikai, bandom ribas. Jis bando nustatyti ribas, ir jos turi būti aiškiai nubrėžtos.

T: Paminėjote apie vyriškus santykius, kaip juos suprantate kalėjime ir apskritai?

R4: Manau apie vyriškumą kažkaip, na tai yra atsakomybė, atsakomybė už savo veiksmus, kuriuos prisiėmėme, kad tai yra. Tai yra rimta iš tikrųjų, nes mano žmona dirba darželį ir ten santechnikas ir

ar šiaip kokia kitokia pareigybė, nesvarbu, sako, kad nepadarė darbo ir net nesistengė, sako kaip įmanoma nesistengti nedaryti, kad nu padaryti, ji sako, aš matau, kaip tu darai namuose ir padarai. Vyriška savybė, atsakingumas ir dar kartą atsakingumas. Būtent už tai, ką tu darai, atsakomybės prisiėmimas, dar kitaip tariant. Tai va už savo veiksmus, atsakomybės prisiėmimas. Sakykim, tai vienas iš svarbių savybių.

T: Grįžtant pas jūsų darbą, ar jūs pastebite, kad nuteistieji taip elgiasi jūsų akivaizdoje negu, kad ne jūsų akivaizdoje tarpusavyje?

R4: Taip.

T: Kuo tai pasižymi?

R4: Tiesiog matau, kad žmogus nori įsiteikti, jis siekia parodyti tą gražesnę pusę, nei kokia yra iš tikrųjų. Nors tokių žmonių yra nedaug, yra kurie tai daro. Yra ir tokių, kurie stengiasi būti tiesiog tokie, kokie yra. Vėlgi, kaip sakiau anksčiau, tai labai individualu. Kai pasakai žmogui, kad jis turėtų būti savimi, nereikia maivytis ar rodytis, jis gali pasirinkti elgtis natūraliai, tačiau tai nėra dirbtinai lengva. Kiti gali bandyti įvaizdį, tačiau galų gale lieka su kauke, nes tiesiog nekeičia savo būdo. Tai rodo, kad negali pakeisti žmogaus.

T: Labiausiai šitas pasimato per asmeninį ryšį/bendravimą?

R4: Kai einu ten į vieną aukštą, matosi, kad jis vis vaikšto po virtuvę, eina į tualetą, dirba ir kitaip elgiasi. Nors man nereikia su juo kalbėtis, nes girdžiu jį bendraujantį su kitu, jo kūno kalba ir veido išraiška daug pasako apie tai, kaip jis elgiasi.

T: Supratau. Ar jūs esate pats dirbęs tik vyrų kalėjime ar moterų gal teko padirbėti?

R4: Neteko.

T: Supratau, ar yra kažkokių kitų svarbių detalių, kurių nepaminėjote, bet yra mūsų pokalbio temoje ir norėtume paminėti.

R4: Jūsų tema labai įdomi. Pridėsiu tik, kad žmogus tiesiog turėtų tobulinti savo emocinį intelektą, nes tai svarbu ne tik vyrui, bet ir kiekvienam žmogui. Emocinio intelekto lavinimas leidžia geriau suprasti kitus vyresnius ir moteris. Iš tikrųjų, mes turime suprasti, kad išsilavinimas nėra vien tik formalus mokymasis, bet ir gyvenimiška patirtis, žinojimas, analizė, gebėjimas užduoti klausimus sau: kas aš esu, kodėl aš esu, kodėl su manimi vyksta tam tikri dalykai? Šie elementai padeda žmogui augti kaip asmenybė, bet aš akcentuočiau, kad visų pirma mes esame žmonės, o ne tik vyrai ar moterys. Tai yra žmogiškumo principas, į kurį atsižvelgiant kiekvienas, neatsižvelgiant į lytį, gali tobulėti. Tai įdomus klausimas, ir tikiuosi, kad pavyks jums šią temą kažkiek išnagrinėti, nes čia slypi svarbios gyvenimo sritys.

T: Ačiū jums.

R4: Gerai ačiū Daniel jums, sudiev.

Priedas Nr. 7

Interviu nr.5 Vilniaus kalėjimo darbuotoja Akvilė (vardas pakeistas). 2023 m. rugsėjo 28 d.

Įrašas nėra daromas dėl nesutikimo įrašyti interviu.

Informacija surinkta užsirašant interviu metu tyrimo dienoraštyje, ja leista naudotis tyrimo tikslais.

Priedas Nr. 8

Interviu nr.6, Vilniaus kalėjimo nuteistasis Vladimiras (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 5 d.

T – tyrėjas, R6 – respondentas nr.6

T: Laba diena, interviu numeris 6 su nuteistuoju Vladimiru. Įrašas daromas moksliniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“, įrašas daromas tyrimo tikslais ir informacija nebus saugoma. Ar sutinkate su įrašymu?

R6: Taip.

T: Tuomet pradėsime interviu. Noriu paprašyti jūsų pristatyti, prisistatyti, papasakoti apie save.

R6: Dirbu. Esu aplinkos tvarkytojas, dirbu jau ne vieneri metai. Nusiskundimų tarp pareigūnų neturiu, nes pareigūnai elgiasi su manim gerai. Čia kalėjime yra kontaktiniai pareigūnai. Tai yra dinaminė priežiūra, su kuriais aš labai bendrauju, nes su nuteistaisiais ir aš nieko bendro nenoriu turėti, nes man daro blogą įtaką. Priklausomybės ir neturiu nei šiuo metu, nei apskritai. Labai mėgstu daryti gerus darbus, ką sako pareigūnas, tarkim, atlikti bet kokį darbą be jokių atsikalbinėjimų. Taip pat mėgstu piešti, mėgstu sportuoti.

T: Ar mokotės? Studijuojate?

R6: Taip. Vilniaus suaugusiųjų mokymo centre 11 klasėje.

T: Supratau, sakykite, o kaip tas gyvenimas čia jums sekasi, ar viskas gerai?

R6: Nepasakysiu, kad tai yra visiškai paprasta situacija. Čia yra tam tikra strategija, kuri įtraukia instituciją ir administraciją. Suprantu, kad esame šioje situacijoje, ir LKT [autorius: Lietuvos kalėjimų tarnyba] turi metodiką, kaip spręsti šį klausimą. Suprantama, kad tai yra smurtinis nusikaltimas, esu už tai atsakingas. Deja, man nebuvo suteikta galimybė integruotis į visuomenę, dėl to yra sunku.

T: Sunku jums dėl ko?

R6: Dėl lygtinio paleidimo ar bent probacijos, lengvesnio režimo. Pas mane yra sukelta rizika ir pas mane aukšta ten yra ir man neduoda jokios galimybės, bet aš neneigiu savo kaltės. Aš pripažinau savo kaltę, aš gailėjausi, atsiprašiau net teisėju, o aš nemoku kitaip paaiškinti. Tai aš gal 12 metų taip kai teisė aš nesugebėjau suvaldyti savo emocijų, aš tiesiog nu. Prašau, kad man atleistų už tai, ką padariau, nes iš tikrųjų žiaurų čia buvo tiesiog kerštas. Iš mano pusės, aš nužudžiau žmogų, kuris iš viso nekaltas buvo tiesiog pasitaikė po ranka.

T: Ačiū, kad pasidalinote. Norėčiau truputėlį grįžti, prašau, sakykit, o grįžtant gyvenimą čia kaip atrodo jūsų santykius su kitais nuteistaisiais?

R6: Šičia galiu pasakyt nu yra viena riba ir kita riba yra kurią nuteistieji yra, kurie vartojantys narkotikus. Aš su jais apskritai nenoriu bendrauti, nes jie save žaloja. Kiek fiziškai, bet ir emociškai

žaloja, psichiškai. Emociškai todėl, kad tu pats pyksti ant jų, jie tokie vaikšto apduję dienos metu kosmonautai, jiems nuo to tik blogiau, o dar ir įtraukti kitus nori, kam, nesuprantu, nori, gal, kad būtų iš ko skolintis vėliau, kai patys neturės. Su kitais nuteistaisiais, normaliais, kurie nevartoja, bendraujam gerai. Išgeriam kavos ryte, suvalgom saldainį ar sausainį nesvarbu, bet pasikalbam tikrai draugiškai, mes nesipešam. Pas mus gyvena 6 nuteistieji mano kambaryje, ir mes visi draugiškai gyvenam, visi yra dirbantys. Man taip yra tada lengviau gyventi, nes kitaip, nu kam, kaip sakoma, liaudiškai sakant, kam su psichais gyventi narkomanais, jeigu tu paskui pats tokiu gali tapti?

T: O ką galėtumėte papasakoti truputį apie savo kasdienybę? Kaip ji atrodo?

R6: Dieną pradėdama anksti, ypač žiemos sezono, kai ryte keliamės 5 val. Išeinu į darbą. Kartais tenka eiti kelis kartus per dieną, ypač kai pertraukos, valgymas. Vidurdienį paprastai pavalgau ir po to grįžtu į darbą. Dienos pabaigoje, apie 4 val., jau galima sakyti, kad tai vakaras. Tada pavalgau vakarienę, žiūriu televizorių – naujienas arba filmą. Jei vyksta sporto renginiai, ypatingai mėgstu stebėti krepšinį, nes pats moku žaisti ir man tai patinka labai.

T: Supratau. Dienos metu bendraujate su kitais?

R6: Kai yra laisvo laiko, būnu su draugais arba lankau psichologą arba socialinį darbuotoją, kai reikia. Sunkesniais atvejais nebūna laiko pokalbiams, nes einu į mokyklą.

T: Kiekvieną dieną?

R6: Ne kasdien, bet pastarąsias savaitę ir pusės nebuvo. Reikės nueiti, galų gale.

T: Supratau. Kaip jums sekasi dalintis kambariu su kitais? Sakėte, kad viskas gerai.

R6: Taip, viskas gerai, bet neatskleidžiu visko. Savo išgyvenimus dalinuosi tik su specialistais, kurie gali man padėti – psichologais ir socialiniais darbuotojais. Jie patys yra patyrę sunkumų ir gali suprasti mano patirtį. Turiu, kaip sakoma, gyvenimo istoriją, kurią galėčiau trumpai pasidalinti. Prieš atliekant bausmę, išgyvenau labai didelę tragediją – mano mama mirė 2011 metais. Sužinojau apie tai per kitą asmenį, mano seserį, kuri paskambino iš mamos telefono. Sesė pranešė, kad mama, na jos nėra. Ir vis tiek kaltinau save dėl to, bet kaip sako psichologai, nereikia kaltinti savęs. Anksčiau ar vėliau kiekvienas privalo susidurti su gyvenimo išbandymais, ar tai būtų ligos ar kitos priežastys. Mano mama labai sirgo, turėjo lėtinę ligą. Buvo nustatyta medikų, kad ji sirgo ilgalaikiu negalavimu. Taigi, jos išgelbėti nebuvo įmanoma, bet aš vis tiek stengiausi jai padėti, kiek galėjau.

T: Supratau, ačiū, kad pasidalinote. O kaip jūs prisitaikėte atvykęs į šią įstaigą? Ar tai buvo sunku prisitaikyti prie naujo gyvenimo, ar susidūrėte su kalėjimo hierarchija?

R6: Taip buvau kitas žmogus. Šiaip pats tų subkultūrų, nors jos čia tikrai yra, bet dalinai gali nesilaikyti, tik reikia niekam nieko neįrodinėti. Čia aš nesilaikau, aš gyvenu kaip laisvės žmogus. Tas pats, kaip ir jus, ir visi kiti. Aš bendrauju, stengiuosi pas mane nėra net tokio žargonų, kaip įkalinimo įstaigoje. Aš bendrauju kaip aš laisvėje, juk mokiausi. Stengiuosi, nu mažiau tų

keiksmožodžių, kažkokių nu tai yra, nėra netobula. Patikėkit, aš esu pats netobulas, bet aš stengiuosi atsikratyti. Nes aš noriu pakeisti save, aš noriu iš tikrųjų būti. Nu, aš ne angelas taip, bet noriu. Aš esu tikintis žmogus. Aš esu krikštytas, aš lankau koplyčia, aš patarnauju kunigui man ir man padeda nusiraminti. Ir man smagu, aš labai džiaugiuosi ir yra vadinamas priežiūros specialistas kur su jumis prieš tai kalbėjo, kuris labai padeda [autorius: kalėjimo priežiūrėtojas Žanas].

Aš turėjau pasikeisti, aš turėjau susiprotėti, turėjau tapti biški toks susimąstęs apie viską, o ne lengvabūdiškai bet kaip žiūrėti į viską.

T: Susivokti, kur patekote, ar bendrai?

R6: Susivokti, kur aš randuosi tikrai ne vaikų darželis, nes tais laikais 2000-aisiais. Ten buvo grupės, kurioje aš atlikau bausmę, tai buvo pirmieji Pravieniškių sektoriaus metai. Ten buvo grupės šiaip vadinama pragaru. Aš tiesiog patekau tiesiai į pragarą. Tada viskas vyko taip, kad aš neturėjau kito pasirinkimo.

T: Kažkaip paveikė jūsų asmenybę, reikėjo naujų savybių išsiugdyti?

R6: Aš norėjau ramybės, aš norėjau atlikti bausmę, išeiti ir toliau bandyti keistis.

T: Ką daryti reikėjo, kad jūsų gyvenimas būtų paprastesnis, lengvesnis tame „pragare“?

R6: Susiradau tą darbą, tapau rimtesnis ir tada išėjau į laisvę po laiko.

Bet vis tiek pagundos tos liko, aš vėl pradėjau vagiliauti, pradėjo plėšikauti. Nu tiesiog man trūko tų pinigų. Mama buvo vėl serganti ir aš turėjau kažkaip padėti savo mamai, kad įsigyti tų vaistų, kurių neįmanoma įpirkti. Aišku, ten daug neprivogsi, bet sakau, yra kaip ir aš nemėgstu meluoti. Aš tada labai stipriai įlindau į tą kriminalinę problemą.

Privogiau tiek pinigų, kad nežinojau, kaip jais naudotis. Visokių buvo pagundų ir alkoholis. Tiesiog. Norėjau tai įmanoma padėti su tais vaistais brangiais, nupirkau šituos vaistus. Viskas gerai, sveikata, gerėjo, gerėjo, bet kas iš to jau padaryta blogai, tiek žmonių nuskriaudžiau tiek, kad nu čia ne piniguose laimė. Čia žmonėms blogai padariau.

Galiausiai policija mane pagavo ir reikalavo, kad prisipažinčiau. Aš prisipažinau, aš neturėjau ko tikėtis. Nes buvo ir liudininkų atsirado kažkaip. Ir tiesiog. Atvežė mane čia 2008 metais.

Pirmą kartą čia buvau. Atliko bausmę 3 metus 2 mėnesius. Už padarytus nusikaltimus. 6 epizodus. Iki 2011 metų atlikau bausmę. Išėjau iš šitos įkalinimo įstaigos ir pagalvojau. Jeigu dabar kažką padarys negero, tai jau bus. Viskas. 8 mėnesius pabuvau laisvėje, kaip sakoma.

T: Grįžote į Klaipėdą?

R6: Taip, pas mamą dar buvo gyva, viskas gerai. Su sese bendravau viskas gerai ir su broliu bendravau. Nors dabar su broliu aš nebendrauju, labai sunku, sakė su palaikau ryšį. Tada vėl padariau nusikaltimų ir grįžau.

T: Supratau, o ar sakytumėte, kad Vilniaus kalėjime yra griežta tvarka?

R6: Nu šiaip ir griežta. Anksčiau buvo kažkaip ne taip.

Griežtumas dėl to, kad viskas kontroliuojama, pareigūnai itin žiūri labai griežtai į viską. Ir manau, kad jie teisingai daro. Aš negaliu priešiškaai prieš juos nusiteikti. Nu. Tikrai pasikeitė daug kam ir labai griežtai viską žiūri į kiekvieną žmogaus judesį. Čia, galima sakyti, duoda tau 3 nuobaudas. Tai yra nuobauda, kaip jam pasireikšti į ramų. Nuobauda už tai, ką tu vartoji, tave nuveda testą, padarą ir randa narkotinę medžiagą, tada tau skiria nuobaudą. Skyrė baudą 50 eurų susimokėti. Mėnesio laikotarpyje užsimokėti. 2-ą nuobaudą tau duoda tarkim. Atima galimybę nusipirkti maisto produktus, higienos priemonės. Po 3 nuobaudos keliauji drausmės grupę. Tai va.

T: Kaip jūs dabar turit tokių bičiulių draugų čia?

R6: Ne.

T: Kodėl?

R6: Daro blogą įtaką.

T: Supratau, tuomet sakyčiau prie paskutinių klausimų einam, o jūs sakėt, kad subkultūrų jų nesilaikote, bet gal yra kas šiaip tokios bendruomenės, labiau bendraminčių, kažkur panašių žmonių jūs ten savo pomėgiais savo interesais, prie kurių prisijungiat?

R6: Pomėgiai jo, man patinka, bet nelabai kas nori kartu kažką veikti, visi sau kampuose.

T: Truputį dabar taip konkretesnis klausimas: tai gal ir pagalvot reikės jums kaip vyrui? O ką būtina daryti, kad čia gyvenimas klostytųsi normaliai, kad su jumis elgtųsi normaliai? Galbūt čia reikia kalbėti apie kažkokį standartą?

R6: Jo, pabandysiu jums atsakyti į klausimą, jeigu ką mane pataisykite.

T: Tai man įdomu, kaip jūs manot.

R6: Būdamas čia įkalinimo įstaigoje reikia turėti vertę. Svarbiausia, reikia vengti ryšių su narkotinėmis medžiagomis. Tai yra pirmas dalykas. Antras dalykas – vengti konfliktų. Trečias dalykas – reikia taip prisižiūrėti, kad tau kažkas kitas kitą žmogų nesantykiautų, naudodamas susidorojimo metodus.

T: Ką tai reiškia?

R6: Tai reiškia, kad fizinės jėgos neturėtų būti naudojamos prieš tave nei iš tikrųjų arba neteisingai ir ne vietoje, prieš tavo valią. Suprantat apie ką aš? Jeigu bent jau kažkaip tai paaiškinau, nežinau.

T: Gerai, o jūs sakėte, kad dar kitose įstaigose – Pravieniškėse ir kolonijose atlikote bausmę, ar ten buvo kitaip?

R6: Ten iš tikrųjų būdavo žiauru. Aš savo akimis mačiau kaip nuteistasis buvo vadinamas „stipresniu asmeniu“. Kiti turėjo tarnauti. Gaudavo pylon, jei blogai padarydavo darbą, išplaudavo tualetus ne taip. Tai buvo tam tikras statusas to stipriojo, stengiausi būti kuo toliau nuo to, čia subkultūra, kuri ten buvo stipresne negu čia Vilniuje.

T: Supratau.

R6: Tai va, jis pamatė, kad padarytas darbas netobulus. Jis pakvietė kitus savo *pieškas*, ir ji taip sumušė, kad... Sakyčiau, įmanoma tai būtų kaip šis portretas [rodo į salėje kabantį raudonai-oranžinį abstraktaus stiliaus paveikslą]. Jis atrodė taip.

T: Supratau. Gal, jeigu gali dar būti visiškai prie paskutinių ir paminėti, koks yra tas vyro vyriškumas standartas, čia koks turi būti vyras čia?

R6: Pasitikintis savimi. Nu aišku apie tobulybę aš nepasakysiu, bet būtinai turi būti psichologiškai stiprus todėl, kad jeigu psichologiškai stiprus, tai jisai reiškia tikrai to nenusileis kitiems ir darys tą, ką turi pats, kaip jaučia, kokio nori pasiekti rezultato permastant savo buvimą čia.

T: Kokios, jūsų požiūriu yra subkultūros čia kalėjime?

R6: Atsiprašau, aš norėjau jūsų paklausti, ar jūs esate, kaip sakoma atstovas, ministerijos ar ne?

T: Dabar kaip tyrėjas, renku informaciją tik tyrimui.

R6: Yra pagrindinės nuostatos. Yra gaidžiai, drambliai ir mafija nu. Yra žemesnės kastos nuteistieji vadina nuskriaustaisiais, tie kurie liūtams vadinamiems liūtams, tai yra bachūrams gamina valgyti, prižiūri, kaip sakoma, vadinam torpedomis, jie turi vykdyti.

T: Kaip jus save matote tose kastose?

R6: Aš nepalaikau nei vienos. Tiesiog jie parodo savo silpnybę ir jie nori tipo išgyventi tokiose nu kas turi daugiau pinigų ar turi didesnę namo dalį. Tai yra vilą ar ten kotedžą, ar dar kažką, ar gerai gyveno. Tai jau jis yra viskas priskiriamas prie liūtų ir nuo to prasideda.

T: Gal yra kažkas dar kažkokių detalių, kurias norėtumėte paminėti?

R6: Dėl šitos oazės funkcijos aš norėčiau paprašyti jūsų, kad jus ministrei ir perduotume ką bandytų nuosekliai kreipti dėmesį ir į smurtinius nusikaltėlius, nes jie irgi gali pasikeisti, o oasis to neapima..

T: Ačiū.

R6: Ačiū jums, viso gero.

Priedas Nr. 9

Interviu nr.7, Vilniaus kalėjimo nuteistasis Kęstutis (vardas pakeistas), 2023 m. spalio 5 d.

T – tyrėjas, R7 – respondentas nr.7

T: Tai aš dabar pradėdau įrašą. Įrašas kuriamas moksliniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“. Įrašas kuriamas tyrimo tikslams, ir informacija bus saugoma konfidencialiai. Ar sutinkate su įrašymu? [linksis galva pritariant].

R7: Galit, galit, įrašinėkit.

T: Kaip sekasi bendrauti ir gyventi čia? Gal galėtumėte pasidalinti savo patirtimi?

R7: Realiu gyvenimu viskas iš dalies normalu. Pradžioje, kai atvykome, buvome kaip perkelti iš vieno gyvenimo į kitą. Buvo didesnis kalėjimas, daugiau laisvės, daugiau galimybių. Dabar viskas suspausta, gyvename viename bendrabutyje, su mažai laisvės. Yra daug apribojimų, nedaug lauko laiko. Bet su laiku prisitaikome.

T: Jaučiu, kad jūs kalbate apie daugelio metų patirtį. Kiek iš viso prabuvo?

R7: Turiu 12 metų bausmę, jau atlikau beveik 7 metus.

R7: Iš pradžių buvo sunku, nes buvau atvežtas iš kitos įstaigos, bet galiausiai pripratau. Pareigūnai čia buvo ganėtinai nuolaidūs, yra sąžiningi. Bet yra tam tikrų trūkumų.

R7: Dauguma įstatymų iš Baudžiamojo Kodekso netaikomi arba yra labai griežtai interpretuojami. Čia yra trinties tarp senų ir naujų sąlygų. Politika čia lieka sovietinė, nepaisant to, kad įstatymai keičiasi. Dėl to kyla konfliktai ir nepasitenkinimas.

T: Suprantu. O kaip vyksta santykiai su nuteistaisiais? Ar pastebėjote skirtumus kituose kalėjimuose?

R7: Ryšiai su kaliniais yra gana draugiški. Nėra didelių konfliktų. Nors yra naujų programų, jos labai efektyviai pagerino bendravimą. Bet kartais gali būti sunku išeiti į pusiaukelės namus.

T: Ar manote, kad čia sunkiau? Kokia priežastis?

R7: Manau, kad pareigūnai yra nusiteikę senamadiškai. Jie išlikę nuo sovietmečio ir nenori prisitaikyti prie pokyčių. Taip pat politika čia lieka sovietinė, ir tai kelia konfliktus.

T: Suprantu. O kaip yra su kasdienybe? Kaip kalėjimo tvarka veikia jūsų gyvenimą?

R7: Kasdienybė kalėjime yra griežta. Privalai paklusti tvarkai, eiti į patikrinimus. Yra programos ir mokymai, tačiau dauguma jų reikalauja mokėti užsiregistruoti. Pavyzdžiui, norint mokytis nėra taip paprasta, mažai pasirinkimo ir sąlygos griežtos.

T: Ar dirbate?

R7: Aš dirbu kalėjime, kuriant rankų darbo dirbinius. Taip pat dalyvauju kultūros veikloje.

T: Sakykite, o kaip atrodo pasidalinimas į bendruomenes Vilniaus kalėjime, ar yra vadinamos subkultūros?

R7: Jos yra, bet čia žinot, na kaip ir gyvenime, visi skirtingi, toks su tokiu bendrauja, jeigu mes nesilaikytume to standarto vienos ar kitos chebros, būtų sunku, mums tai padeda, be to būtų sunkiau. Aišku aš ne koks nuskriaustasis ar kaziolas, tai man dėl to lengviau. Būsi normalūs – su tavim normaliai.

T: Ačiū, kad pasidalinote savo patirtimi. Tai labai naudinga mano tyrimui. Ar yra ką norėtumėte pridurti ar pasakyti pabaigoje?

R7: Galbūt norėčiau pabrėžti, kad nors yra iššūkių, tačiau ir gerų dalykų.

Priedas Nr. 10

Interviu nr.8, Vilniaus kalėjimo nuteistasis Sigitas (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 12 d.

T – tyrėjas, R8 – respondentas nr.8

T: Įrašas daromas moksliniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“, įrašas daromas išskirtinai tyrimo tikslais. Ar sutinkate su įrašymu?

R8: Taip.

T: Norėčiau, kad pasidalintumėte savo patirtimi čia. Kaip sekasi gyventi, papasakotumėte apie save.

R8: Man visur sekasi gerai, nes esu sėdėjęs daug metų, 24 metai. Dar liko tiek pat metų, kažkur 18. Pradėjau gyventi toliau nuo namų, nes žmona mano prie Kauno, ir man čia yra nelengva dėl tolumo važiavimo.

T: Kaip jums sekasi šiame kalėjime? Gal galite pasidalinti savo kasdienybe čia?

R8: Mano kasdienybė čia yra gana paprasta. Daug laiko praleidžiu žiūrėdamas serialus, ir vakarais kartais žaidžiu kortomis. Darbo zonoje nėra užsiėmimų, ir tai nėra lengva, ypač tiems, kurie sėdi daug metų.

T: Kaip jūs sutariate su bendražygiais? Kaip vyksta bendravimas su nuteistaisiais?

R8: Sutariu su daugeliu žmonių čia. Yra įvairių situacijų, bet priklauso nuo žmogaus. Jeigu esi normalus, tai ir su tavimi bus normalūs. Tačiau yra ir tokių, kurie bando sukurti spaudimą ar konfliktus. Bet mane čia šiaip visi gerbia, nes žino už ką sėdžiu. Žino mano vardą visa Lietuva, galiu į bet kokį kalėjimą važiuoti ir neprapulsiu. Vardą užsitarnavęs, kaip sakoma. Žino mane kad aš čia ne šiaip.

T: Kaip prisitaikėte patekęs į kalėjimą? Ar turėjote keisti savo požiūrį ar elgesį?

R8: Nesileidau, tiesiog nenusileidau. Mano požiūris yra išlikti stipriu ir nepasiduoti. Nesvarbu, kas vyks, aš neketinu mažintis. Manau, svarbu išlaikyti savo vardą ir pasipriešinti spaudimui.

T: Kaip vyrai čia suvokia vyriškumą? Ar yra tam tikra subkultūra ar taisyklės, kurios susijusios su vyriškumu kalėjime?

R8: Vyriškumas čia reiškia būti stipriu, pasitikinčiu savimi ir gerbti kitus. Kalėjime yra tam tikrų taisyklių, kaip elgtis su kitais vyrais. Draugystė ir pagarba yra svarbios.

T: Ar galime pakalbėti apie tai, kaip jūsų gyvenimo būdas keitėsi nuo to, kai patekote į kalėjimą? Pagalvokite ir apie tai kaip vyriškumas pasireiškia jūsų kasdienybėje?

R8: Mano gyvenimas šiuo metu yra ribotas, daug laiko praleidžiu žiūrėdamas televizijos serialus. Darbas ar kitos veiklos neįmanomos šioje aplinkoje. Bet jei esi stiprus psichologiškai, gali išlikti

savimi. Tai mano kasdienybė, tiesiog kokia yra, aš negalvoju ar čia kaip vyras ar kažką, viskas čia aišku ir nuspėjama.

T: Ar kalėjime yra tam tikrų taisyklių ar hierarchijos, kurių vyrai turi laikytis?

R8: Taip, yra tam tikrų nerašytų taisyklių. Prievartavimas yra nepriimtinas, ir vyrai, kurie tai daro, praranda pagarbą bendražygių akyse. Hierarchija čia yra gana aiški, stiprieji vyrai tampa lyderiais. Stiprieji tai ir charakteriu ir jėga ir savo galva.

T: Ar kalbėtumėte apie tai, kaip psichologinės arba fizinės prievartos atvejai gali paveikti vyro statusą kalėjime?

R8: Fizinės prievartos atvejai gali lemti požiūrį į tave, nes jeigu leidiesi, kad tave muša, nu tai ir muš, prievartauja – prievartaus, nėra čia to daug, nelabai tai yra matoma, bet žinoma. Psichologiškai taip pat, na jeigu nusileisi iki to, kad belekaip vadins ir kalbės su tavimi, tai taip ir bus. Kaip ir man atrodo čia viskas aišku, nemanau, kad čia tik kalėjime taip, gyvenime taip bendrai yra.

T: Kaip jūs įsivaizduojate vyriškumą ir jūsų vyrų bendražygius po išėjimo iš kalėjimo? Ar tikite, kad ši patirtis turės ilgalaikį poveikį?

R8: Manau, kad išėjęs iš čia aš turėsiu stipresnę charakterį. Bet tik laikinai, nes tikrai nemanau, kad tai ilgalaikis poveikis. Svarbu, kaip žmonės priima tave išėjus. Tikimės, manau visi, kad bus galima sugrįžti į normalų gyvenimą, nors žinom iš kitų, kad būna visai ne taip, gyvenimas po kalėjimo lengvesnis niekada nebūna.

T: Supratau, ačiū, o tai kaip šitam kalėjime jums sekasi kalbant ne tik apie santykį su kitais nuteistaisiais?

R8: Žiūriu, kad nori, kad papasakočiau, nu gerai, žiūrėk. Iš tikrųjų čia blogai, čia blogai jau tuo, kad mes sėdim čia su baisiais žmonėm. Nu čia gi ir pedofilai ir taip toliau jie čia jokio vyriškumo, jokio garbės kodekso, kur valgo ten šika. Nu atsiprašau taip yra, nesąmonės čia vyksta iš tikrųjų, tai dabar nu. Čia niekas net nesprendžia problemų. Neperkelia, jeigu paprašai. Aš jam sakiau, nuvežkite į kitus pataisos namus, kur aš galiu sėdėt ramiai ten dirbt, nes čia nėra darbo, negaliu užsidirbti, tai čia mane laiko, kažkoks spaudimas.

T: Papasakokite prašau plačiau apie situaciją čia, dar apie tą santykį su kitais nuteistaisiais, koks jis yra, kuo jis pasižymi?

R8: Viską pasakiau, blogai čia, nėra, kad tu čia pasikeistum. Niekas to nenori, nei sistema, nei prižiūrėtojai nei kas, nu čia sėdim su baisiais tai baisu ir yra. Koks santykis gali būti, ką aš žinau čia tai, bendrauju, tai, ką aš žinau, bendrauju žaidimui. Dauguma žmonių tokių yra kur nu dirba gryna žvalgyba. Nu tokių nu ne nu neskaitau vyrais netgi kituose pataisos namuose jie net negalėtų būti, jie ir nebūtų, jie tik čia dar gali būt žinai. Baisu čia.

T: Kodėl?

R8: Kodėl? Todėl, kad jie nu. Vyrai, bet jie nu ožiai, pridavinėja už bet ką už bele ką, žinai, taip noriu pliusiukus gaut kažkokius žinai, ten ir taip toliau, bet ten tas lengvas grobis išeit atostogų išeiti ir taip toliau. Nu tokie dalykai.

T: ačiū už vertingą informaciją. Ar norite kažką pridėti?

R8: Ne.

T: Tuomet dėkui už pokalbį, sėkmės jums.

Priedas Nr. 11

Interviu nr.9 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Erikas (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 12 d.

T – tyrėjas, R9 – respondentas nr.8

T: Įrašas daromas moksliniam darbui „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo įrankis: Vilniaus kalėjimo atvejis“, įrašas daromas tyrimo tikslams ir nebus informacija saugoma. Ar sutinkate su įrašymu?

R9: Taip, sutinku, sakyk „tu:, kreipkis „tu“.

T: Gerai, tu irgi.

T: Minėjai prieš pokalbį, kad tavo patirtis kalėjime nuo 19 metų amžiaus, kaip konkrečiai sekasi atlikti bausmę Vilniaus kalėjime?

R9: Man čia sekasi normaliai. Pervežimas į Vilniaus kalėjimą, buvo tikriausiai teisingumo ministerijos sprendimas, ir na kaip, yra labai gerų dalykų, yra blogų dalykų. Aš pavyzdžiui esu nepatogus nuteistasis darbuotojams, nes aš ilgą laiką esu kalėjimuose ir žinau jų ir savo teises, tai jie bando ir ant manęs pažaisti, bet neišeina, nes šiaip aš tai nieko blogo nedarau.

T: Kiek laiko esi čia Vilniuje?

R9: Jau 4 metai. Nuo to laiko, mane čia priverstinai testavo 20 kartų, dėl nesutarimų su administracija, sakyčiau.

T: Kaip testavo?

R9: Na tai, jie gali daryti priverstinį patikrinimą narkotinėms medžiagoms aptikti, jeigu turi tokį įtarimą, tai mano atžvilgiu šis įtarimas amžinas. Mane būna pažadina, sako: „įtartina atrodo, eik tikrintis“. Kaip galiu įtartina atrodyti, jei aš tiesiog miegojau. Na o nenuieiti aš negaliu, nes nenuėjimas, reiškia pripažinimas, kad vartojai, teigiamas skaityk testo išrašas.

T: Supratau, pakalbėkime tuomet apie narkotikus kalėjime, ar jų daug yra?

R9: Narkotikų yra, kiekvienam kalėjime yra. Yra ir reglamentavimas, kad pastebėjus apsvaigusį asmenį galima pranešti. Tokių situacijų pasitaiko, jos būna konfliktiškos, jau taip užprogramuota pačio reglamentavimo. Bet kas bet ką skundžia.

T: Kokie yra narkotikus vartojantys vyrai?

R9: Nu kokie, apsvaigę jie, dažniausiai aišku *bachūrai* tau neis vartoti, labiau nuskriaustųjų reikalas, kurių gyvenimas kalėjime yra prastesni, nors sako, kad ir *bachūrai* vakarėlių turi ir jie pavartoja, bet laiko paslapyje, tarpusavyje kažkaip, neva tai ne jų reikalas, nu bet ir nesu matęs, kad jie būtų kada nors neprisižiūrėję, nes šiaip, matėt gal, kokie *iščackinti* vaikšto ponai po kalėjimą [šypsosi].

T: Ačiū, sakyk, o kokie yra pačio santykiai su kitais nuteistaisiais?

R9: Kai kurie santykiai yra geri, bet kai kurie priverčia sukaupti konfliktą. Čia pagrinde, kai negali pasitikėti žmogumi, pasakai kažką, pajuokauji ir nežinai ar tik taro jūsų lieką. Kitą kartą patikrinant kokią nesąmonę pasakai, gandą kokį paleidi, ir tik žiūri ir tas pas darbuotojus nuėjo, jau ateina tavęs klausiti apie ganą, absurdas. Koks gali būti santykis su tokiais. Žmogaus, Tokie informatoriai – *kaziolai* čia nėra populiarios figūros, ir jie būna izoliuojami nuo kitų iš karto, mažai kas su tokiais prasideda kitą kartą.

T: Gerai, ačiū, einam prie kitos temos. Papasakok prašau kaip prisitaikai prie gyvenimo kalėjime?

R9: Pirmą kartą čia, bet pirmą kartą pakliuvau iš laisvės į Pravieniškių pataisas - pravėnus.

Gyvenimas kalėjime skiriasi nuo laisvės, bet reikia prisitaikyti ir laikytis taisyklių. Tą ir dariau, o tos taisyklės tai jos visur kitokios.

T: Ar tavo asmenybė kito patekus į kalėjimą?

R9: Galbūt ši patirtis pakeitė mane, bet svarbu išlikti stipriam. Pirmą kartą sėdint nelengva, bet tai yra gyvenimo mokykla. Kalėjime reikia būti atsargiam ir stipriam, nes situacijos gali greitai kisti. Gyvenimas čia yra griežtesnis, bet tai yra kiekvieno žmogaus, tokia individuali patirtis. Tai atsakant į klausimą, manau, kad kito, kad labai galėčiau išvardinti kaip būtent, tai gal ne. Šiaip kito, kad sustiprėjau, manau.

T: Apibūdink, kaip jautiesi čia gyvendamas.

R9: Jaučiuosi gerai čia, nors reikia būti atsargiam. Svarbu išlikti stipriam, kad būtų lengviau prisitaikyti prie kalėjimo gyvenimo.

T: Papasakok man koks yra tas kalėjimų vyras, ar jis yra labai kitoks negu laisvėje?

R9: Būti čia vyras turi žinoma stiprus ir fiziškai, ir morališkai labai stiprus. Turėtų stebėti savo pozicijas. Daryti tai, ką pasakė, laikytis savo žodžio, būti vyru, nu, būti rimtu, ne kažkokiu ten neaiškiu.

T: Kaip vertintum šio kalėjimo sąlygas palyginus su kitais, kuriuose esi buvęs?

R9: Sąlygos čia yra vidutinės. Palyginus su kitais kalėjimais, galiu pasakyti, kad čia yra tam tikrų iššūkių, bet taip pat yra ir dalykų, kurie yra geresni.

T: Kaip įsivaizduoji savo gyvenimą po paleidimo iš kalėjimo?

R9: Po paleidimo sieksiu įgyvendinti savo tikslus ir pradėsiu naują gyvenimo etapą. Svarbu turėti aiškius planus ir siekti gerovės.

T: Dėkoju už atvirumą ir pokalbį. Linkiu jums stiprybės ir sėkmės ateityje.

R9: Ačiū. Linkiu sėkmės ir Jums.

Priedas Nr. 12

Interviu nr.10 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Arūnas. 2023 m. spalio 12 d.

T – tyrėjas, R10 – respondentas nr.10

T: Tai šis interviu su nuteistuoju Arūnu. Įrašas bus naudojamas tik tyrimo tikslais ir niekam nebus perduotas ar saugotas. Arūnas sutinka, kad bus įrašomas. Pradėkime nuo to, kaip jums čia gyvenama kalėjime.

R10: Taip, sutinku, įrašinėkit, įdomu pakalbėti su jumis, o gyvenam kaip, jei turėčiau darbą, tai gerai, geriau būtų, bet čia rasti darbą sunkiai. Aš neturiu tėvų, esu čia metus, bet darbo negaunu, negaliu įsitraukti į programas. Pinigų niekas nesiunčia.

T: Kaip sekasi atlaikyti bausmę?

R10: Buvau pusiaukelėje [autorius: pusiaukelės namai] pusę metų, dabar jaučiu padarinius. Jaučiuosi blogai grįžęs į kalėjimą. Pusiaukelė kaip laisvė beveik, tai ir užsižaidžiau.

T: Suprantu. Ar turite problemų su bendravimu su kitais nuteistaisiais?

R10: Mažai bendrauju, čia ne mano miestas. Aš iš Šiaulių. Pusiaukelėje buvau Vilniuj, metus buvau Pravieniškėse.

T: Pirmą kartą čia?

R10: Po 40 metų gyvenimo, pirmą kartą.

T: Kaip prisitaikėte prie gyvenimo kalėjime?

R10: Sunku, ypač su šeima. Neturiu šeimos palaikymo.

T: Kokia buvo jūsų stiprybė prisitaikant prie gyvenimo čia?

R10: Nepastebėjau didelių pokyčių. Gyvenimas kaip laisvėje. Griežtos taisyklės dėl darbuotojų čia.

T: Kalbant apie bendruomenes ar subkultūras, kaip jos veikia čia?

R10: Yra žmonių, kuriems subkultūros padėjo, tačiau man nepavyko. Jų įtaka ne visada teigiama.

T: Ar santykiai su nuteistųjų grupe skiriasi nuo kitų kalėjimų?

R10: Santykiai čia tvarkoje, bet su darbuotojais būna problemų. Jie dažnai ignoruoja mūsų prašymus.

T: Gal galite pasidalinti, kaip jūsų supratimu turėtų atrodyti "idealus" vyras šiame kalėjime?

R10: Kiekvienas turi savo požiūrį. Mano patirtis rodo, kad sistema yra nesažininga, ir išgyventi sunku, jeigu nepaklusi normoms, kurios čia yra. Tai reikia laikytis tvarkos, būti ramiai, normaliai, kaip visi, prisiziūrėti, nesipykti, neiti pas *koziolus* ar gaidžius, nes prieš kad ir tu toks, o tada gero nelauk.

T: Ačiū už informaciją. Ar norite pridėti ką nors prie šio pokalbio?

R10: Taip, noriu pabrėžti, kad čia griežta tvarka dėl darbuotojų, ir tai dažnai daro gyvenimą čia sunkesniu.

T: Ačiū už pokalbį. Linkiu jums stiprybės.

R10: Ačiū.

Priedas Nr.13

Interviu nr.11 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Vitalijus (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 19 d.

T – tyrėjas, R11 – respondentas nr.11

T: Pradėsiu interviu su nuteistuoju Vitalijumi. Šis įrašas vykdomas tyrimo tikslais Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, šiuolaikinių politinių studijų magistro studijų programoje. Darbo pavadinimas – „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo priemonė: Vilniaus kalėjimo atvejis“. Šis įrašas daromas tik tyrimo tikslais ir nebus naudojamas kitais tikslais ar saugomas. Ar sutinkate, jog įrašinėju mūsų su jumis pokalbį nurodytais tikslais?

R11: Sutinku, viskas gerai.

T: Nuteistas Vitalijus sutinka su šiomis sąlygomis ir leidžia daryti šį įrašą. Tuomet mano pirmas klausimas ir prašymas: ar galėtumėte truputį papasakoti apie save ir tai, kaip sekasi jums gyventi Vilniaus kalėjime?

R11: Aš tiesiog gyvenu savo gyvenimą. Kiekvienas čia yra nuteistas už savo padarytus nusikaltimus ir turi prisitaikyti prie šios aplinkos. Kalėjimas suteikia didelę dėmesį priežiūrai ir tvarkai, kad bausmė būtų įvykdyta. Visi čia esantys žmonės turi savo charakterius, nuotaikas ir požiūrį į gyvenimą, bet kiekvienas gali prisitaikyti ir rasti bendrą kalbą. Gyvenu čia jau pusantrų metų.

T: Kokie yra jūsų santykiai su kitais nuteistaisiais?

R11: Mano santykiai yra puikūs, nes aš esu lankstus žmogus. Suprantu, kad kiekvienas čia turi savo individualumą ir stengiuosi su visais sudaryti bendrą kalbą. Gyvenu tame pačiame kambaryje su keliais žmonėmis, todėl su jais bendrauju artimiausiai, bet taip pat turiu santykių su visais čia esančiais žmonėmis.

T: Kaip sekasi jums su darbuotojais kalėjime?

R11: Santykiai su darbuotojais yra normalūs. Kiekvienas darbuotojas atlieka savo darbą ir turi savo pareigas, kaip ir visi kiti žmonės. Juos vertinu kaip žmones, kurie turi savo darbą vykdyti, kaip ir visi kiti.

T: Gal galėtumėte papasakoti apie savo kasdienybę kalėjime?

R11: Kasdieninė gyvenimo eiga yra griežtai reguliuojama. Yra tam tikrų tvarkaraščių ir taisyklių, kurių visi turi laikytis. Aš užsiimu skirtingomis veiklomis, nuo sporto iki skaitymo. Sportas yra svarbus ne tik fizinei, bet ir emocinei sveikatai. Be to, bendrauju su bendražygiais ir kartais žaidžiu šachmatais arba žiūriu televizorių. Mano diena baigiasi būtinu patikrinimu prieš einant miegoti.

T: Kaip vertinate kalėjimo tvarką?

R11: Kalėjimo tvarka yra griežta, bet ne taip kaip kituose kalėjimuose. Mes turime tam tikrą laisvumą, tačiau yra nustatytos taisyklės, kurias privalome laikytis. Vakarienė, pramogos, sportas yra tokie rutininiai elementai.

T: Kokie yra jūsų santykiai su kitais kalėjimo gyventojais?

R11: Aš stengiuosi bendrauti su visais, nepaisant jų padėties. Daugiausia bendrauju su tais, su kuriais gyvenu tame pačiame kambaryje, bet esu atviras bendravimui su visais. Kiekvienas čia esantis žmogus turi savo istoriją ir nuotaikas.

T: Ar yra bendruomenės ar subkultūros kalėjime, apie kurias galėtumėte papasakoti?

R11: Kiekvienas žmogus čia kuria savo bendruomenę ar subkultūrą. Yra žmonių su skirtingais įsitikinimais ir elgesio modeliais. Kai kurie prisitaiko prie kalėjimo kultūros, o kiti stengiasi išlikti savimi. Aš ne visada matau teigiamą subkultūros poveikį, jį verčia atitikti tam tikrą standartą, neišku kuo tai grįsta, tiesiog, ir tu nesvarbu koks esi, turi stengtis pasiekti aukščiausios grandies. Nelogiška, bet kalėjimas nelabai logiška vieta iš esmės.

T: Kaip prisitaikėte prie gyvenimo kalėjime? Ar buvo situacijų, kurias laikytumėte iššūkiais?

R11: Paprastai stengiuosi prisitaikyti prie naujų situacijų. Mano požiūris yra, kad kiekviena diena yra iššūkis ir galimybė išmokti. Sunkumų buvo, bet stengiuosi iš jų mokytis ir tobulėti.

T: Kaip jūs vertinate "idealaus" vyro vaizdą šiame kalėjime? Koks yra Vilniaus kalėjimo vyriškumas?

R11: Čia ir laisvėje taip pat dabar yra vis tiek negali būti pastumdėlio. Nežinau, kaip lietuviškai bus, bet sako, na, bet, jeigu tu pastumdėlis busi, tai visą gyvenimą pastumdėlis. Ar čia atėjai ar laisvei. Tave skriaus, stumdys. Nepritapęs prie kolektyvo. Čia reikia, reikia vis tiek savo tą vyriškumą parodyti. Yra tokių kartais situacijų, tokių ir ir aštresnių, ir tokių būna. Susipyksta ar būtų susiginčiję. Na, būna dėl nieko, vis tiek kaip aš ir sakiau, reikalingas sportas, reikalinga iškrova žmogui, kad nebūtų va tokių bereikalingų trinčių, nuotaikų kaitos pas žmogų pas kiekvieną būna tiek čia, tiek ir laisvėj.

R11: Dar pagalvojau žinot, kad kiekvienas turi savo nuomonę apie tai, kas yra „idealu“. Mano patirtis rodo, kad sistema šiame kalėjime yra nesąžininga, ir dauguma išgyvena sunkumus. Svarbiausia yra išlaikyti savo orumą ir stiprumą. Vyras toks ir turi būti – orus ir stiprus, taip suprantu aš, kiti gal kitaip, man nebūtina būti populiariam, aš galiu ramiai prisitaikyti.

T: Ar norite pridėti ką nors prie mūsų pokalbio?

R11 Taip, norėčiau pabrėžti, kad čia yra griežta tvarka, ypač dėl darbuotojų, ir tai kartais padaro gyvenimą sudėtingesnį. Kalėjimo sistema ir gyvenimo sąlygos turi būti atidžiau vertinamos.

T Ačiū už pokalbį. Linkiu jums stiprybės.

R11 Ačiū.

Priedas Nr. 14

Interviu nr.12 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Andrius (vardas pakesitas). **2023 m. spalio 18 d.**

T – tyrėjas, R12 – respondentas nr.12

T: Įrašas vykdomas tyrimo tikslais Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, šiuolaikinių politinių studijų programoje. Darbo pavadinimas – „Vyriškumas kaip (savi)disciplinavimo priemonė Vilniaus kalėjimo atvejais“. Šis įrašas daromas tik tyrimo tikslams ir nebus naudojamas kitais tikslais ar saugomas. Interviu vykdomas su nuteistuoju Andriumi. Pirmiausia, gal galite trumpai prisistatyti ir papasakoti, kaip sekasi jums gyventi kalėjime ir pasakyti ar sutinkate būti įrašomas?

R12: Viskas gerai, sutinku. Kalėjime čia kalbant, stengiuosi dalyvauti veiklose, mokytis ir užsidirbti. Sąlygos geros, kiek įmanoma kalėjime, tai aš kaip ir patenkintas.

T: Kiek laiko esate Vilniaus pataisos namuose?

R12 Maždaug 4-is su puse metų.

T: Ar buvote kalėjęs kituose kalėjimuose?

R12 Taip, iš pradžių buvau kitur, bet nenoriu per daug apie tai pasakoti, ir kaip suprantu jums aktualus būtent Vilniaus kalėjimas.

T: Gerai, taip, tuomet galbūt galite bendrai papasakoti kaip gyvenimas Vilniaus kalėjime skiriasi nuo kitų kalėjimų, kur buvote?

R12: Gyvenimas čia yra geresnis dėl geresnių sąlygų, būtinės tvarkos, ir galimybių mokytis ir užsiimti veiklomis.

T: Kaip vertinate santykius su kitais nuteistaisiais ir darbuotojais šiame kalėjime?

R12: Santykiai su nuteistaisiais geri, ir su darbuotojais bendraujame draugiškai. Kalėjimo valdymas čia suprantamesnis ir palankus nuteistajam.

T : Ar esama kalėjime bendruomenių ar subkultūrų?

R12: Nėra aiškių bendruomenių ar subkultūrų. Kiekvienas turi savo gyvenimo būdą ir tuo viskas pasakyta. Subkultūros sovietinis palikimas, o mes juk Nepriklausomoje Lietuvoje gyvename, tai kokios gali būti subkultūros, nėra pas mus tikrai tokiu dalyku, gal kitose kalėjimuose yra.

T: Kaip vertinate kalėjimo tvarką? Ar ji jums atrodo griežta?

R12: Tvarka čia yra griežta, bet ne pernelyg. Yra taisyklės, bet jos yra pateisinamos.

T: Ar kalėjimo tvarka skiriasi nuo kitų kalėjimų, kuriuose buvote?

R12: Kalėjimo tvarka čia yra lankstesnė ir suprantamesnė nei kituose kalėjimuose.

T: Kaip prisitaikėte prie gyvenimo kalėjime? Ar buvo iššūkių, su kuriais susidūrėte?

R12: Stengiausi prisitaikyti ir mokytis iš naujų situacijų. Iššūkių buvo, bet jie man padėjo tobulėti.

T: Kaip jūs vertinate „idealaus“ vyro vaizdą šiame kalėjime?

R12: Nemanau, kad yra "idealaus" vyro vaizdo. Kiekvienas čia turi savo gyvenimą ir tikslus ir įsivaizdavimą. Koks yra toks. Tokį Dievas sutvėrė.

T: Ar norite pridėti ką nors prie mūsų pokalbio?

R12 Niekas papildomo nenorėčiau pridėti.

T: Ačiū už pokalbį. Linkiu jums sėkmės.

R12 Dėkui.

Priedas Nr. 15

Interviu nr.13 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Ramūnas (vardas pakesitas). 2023 m. spalio 19 d.

T – tyrėjas, R13 – respondentas nr.13

T: Pradedamas tyrimo įrašymas tikslams apie vyriškumą kaip save disciplinavimo priemonę, šiuo metu vykdomas pirmasis šiuolaikinių politinių studijų programoje. Tyrimo pavadinimas yra "Vyriškumas kaip save disciplinavimo priemonė: vyrų kalėjimo Vilniaus kalėjimo atvejais". Darydami šį įrašą, mes suplanavome atlikti interviu su nuteistuoju Ramūnu. Ačiū, Ramūnai, kad sutikai dalyvauti. Gal galėtumėte pradėti trumpai prisistatydamas ir pasakant apie save ir savo gyvenimą kalėjime ir pasakyti, jog neprieštarauji būti įrašomas?

R13: Tikrai neprieštarauju. Mano vardas Ramūnas, man 42 metai ir esu čia jau 6 metus ir 6 mėnesiai. Nuteistas buvau dėl nusikaltimo, kuris įvyko, kai man buvo 13 metų. Pradžioje buvau sulaikytas, o po pusantro metų Lukiškėse prabuvau iki vykdymo teismo. Po bylos uždarymo ir mano paleidimo iš laisvės praėjo dar 14 metų. Iš čia esu jau 3 metai. Iš viso gyvenu 100 km nuo Vilniaus, tačiau čia buvau anksčiau dėl kitų reikalų. Šiuo metu esu čia dėl bausmės vykdymo.

T: Suprantu. Kaip šiuo metu jaučiatės čia kalėjime?

R13: Gyvenimas čia yra iš tikrųjų kitoks, izoliuotas, bet natūralus. Nepaisant to, ši vieta tampa namais. Mano aplinka yra bendraminčiai, su kuriais bendrauju daugiau nei su kitais. Būdamas kalėjime, praleidžiu daugiau laiko su tam tikrais žmonėmis, ir tai tampa kaip bendrabučio gyvenimu. Kartais tai yra sunku, bet tai normalu kalėjimo sąlygomis.

T: Kaip atsiradote čia Vilniaus kalėjime?

R13: Iš pradžių buvau kalėjęs kituose kalėjimuose, pavyzdžiui, Lukiškėse. Tačiau čia atsidūriau dėl perstojimo iš kito kalėjimo. Priklausomai nuo situacijų, persikėlimai tarp kalėjimų gali įvykti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, bausmės vykdymo specifikos, ar kitų administracinių sprendimų.

T: Kaip keičiasi jūsų gyvenimas šiame kalėjime palyginti su ankstesniais?

R13: Po persikėlimo čia Vilniaus kalėjime keletą kartų gyvenau kituose miestuose, tačiau ši vieta yra unikali savo taisyklėmis ir subtilumais. Tiesa, kai pirmą kartą atvykau, baimė buvo didesnė dėl visuomenėje egzistuojančių mitų apie kalėjimus. Tačiau, palaiptu prisitaikiau ir atradau, kad gyvenimas čia natūralus, nors ir su savo ypatumais.

R13: Dalyvaudamas kalėjimo veiklose, kaip darbai ar mokymas, stengiuosi užpildyti laisvą laiką ir užsiimti konstruktyviais dalykais. Tai padeda išlaikyti tvarką ir mąstyti apie ateitį. Kartu su kitais nuteistaisiais turime savo bendruomenę, ir tai lemia daugelį aspektų šiame gyvenime.

T: Kaip vyksta santykiai su kitais nuteistaisiais ir kalėjimo personalu?

R13 Santykiai su kitais nuteistaisiais priklauso nuo to, kaip sugebėjo įžengti į socialinę struktūrą. Svarbu gebėti vertinti žmones ir prisitaikyti prie bendravimo. Kalbant apie santykius su personalu, čia taip pat svarbu suprasti jų veiklos mechanizmus. Gyvenimas čia reikalauja atsakomybės, gebėjimo vertinti rizikas ir socialinės sąveikos su kitais nuteistaisiais.

T Kaip čia organizuojamas laisvalaikis ir kasdieninė kalėjimo tvarka?

R13 Laisvalaikio organizavimas čia yra tam tikra sistema, kuriai vadovauja administracija.

Kalėjimo rutina yra griežtai tvarkoma, ir yra skirtingų sekcijų bei veiklų, kurioms galima dalyvauti. Tai gali būti darbai, mokymas, sportas ar kultūriniai renginiai. Kalėjimo bendruomenė turi savo taisykles ir netolygumus, bet pabuvęs čia tam tikrą laiką pradedi suvokti, kaip visa sistema veikia.

R13 Kasdieninis gyvenimas yra struktūruotas, bet kartu gali būti labai monotoniškas. Svarbu išlaikyti sveiką tvarką ir neprarasti tikslų, nes tai padeda kovoti su įtemptumu ir išlaikyti normalų gyvenimo ritmą.

T Ar kalėjime yra tam tikrų bendruomenių ar subkultūrų?

R13 Kalėjime neegzistuoja išskirtinės subkultūros, kaip tai dažnai gali būti iliustruojama visuomenėje, bet savotiškos yra, tiesiog dirbama, kad būtų kontroliuojama situacija. Administracija dažnai siekia suvaldyti bet kokias potencialias subkultūras. Tačiau žmonės čia yra įvairūs, ir priklauso nuo kiekvieno individualaus požiūrio, kaip jie prisitaiko prie gyvenimo kalėjime.

R13 Mano nuomonė apie kultūrą čia yra daugiau nei iš esmės nusakyta kaip socialinė aplinka. Tai priklauso nuo to, kaip žmonės bendrauja ir prisitaiko prie bendravimo aplinkos. Taigi, manau, kad net nesant išreikštos subkultūros, yra bendruomenių su tam tikromis taisyklėmis ir santykiais.

T: Tai, žiūrint į tai, ką sakai, atrodo, kad turi problemų su administracija. Kaip ši problema atsirado ir kaip ji veikia?

R13: Taip, šioje įstaigoje vyrauja tam tikra subkultūra ir administracija neturi jokio noro su ja kovoti. Kai pats nenori kištis, gali būti pripažintas nusikaltėliu arba prarasti savo vietą.

T: Gal gali papasakoti apie tai, ką sakote apie subkultūrą ir administraciją?

R13: Šioje įstaigoje yra problemų dėl subkultūros atstūmimo. Administracija neatrodo norinti integruoti žmonių ir tai lemia konfliktus. Yra bandymų atsikratyti nusikaltėlių, bet situacija ne pagerėjo.

T: Ar gavote kokį nors atsakymą iš administracijos dėl šios problemos?

R13: Administracija atrodo nekreipia dėmesio į šią problemą ir neaiškiai atsako. Mano pastangos ieškoti pagalbos liko be atsakymo.

T: Kokie jūsų įspūdžiai apie galimybę pereiti į atvirą režimą?

R13: Po 6 metų gavau galimybę perėjimui į atvirą režimą. Tai yra pusiaukelė, bet ši tema yra svarbi. Mano situacija gali būti pavyzdys.

T: Kaip pasikeitė įstaigos po šio laikotarpio?

R13: Pasikeitimų buvo, bet administracija ne visada sugeba jais tinkamai pasinaudoti. Pavyzdžiui, pritaikytas nuotolinis darbas, bet ne viskas yra veiksminga.

T: Kaip jūsų elgsenos buvo pakeistas būnant įkalinimo įstaigoje?

R13: Iš esmės ne. Būdamas sau išlikau tuo, kuo buvau. Neįsivačiu, kad įkalinimo įstaiga mane stipriai pakeitė.

T: Kaip vyriška kompanija paveikė jus kaip asmenį?

R13: Vyriška kompanija mane labai nedvejoja. Svarbiausia yra būti savimi ir neleisti save išsiskirti.

T: Kaip jūsų gyvenimas pasikeitė po įkalinimo įstaigos?

R13: Pernai pasikeitė galimybė pereiti į atvirą režimą. Tai suteikia vilties ir naujų galimybių.

T: Kaip apibūdintumėte įstaigos tvarką?

R13: Tvarka yra efektyvi, bet ne per griežta. Baudžiamosios priemonės yra veiksmingos, o administracija skatina motyvaciją.

T: Kaip gyvenimas bendrabučiuose veikia jūsų emocinį būseną?

R13: Bendrabučiuose gyvenimas yra normalus, bet ne visada patogus. Tai nekelia didelio diskomforto, tačiau galima stebėti administracijos darbą.

T: Ar bendravimas su kitais žmonėmis veikia drausminimo procesą?

R13: Bendravimas su kitais žmonėmis neišskiria kaip drausminimo proceso dalis. Administracija efektyviai taiko bausmes, o bendravimas gali būti įvairus, bet tai nedaroma siekiant sužlugdyti žmonių santykių.

T: Gal galėtumėte papasakoti apie savo darbo galimybes?

R13: Atviras režimas atveria naujas galimybes. Bet dar nėra aišku, kaip tai įgyvendinsiu.

T: Dėkoju už šiuos išsamius pasakojimus. Ar yra ką norite dar pridurti ar pasidalinti apie jūsų patirtį čia Vilniaus kalėjime?

R13: Gyvenimas kalėjime yra iššūkis, bet tai taip pat yra galimybė išmokti, augti ir prisitaikyti. Svarbiausia išlaikyti atsakomybę už savo veiksmus ir kurti pozityvią aplinką tiek sau, tiek ir kitiems. Tai yra nuolatinis procesas, kuris reikalauja gebėjimo adaptuotis prie besikeičiančių sąlygų. Ačiū, kad leidote man pasidalinti savo patirtimi.

Priedas Nr. 16

Interviu nr.14 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Saulius (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 19 d.

T – tyrėjas, R14 – respondentas nr.14

T: Pradedamas įrašas su nuteistuoju. Interviu daromas tik tyrimų tikslais, nebus saugoma ir bus naudojama kaip minėjau, tik tyrimo tikslams. Įrašymui sutinkate? Gal galite tiesiog pradžioje prisistatyti trumpai ir papasakoti, kaip jums sekasi Vilniaus kalėjime?

R14: Sutinku. Gyvenu čia 4 metai. Kaip sekasi? Nežinau, normaliai.

T: Okey, o kiek laiko jau čia vis esate?

R14: 4 metai.

T: Kokie jūsų santykiai su kalėjimo darbuotojais?

R14: Labai normalūs.

T: Kuo jie pasižymi?

R14: Nežinau, pagarbus, pas mane kažkaip konfliktinių situacijų nėra.

T: Kokie jūsų santykiai su kitais nuteistaisiais?

R14: Irgi labai adekvačiai viskas, kažkaip gal daugiau su savo amžiaus bendrauju, kažkaip taip, gal ir susiskirsto daugiau jaunesnis jaunesniais, vyresnis vyresniais, nes nu kaip, kaip ir gyvenime, temos aktualesnės kažkas.

T: Daug bičiulių, draugų turit?

R14: Šiaip su visais bendrauju, praktiškai su visu aukštu.

T: Aišku, kuriam aukšte esate?

R14: 3-iame.

T: Supratau. Prieš tai, ar esate buvęs kitose įkalinimo įstaigose?

R14: Pirmą kartą apskritai esu, ir tik čia.

T: Pats vilnietis?

R14: taip.

T: Gerai. Kalbant apie jūsų gal kambarį, ar daug turite kaimynų, su kurias gyvenate, kaip jums sekasi?

R14: Daug, per daug. Nelabai sekasi, ypač su žmonėm knarkiančiais. Įsivaizduokit, ateina nepažįstami žmonės ir tu su jais nuo 20:00 iki 4:00 val. Laiko sau nėra, žmonės įvairūs, šiaip tai kažkiek turi sutapti charakteriai bent. Gyvendamas gali kažkiek užsimerkti, nematyti, bet vis tiek nuolat, pavyzdžiui, knarkimas. Tai problema didelė, kitiems gal ne, bet man jo.

T: O šiaip dirbate kalėjime?

R14: Reikia, reikia, dirbu.

T: Kuo pasižymi prisitaikymas kalėjime?

R14: Tiesiog to žmogaus jau nenori matyti atsikėlęs.

T: Truputėlį kalbėta apie tai, kad bendraujant gerai su visais, o kalbant apskritai apie tą kalėjimo tvarką, bendruomenę, žinoma, kaip subkultūra, ne paslaptis, kad jos kaip ir egzistuoja, bet kaip jūs dėl to jaučiatės ir manot, ar jos yra, ar padeda?

R14: Kaip kituose kalėjimuose, bet čia kažkaip nesijaučia, nes čia visų pirma kažkaip atskirti visi. Ten 2 aukšte aš ne taip ir nežinau kas, bet nu nežinau, ar pas mus kažkaip nėra kaip kituose, kiek girdėjęs kalėjimuose atėjo narkomanija ir visur čia nieko to nėra, kažkaip labai tvarkingai. Tai aš dėl to labai džiaugiuosi čia, kaip kiti nori išvykti vien dėl administracijos, nes čia kažkaip tai nu yra tokių biurokratinių, daug tokių keblumų.

T: Gal prisimenate, tuomet jau grįžtant apie jus vėl kaip žodžiu pateko į Vilniaus kalėjimą. Kokie buvo tie, kokios pirmos emocijos dėl prisitaikymo? Ar turėjote iškart savo asmenybę kažkaip prisitaikyti? Kitaip elgtis su savimi arba atvirškčiai, mažiau griežtai?

R14: Tai aišku, tas toks, kai niekad nebuves, bet čia niekas kaip ir daugiau nei draugų, nei pažįstamų nebuvo. Tai tas, aišku, nedrasu, toksai. Nu kai nežinomybė, kas ten bus? Kaip ten, ką? Bet nežinau, savim pasitiki, kažkaip nu niekam nieko neskolingas nieko.

T: Kaip per tą laiką jau truputį vis tiek 4 metai, esą čia ar kažkaip turėjote pritaikyti į save, prisitaikyti prie gyvenimo čia.

R14: Manau, kad ne viskas taip pat, kaip buvo laisvėje. Taip čia, aišku, gaunu tų emocijų daugiau, gal tos šeimos trūksta bendravimo, tai toks, gal trūksta to kažkaip, gal kartais nori ir vienas pabūti, o nėra galimybės visiškai kažkaip, jeigu ir namie tos problemas ar kažkas tai norėtum pabūti vienas kažkur. Visiškai neįmanoma, nes tu visur gaujoj visur būrys visur žmonės, ar gal virtuvėje ar kambaryje, nu visur.

T: Kaip jūs dėl to jaučiatės kaip stebimas, kaip kontroliuojamas?

R14: Dėl to kartais ramybės nori, jos nėra, bet nu išsimiegi ir vėl, nauja diena, nauja kankynė.

T: O šiaip tą kalėjimo tvarką kartu su visais nuo bendruomenės iki darbuotojų. Ar jau manote, kad yra griežta?

R14: Ne. Kažkaip ir pareigūnai, nu nepasakyčiau, kad priekabūs ar kažkokie čia būtų, būna momentais, kažkas tai kažką pasiskundžia. Tai dėl tų ženklų identifikavimo tuoj vėl kabinėjasi, bet. Nu taip sakyti, saikingai sakyčiau.

T: Nu tai tuomet prie paskutinių visai klausimų, kaip apibudintumėte požiūrį į kitokį žmogų, kitokį vyrą šiame kalėjime?

R14: Matai nėra buvę tokių atvejų, kad kažkoks žmogus kitoks negu jeigu jums įprasta, atvažiuoja ir.

R14: Bent jau aš nepastebėjau, bet visko negali žinoti, nes buvo keliskart užėjau į aukštą ir su daiktais iš karto išėjo, bet tai nu ten iš karto kažkas užsitikrino, pasitikrino, kad jis kažkur jau buvęs nu ir tu ne čia pataikei, bet ta prasme nekonfliktiškai nieko gražiai tu ne tu adresu, taigi kitą aukštą.

T: Čia dėl kažkokių jo ten ar nusikaltimų ar dėl jo asmens?

R14: Anksčiau, ar jis ten kažkur tai dirbęs, ar kažkas tai tokio?

T: Ar norite kažką pridėti, ko dar nepaminėjote?

R14: Net nežinau. Kaip ir ne.

T: Ačiū jums labai už pokalbį.

Priedas Nr. 17

Interviu nr.15 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Žilvinas (vardas pakeistas). 2023 m. spalio 26 d.

T – tyrėjas, R15 – respondentas nr.15

T: Pradedame įrašą, įrašas daromas tik tyrimo tikslais, tyrimas yra atliekamas Vilniaus Universitete, Šiuolaikinių politinių studijų programoje, pavadinimas „Vyriškumas, kaip (savi)disciplinavimo priemonė: Vilniaus kalėjimo atvejis“. Atliekamas interviu su nuteistuoju ir jis sutinka, jog bus įrašomas. Įrašas bus naudojamas tik tyrimo tikslais, o įrašas atlikus transkripciją nebus saugomi. Gal galite prisistatyti trumpai, papasakoti apie save ir kaip jums sekasi čia Vilniaus kalėjime.

R15: Sveiki, sutinku būti įrašomas. Atlieku bausmę už plėšimą, kuris buvo įvykdytas užsienyje. Tiesiog esu konvojuotas Lietuvą atlikti čia likusią savo bausmės dalį.

T: O kiek laiko jau čia atliekate bausmę?

R15: Vilniaus pataisos namuose tai tiktai 13 mėn., bet Lietuvoje jau 2 metai.

T: Kur prieš tai buvote Lietuvoje?

R15: Pravieniškėse.

T: Supratau, o likusį tą laiką prieš tai dar kažkur teko praleisti užsienyje?

R15: Taip, 2 metus Belgijoje, ten buvo įvykdytas nusikaltimas.

T: Ar Belgijoje ten geresnės įkalinimo sąlygos, kuo skiriasi kalėjimas?

R15: Priklauso kur papulsi, ir yra ir geresnių, ir blogesnių, tik kad ten gal lygtinio paleidimo sąlygos biški švelnesnės.

T: Supratau, sakykite, ar labai skiriasi kalėjimas Belgijoje ir čia, jeigu skiriasi, kuo?

R15: Gal Belgijoje skiriasi tuo, kad tu patalpoje gyveni vienas arba dviese ir kad ten daugiau uždarumo. Tipo tave išleidžia, atrakina duris tam tikram tiksliam laikui, kad, tarkim, išleisti į lauką pasivaikščiojimui išleisti į sporto salę. Ar ten išleisti gali į kokią virtuvę pavalgyti pasidaryti, o ščia gaunasi. Tu gyveni su daugiau žmonių patalpoje ir čia tavęs laiko jie neužrakinti. Tu gali visur judėti po būrį pas psichologus ir panašiai. Tai vat tokios sąlygos tik skiriasi.

T: Kaip vertinate, kaip jums atrodo, kur yra mažiau griežta tvarka?

R15: Ščia gal daugiau laisvės, bet, kaip sakau, čia jau tas sunku lyginti, ten gal sąlygos biški sunkesnės, bet lygtinio paleidimo atvejis lengvesnis.

T: Sakykit, ar pajutote koks Belgijos kalėjimo vyriškumas, pavyzdžiui? Toks kaip Lietuvoje ar kitoks?

R15: Aš manau, kad viskas lygiai tas pats, tie patys žmonės, tie patys vyrai, viskas čia galima sakyti identiškai.

T: Supratau. Dabar grįžtam truputėlį į kalėjimą čia Vilniuje, kaip čia tas gyvenimas klostosi? Gal

galite papasakoti, koks yra santykis su kitais nuteistaisiais, kuo jis grįstas, kuo pasižymi?

R15: Kaip ir viskas, sakau, tu nebendrauji, su kuo tu nenori bendrauti, bendrauji su tuo, kuo nori bendrauti, gal tiesiog sugyveni patalpose kur tave paskiria, ten ir apsistoji, tai, bet vis tiek laikui bėgant tu apsigyveni su tais žmonėm, susipažįsti irgi.

T: O ar bičiulių, draugų, ar turite?

R15: Nelabai.

T: Supratau, o kalbant apie darbuotojus, kaip santykiai su kalėjimų darbuotojais, ar jei lygiai tokie patys draugiškai, ar gal yra nelabai?

R15: Tai turbūt visokių yra, yra geresnių darbuotojų, kurie prisileidžia daugiau, pakalbi su jais, draugiški, linkę bendrauti, yra kiti, kurie uždaresni, mažiau bendrauja su tavimi.

T: Kaip pavadintumėte šitą kalėjimo tvarką?

R15: Nu jinai ščia gal biški griežtesnė palygint ten su Pravieniškėm gal kokiom.

T: O kuo pasižymi?

R15: Dėl tų užsiėmimų gal mažiau kažkokių tų užsiėmimų, kitokie darbuotojai. Gal, kaip sakau, kai kuriose srityse Pravieniškėse buvo fainesni, čia vėl kitokie, tai va tas toksai.

T: Kalbant apie tai toliau, bet ar čia kalėjime yra bendruomenė kažkokia, kastos ar subkultūra, kuri savaime čia palaiko tvarką?

R15: Aš nemanau, kad kažkokios čia kastos yra čia daugiau. Turbūt aš manau, čia tokios grupės pasiskirsto pagal skirtingus žmones. Čia taip sakau narkomanai, kiti ten, kokie sportininkai, kiti. Kažkokie dar, kad ten mes patys kažkur skirsimės, tai čia nėra. Yra tokie skirtingi žmonės, tokia ir tvarka, bet ar čia apie mus galima kažkokią nuomonę sudaryti? Nežinau.

T: Kokią nuomonę turite omeny?

R15: Nu tai tokia nuomonė, kad valdžia kalėjimo, darbuotojai, nu pareigūnai sudaro, kad mes pasiskirstę esam. Gal dėl to vadina mus subkultūrom, na žinot, normalūs žmonės su normaliais, narkomanai irgi tarpusavy, man atrodo ir gyvenime laisvėje tai yra. Mes patys nežinau ar tai jaučiam, bet ar aš noriu su narkomanai bendrauti, atsakymas yra ne.

T: Supratau o pats kelintame aukšte gyvenate Vilniaus kalėjime?

R15: 3-iame.

T: Tai čia jūsų aukštas kažkuo yra, pavyzdžiui, kažkoks specifinis?

R15: Nelabai.

T: Bet skiriasi tikriausiai dėl to, kad pavyzdžiui, 2-ame, kur yra dinaminės priežiūros projektas.

R15: Net nežinau, nelabai žinau apie tuos, bet tai manau, kad tas pats pas mus viskas. Lygiai taip pat tie patys žmonės, visi dirbantys, visi besimokantys. Tai taip, kaip sakau, net nežinau, kuo skiriasi.

T: Gal sugrįžtant tuomet, jeigu prisiminsite tą laikotarpį, kai patekote į kalėjimą pirmą kartą čia aišku, aš suprantu, buvo užsienio kalėjimas, bet po to ir Lietuvoje. Ką jus patyrėte, kaip asmenybė? Aš suprantu, kad laisvėje ir įkalinimo įstaigoje gyvenimas yra kitoks, bet kaip asmenybė jūs kažkaip turėjote pasikeisti patekus į kalėjimą? Galbūt tai buvo asmenybiniai, emociniai, ar net fiziniai pokyčiai?

R15: Tokie momentai tikrai kad pradedi save analizuoti. Žymiai daugiau galvoji apie tai, kodėl čia papuolei. Kokie čia tie sprendimai? Bet kokius tu priėmei, prie ko privedė čia tokia gaunasi savyje analizė labiau, galvoji apie ateiti ir apie ka čia pakeisti kaip čia pasielgti, bet kad jau padaryta. Reabilitacija minty. Nežinau kažkaip taip.

T: Supratau, tai žodžiu, jūs kaip asmenybė pradėjote daugiau savireflektuoti, ar kažkas dar pasikeitė jums?

R15: Na taip čia gaunasi kaip asmenybė. Čia reikia prisitaikyti prie tvarkos, jeigu venime laisvėje esi uždaresnis, čia esi privestas bendrauti su kitais, nori ar nenori reikia, nes gyveni su jais, veiklos bendros su jais. Daugiausiai kai būni vienas galvoji apie nusikaltimą, kai čia taip.

T: Sakėte, kad gyvenate trečiame aukšte, o kaip yra su kambariais ir jūsų kambariokais? Ar daug žmonių viename kambaryje, kokie yra jūsų tarpusavio santykiai?

R15: Tai su laiku santykiai gerėsnai, visą laiką vis tiek tu bendrauji susibendrauji, supranti, kas kam patinka, kada kažkas kažkur eina. Pamiegoti leidi, kad netriukšmauti, su pagarba kiekvienas kitam, pakol kas viskas tvarkingai, santykiai sakyčiau normalūs, ir šiaip žmonės normalūs, keik žinau, neturim ten kažkokių.

T: Supratau. Dabar aš noriu paklausti apie tai, kaip kalėjime yra priimamas kitoks žmogus, kaip į jį reaguoja kalėjimo bendruomenė? Sakykim, arba tai ateina ne tos pačios socialinės grupės, kaip jus atstovas, pavyzdžiui nepasiturintis, benamis, kitos rasės, arba netradicinės seksualinės orientacijos asmuo. Kaip jus pats reaguotumėte į tokį kitokį žmogų kaip jis?

R15: Įvertintum asmeniškai, man tai nėra skirtumo. Koks žmogus esmė yra su kuo aš bendrauju, man nereikia tenai su kiekvienu bendrauti su kiekvienu sveikintis, ten klausti, kas jis toksai? Aš turiu savo gyvenimą, aš einu savo tikslais link. Yra irgi tokių žmonių, aš manau ir daugiau kuriems neįdomu, neaktualu, kažkokie žmonės kurių nepažįsti. Aišku, gal ten kažkur paskui bendrauji, susibendrauji, tu pradedi kalbėt su juo. Kažką ten jis tampa tau įdomus, bet nu realiai, kad ir va atvažiuoja tas naujas nu atvažiavo. Aš jo nepažįstu, aš neinu pas jį, nebendrauju, apsigyvena man visai nemaišo.

T: Supratau, ačiū. Mano paskutinis klausimas būtų apie tai, koks, remiantis jūsų patirtimi kalėjime, yra teisingas arba tobulas, siekiamas vyriškumas?

R15: Nemanau, kad čia yra toks kažkoks, aš nežinau ir nelabai galvoju apie tai kažkaip. Yra tobulas požiūris apie laisvę, visi nori į laisvę greičiau. Daugiau čia apie tai kaip tu turi mąstyti apie tai.

T: Yra susiformavusi nuomone, jog kalėjime vyrai suvyriškėja, ką apie tai manote?

R15: Aš pavyzdžiui, supratau tų gyvenimiškų vertybių ir, kaip sakau, tas rimtumas atėjo apie tai kokie tikslai ateičiai yra, o ne kad, kai jis ten padariau nusikaltimą, viskas čia dzin tas naivumas čia manęs nieks neuždarys. Tu dabar jau gaunasi, gavau tos tokios gyvenimiškos patirties, kuri vėl daugiau į tą rimtumą ir atvedė, kad nu čia eina ne į tą pusę, kurią gal reikėtų pateikti. Doras gyvenimas ir tai aš manau tik ant šito.

T: Supratau, gal yra kažkokie dalykai, kuriuos pokalbio metu aptarėme, bet ne viską paminėjote iki galo ir norėtumėte apie tai papasakoti?

R15: Nelabai.

T: Aha, supratau, ačiū jums.

R15: Ačiū jums.

Priedas Nr. 18

Interviu nr.16 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Gediminas (vardas pakeistas). 2023 m. lapkričio 9 d.

T – tyrėjas, R16 – respondentas nr.16

T: Interviu su nuteistuoju. Įrašas daromas tik tyrimo tikslais. Įrašas po transkripcijos bus panaikintas. Ar sutinkate, jog būsite įrašinėjamas?

R16: Šaunu, sutinku.

T: Ačiū tai galbūt tuomet pirmas klausimas toks paprastas, gal galit trumpai prisistatyti, papasakoti, kaip jums čia sekasi Vilniaus kalėjime?

R16: Man gerai sekasi.

T: Papasakokite plačiau prašau.

R16: Kas gerai sekasi, nu ką atlikinėjo bausmę ir sportuoju aš. Viskas gerai, žmona lanko. Šeima nepamiršo, viskas gerai, nu nežinau su kompiuteriu dirbu.

T: O kiek laiko čia esat Vilniaus pataisos namuose?

R16: Grynai Vilniaus ar šita bausmė.

T: Grynai Vilniuj.

R16: Tai jau kiek, keturi metai su puse kažkur tai va.

T: Supratau, o prieš tai bausmę atlikote kitoje įkalinimo įstaigoje?

R16: Mane šitai bausmei pervežė iš Kybartų. Aš iš viso sėdžiu 8 metus ir 8 mėnesius.

T: Palyginus su Kybartais, kaip yra čia, Vilniaus kalėjime?

R16: Ne, jeigu iš nuteistųjų atžvilgiu, tai ne, nėra skirtumo

T: Bendrai koks skirtumas, kaip darbuotojų atžvilgiu?

R16: Jo darbuotojai čia tingūs, labai tingūs čia.

R16: Na ten [Autorius: Kybartų pataisos namuose], jeigu reikia resocializacijos specialisto, paprašai – ateina. Čia, tai vieną kartą per dieną praeina, paklausiau ar prašymų turim, neturim, ir tiek, nėra, kad galėtum prašyti kai tau reikia. Ten budavo kur dirbti daugiau, kaip pailsėti įvairiau, lauke pavyzdžiui, čia nėra praktiškai vietos lauke.

T: O jūs čia? Gyvenate kuriam aukšte, ar daug kambariokų jūsų kambary?

R16: Šiaip 11 lovų. Dabar likom keturiese būdavo ir po 10 mūsų. Šiaip iš trečio aukšto aš.

T: Ir kaip tai keičia, kad jus visą laiką esate apsuptas žmonių?

R16: Aišku, ramiau kai esi vienas. Daug žmonių nu tai judesys kambarį didesnis pastoviai vaikšto,

o taip, tai nu tada stengiamės tartis, kad maždaug ramybės valandos ten, tarkim, jeigu nori nu ten nuo dešimtos jau vakaro ir iki ryto, arba per pietus tam, kaip pavyzdys nuo po valgyklos

T: Kaip jūsų santykiai čia su kitai nuteistaisiais?

R16: normalūs, gal geri, nėra konfliktų.

T: O su darbuotojais?

R16: Irgi geri.

T: O gal galite apibūdinti tą savo kasdienybę? Toj tvarkoj kalėjimo į griežta ar ne?

R16: Ne, ne, nelabai griežta. Aišku, tau kuo daugiau norėtusi tos žalumos, Kybartuose dar kur ar Pravieniškėse buvau tai daugiau būdavo. Čia labai jau asfaltas. Toks nieko nėra toks. Nėra čia ką veikt. Čia nei darbo, nei realaus poilsio kambario nėra. Nu nieko ir nėra Vilniaus zonoj mažai kas yra.

T: O jūs pats dirbate?

R16: Individualia veikla prilyginta darbiniam santykiams, taip.

T: Supratau. O kalbant apie tą tokią bendruomenę kalėjimo, kaip yra žinoma, kad egzistuoja šiokios tokios kastos, ar ne? Ir tam tam tikra subkultūra. Jeigu taip, tai kokia yra ta tvarka čia?

R16: Kastos tai sakyčiau. Tie nuskriausti ar bachūrai dar galvoju, tai šičia, tai nelabai nu, kad nėra pas mus būryje nei vienas nuskriaustoj ir 4 aukšte nėra nė vienas nuskriaustasis. Bet čia pareigūnų dėka taip yra.

T: Kaip tai pasireiškia?

R16: O tai, pavyzdžiui, kelia nu naujoką. Pavyzdžiui, tenais į 2 aukštą arba pas nu kaip jau ta, atvirai tariant, tai nekelia, pavyzdžiui, pas gaidžius, ten naujoko ar dar kažkur kelią į 3 arba 4 aukštą nu nemačiau tokio, arba dirbantys, kurio yra irgi lygiai taip pat mūsų nemaišo patys pareigūnai. Taip sakyti bachūrai ramia būna Vilniaus kalėjime. Pats kai pradėjau bausmę atlikinėt, nu gi žinai, kad kur esi ten esi, pas bachūrus, vierchais dar vadindavo, nu nelendi, tai čia sakyčiau taip ir yra, neeina čia į 3 ar 4 niekas aukštą.

T: O jus bendraujate su nuteistaisiais iš kitų aukštų?

R16: Ne, aš jau bendrauju su jais iš 2 aukšto, kas aš nu taip ten žmonės? Aišku, tie gaidžiai dar kas, bet nu yra arba, pavyzdžiui, jis pedofilas. Nu, aš nežinau, kaip jisai pas tuos gaidžius na, bet aš bendrauti nenoriu.

T: O kaip, jus sakytumėte, čia Vilniaus kalėjime yra vertinamas kitoks žmogus. Matau, jog yra čia nuteistųjų nelietuvių tautybės, galbūt susidūrėte su pavyzdžiui homoseksualiais vyrais taip pat?

R16: Buvau girdėjęs, kad vienas kažkoks ten gaidys buvo ir turbūt taip gėjus, kaip dabar sako, Lašas ten 18 metų jam, pravardė tokia Lašas, ir jis ten su kitu susiburkavo, nu kaip pora tiesiog, aš žinau ir naktimis kažkur eidavo kartu jie, lyg miegodavo, bet šiaip tai nebūdavo tokiu dalyku, jau

senai aš 15 metų čia tokio negirdėjau, kad būtų kad kas nors ką nors ir subinę tratintų, nu tiesiai šviesiai pasakysiu.

T: Jei prakalbom apie tai, o kaip šiaip žiūrite į tokius santykius?

R16: Būtų tai būtų, šiaip nesiartinčiau, bet nu ką dabar, ne mano reikalas.

T: Suprantu, jog iš esmės homoseksualus asmuo netrukdytų, o kas jeigu transseksualus pavyzdžiui?

R16: Ne. Žinokit negaliu pakomentuoti, nes aš dar negirdėjau, kad būtų ta prasme. Nežinau, bet šiaip tai nelabai. Nu, kaip sako gaidys yra gaidys, slėpti gali, bet sužinosi, gal sunku sakyti, nes tokių dabar pas mus nėra, bet nu nieko gero jiems čia nebūtų tokiems, bachūru nebūtų, net jei turtingas.

T: Tik žodžiu, bet vis tiek reik suprast, kad jeigu tai būtų homoseksualūs asmenys ar kokie kitokie, ten nežinau transseksualūs, tai jie jau yra kaip ir nurašomi. Kaip ir ne prie tokių.

R16: Tokiu atveju nebūtų bachūras.

T: Netgi tam būtų koks nors labai turtingas, atėjęs ir panašiai, nelabai padėtų?

R16: Priklauso, gal ir padėtų, gal tarp kai kurių darbuotojų, gal kokių gaidžių bachūru ir galėtų tapti, bet žinot pagarbos bendrai nebūtų ką bedarytų, kitoks tai kitoks, nepasisekė.

T: Grįžtant prie jūsų, patekus į kalėjimą kaip asmenybė kaip turėjote pasikeisti, kaip vyras, kažkaip emocisškai, fiziškai ar pagal kitus standartus reikėjo pasikeisti

R16: Baimė buvo ir tiek.

T: Baimė dėl ko?

R16: Dėl naujos vietos, kad nieko nepažįstu, kad nepritapsiu. Nežinojau kur kas, pas ką čia prisistatyti.

R16: Nebuvo saviakų, nes aš ne iš Vilniaus, tų kur gali tau padėti, paaiškinti kur čia eit, kur ne, su kuo bendrauti, kur pirtis, kur valgyt. Nes šiaip jau, kur yra saviakai, ten pristato viską, aprodo.

T: Taip kaip čia prisitaikėte galų gale?

R16: Sunkiai, stengiausi turėti galvą ant pečių, matei kur maždaug kas yra, ne pirmą kartą aš kalėjime, ten kur kokie murziai, kur vierchai ir taip aišku, stengdavau būti prie normalių kuo labiau, ne prie narkošų ar dar kokių, va taip po biški ir pats įrodžiau kad normalus, poelgiais.

T: Ar įsivaizduotumėte, kad yra kažkoks vat šitam kalėjime pavyzdinis vyro standartas? Koks turi būti nuteistasis kaip vyras?

R16: Aš negalvoju, kad būtų tiesiog žmogus, nu ir viskas, ir visiems. Aišku, ne boba, kaip sakiua, žiūrėti ka su kuo darai, tavo poelgiai kokie. Su sąlyga, aišku, jeigu nori būti normaliu ir biški gaudais kaip kas.

T: dėkui už atsakymą, gal norėtumėte kažką pridėti nuo savęs, ko dar nepasakėte pokalbio metu?

R16: BVK aiškumo ir realaus taikymo, aš čia ilgai, pastebėjau, kad viskas priklauso nuo prižiūrėtojo ir politikos, kaip čia kas daroma, tvarkos žodžiu kažkokios vienos, patikėkit, nėra. Neaiškumo tiesiog iš pareigūnų pusės dėl visokių tų oazių programų irgi yra

T: Dėkui, kadangi jau girdžiu, kad ne apie tyrimo klausimą kalbam, tai dėkoju už pokalbį ir jau stabdau įrašymą. Ačiū.

R:16: Aha, ačiū jums.

Priedas Nr. 19

Interviu nr.17 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Martynas (vardas pakeistas). 2023 m. Lapkričio 9d.

Įrašas nėra daromas dėl nesutikimo įrašyti interviu.

Informacija surinkta užsirašant interviu metu tyrimo dienoraštyje.

Priedas Nr.20

Interviu nr.18 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Artūras (vardas pakeistas). 2023 m. Spalio 12 d.

Įrašas nėra daromas dėl nesutikimo įrašyti interviu.

Informacija surinkta užsirašant interviu metu tyrimo dienoraštyje.

Priedas Nr.21

Interviu nr.19 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Ričardas (vardas pakeistas). 2023 m. Spalio 19 d.

Įrašas nėra daromas dėl nesutikimo įrašyti interviu.

Informacija surinkta užsirašant interviu metu tyrimo dienoraštyje.

Priedas Nr. 22

Interviu nr.20 Vilniaus kalėjimo nuteistasis Edvinas (vardas pakeistas). 2023 m. Spalio 26 d.

Įrašas nėra daromas dėl nesutikimo įrašyti interviu.

Informacija surinkta užsirašant interviu metu tyrimo dienoraštyje.